

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΙΔΗΚΕΥΣΗ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΙΑΠΩΝΙΚΗ ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ
1931-1945**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΦΩΤΙΟΣ

A.M. 1204 M012

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ:

ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2006

«Για τους hibakusha, τους επιζήσαντες της ατομικής βόμβας, η μνήμη της 6^{ης} Αυγούστου του 1945 είναι εξίσου οδυνηρή με τα σημάδια της ραδιενέργειας στο κορμί τους. Οι συνταρακτικές τους αφηγήσεις, μια ανεκτίμητη παρακαταθήκη προς τις νεότερες γενιές, αποδίδουν όλη τη φρίκη του πολέμου¹».

¹ David Mc Neill, Αφιέρωμα: «Ιαπωνία, 60 χρόνια μετά τη Χιροσίμα», περιοδικό «Κ» τεύχος 113, 31/07/2005, σελ. 15

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	σελ. 4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΝΟΙΕΣ	
1.1 Εισαγωγή.....	σελ. 6
1.2 Οι διαστάσεις της υψηλής στρατηγική.....	σελ. 8
1.3 Το διεθνές περιβάλλον και ο συσχετισμός των δυνάμεων.....	σελ. 12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΙΑΠΩΝΙΑ	
2.1 Η περίπτωση της Ιαπωνίας.....	σελ. 15
2.2 Σύντομη ιστορική αναδρομή.....	σελ. 17
2.3 Επιδιώξεις.....	σελ. 19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ	
3.1 Μαντζουρία.....	σελ. 23
3.2 Κίνα.....	σελ. 24
3.3 Πόλεμος του Ειρηνικού.....	σελ. 26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	
4.1 Πολιτικό καθεστώς.....	σελ. 32
4.2 Εσωτερική νομιμοποίηση.....	σελ. 38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	
5.1 Γενικά.....	σελ. 45
5.2 Περίοδος 1931-1937.....	σελ. 48
5.3 Περίοδος 1937-1941.....	σελ. 49
5.4 Περίοδος 1941-1945.....	σελ. 52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	
6.1 Διπλωματία.....	σελ. 58
6.2 Εξωτερική νομιμοποίηση.....	σελ. 64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΕΝΟΣ ΠΟΛΕΜΟΥ	
7.1 Στρατιωτική στρατηγική II - Η αντεπίθεση των συμμάχων.....	σελ. 66
7.2 Γιατί η Ιαπωνία έχασε τον πόλεμο.....	σελ. 74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΜΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ	
8.1 Σύγκριση με ιστορικά παραδείγματα: Η περίπτωση της Αθήνας στον πελοποννησιακό πόλεμο.....	σελ. 78
8.2 Γενικά συμπεράσματα.....	σελ. 81
Βιβλιογραφία.....	σελ. 84

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σκοπό της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει την υψηλή στρατηγική της Ιαπωνίας από το 1931 μέχρι το 1945, και να την αξιολογήσει ως προς την αποτελεσματικότητά της. Αφορμή για την επιλογή αυτού του θέματος έγιναν οι σπουδές μου στο τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου, καθώς και μεταπτυχιακές σπουδές μου πάνω σε θέματα διεθνών σχέσεων και στρατηγικής, στο παραπάνω ίδρυμα. Επιπλέον, η ενασχόληση μου με την ιαπωνική γλώσσα, μου επέτρεψε να γνωρίσω τον ιαπωνικό πολιτισμό και γέννησε μια ανάγκη να ασχοληθώ πιο εντατικά με κάποιο θέμα που θα αφορούσε τη Χώρα του Ανατέλλοντος Ηλίου².

Ένας ακόμα λόγος επιλογής του θέματος αυτού είναι οι έλλειψη που υπάρχει στην ελληνική βιβλιογραφία σε ότι αφορά την Ιαπωνία. Συνήθως, όπου συναντάται το όνομα της, αυτό είναι συνδεδεμένο με την επίθεση στο Περλ Χάρμπορ που ανάγκασε τις ΗΠΑ να συμμετάσχουν στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ή με τη ρίψη των ατομικών βομβών που ήταν καθοριστικές για την μετέπειτα πορεία της παγκόσμιας ιστορίας. Ωστόσο ελάχιστοι συγγραφείς μπαίνουν στη διαδικασία να εξετάσουν τους λόγους που έσπρωξαν την Ιαπωνία να εκδηλώσει επιθετικές τάσεις, και ασχολούνται μόνο με το γεγονός της επίθεσης καθαυτό. Επιπλέον η περίοδος 1931 -1940, κατά την οποία έχουμε την ιαπωνική εισβολή στην Μαντζουρία και αργότερα στην Κίνα, έχει μελετηθεί ακόμα λιγότερο. Σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσα να πω ότι η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να καλύψει αυτό το κενό. Ωστόσο, μπορεί να αποτελέσει ένα εφαλτήριο για τον αναγνώστη που θα θελήσει να δει τα γεγονότα που περιγράφονται από την πλευρά του στρατηγικού αναλυτή.

Ως πηγές χρησιμοποιήθηκε τόσο ελληνική, όσο και ξένη βιβλιογραφία. Η πρώτη ήταν ιδιαίτερος περιορισμένη, και έτσι η χρήση της περιορίστηκε κυρίως στην υιοθέτηση της ορολογίας. Από την ξένη βιβλιογραφία χρησιμοποιήθηκαν κυρίως ιστορικά και οικονομικά κείμενα μέσα από τα οποία μπόρεσα να αντλήσω όλες τις απαραίτητες πληροφορίες που τεκμηριώνουν τις θέσεις μου επιτρέπουν μια εις βάθος ανάλυση του θέματος.

Επιπλέον η ολοκλήρωση του μεταπτυχιακού μου κύκλου σπουδών συμπίπτει χρονικά με την συμπλήρωση 61 χρόνων από την ρίψη της βόμβας, ένα έτος μετά από τους εορτασμούς που έλαβαν χώρα τον Αύγουστο του 2005 στην Χιροσίμα και το Ναγκασάκι, για να θυμίσουν σε όλους τους ανθρώπους τη φρίκη του πολέμου. Για το λόγο αυτή, η παρούσα εργασία είναι περισσότερο επίκαιρη από ποτέ.

Η διάρθρωση της έχει γίνει με γνώμονα της επιμέρους διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής, και χωρίζεται σε 8 κεφάλαια. Στο πρώτο παρουσιάζεται γενικά η ορολογία σε ότι αφορά τις έννοιες, τις διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής, και γίνεται μια σύντομη παρουσίαση της κατάστασης του διεθνούς περιβάλλοντος την εξεταζόμενη περίοδο. Το δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην Ιαπωνία, παραθέτοντας μια σύντομη ιστορική αναδρομή της χώρας, και παρουσιάζοντας τις επιδιώξεις της την συγκεκριμένη περίοδο.

² Η ιαπωνική ονομασία της χώρας (日本 Ni Hon) σημαίνει κατά λέξη ρίζα-βάση του ήλιου, δηλαδή το μέρος από το οποίο βγαίνει ο ήλιος

Τα κεφάλαια τρία έως έξι εξετάζουν ξεχωριστά κάθε μια από τις διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής. Πρώτα αναλύεται η στρατιωτική στρατηγική έτσι ώστε ο αναγνώστης να έχει μια γενική άποψη των γεγονότων που έλαβαν χώρα. Στη συνέχεια αναπτύσσεται ο εσωτερικός τομέας, που περιλαμβάνει το πολιτικό σύστημα και την εσωτερική νομιμοποίηση, σε μια προσπάθεια να δείξω πως η χώρα χρησιμοποίησε στο έπακρο τους τομείς αυτούς για να επιτύχει τους πολιτικούς της σκοπούς.

Το πέμπτο κεφάλαιο αφορά την οικονομία, και την προσπάθεια της Ιαπωνίας να αντλήσει τους πόρους που της ήταν απαραίτητοι για την συνέχιση των στρατιωτικών της επιχειρήσεων, και το έκτο κεφάλαιο αναφέρεται στους εξωτερικούς τομείς, σε αυτόν της εξωτερικής νομιμοποίησης και σε αυτόν της διπλωματίας.

Όπως θα δούμε, η υψηλή στρατηγική αναπτύσσεται ενάντια κάποιου αντιπάλου. Έτσι, το έβδομο κεφάλαιο αφορά κυρίως στους συμμάχους και στην στρατηγική που ακολούθησαν, και εξετάζει τους λόγους για τους οποίους η Ιαπωνία έχασε τον πόλεμο.

Το τελευταίο κεφαλαίο, ίσως να προκαλέσει έκπληξη στον μέσο αναγνώστη. Εκτός από τα γενικά συμπεράσματα στα οποία κατέληξα, γίνεται και μια σύγκριση της Ιαπωνίας με την περίπτωση του Αθήνας στα πλαίσια του πελοποννησιακού πολέμου. Οι ομοιότητες που παρουσιάζουν τα δύο κράτη είναι αρκετές, αλλά κυρίως όμοιος είναι ο βασικός λόγος για τον οποίο οδηγήθηκαν στην ήττα.

Πριν κλείσω αυτό τον μικρό πρόλογο, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλου εκείνους που έκανα εφικτή την ολοκλήρωση της εργασίας. Πρώτον από όλους τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Κωνσταντίνο Αρβανιτόπουλο, για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφερε κατά τη διαδικασία συγγραφής της, καθώς και για την εμπιστοσύνη που έδειξε στο πρόσωπο μου, επιτρέποντας μου μια ελευθερία κινήσεων. Στη συνέχεια το σύνολο του διδακτικού προσωπικού του Παντείου Πανεπιστημίου για τις γνώσεις που μου προσέφεραν όλα αυτά τα χρόνια καθώς και για το γεγονός ότι μέσα από την διδασκαλία τους μου έμαθαν να βλέπω τον κόσμο με άλλα μάτια, και όλους τους φίλους μου που με δέχονται όπως είμαι και ανέχονται τις παραξενιές μου.

Ένα ξεχωριστό ευχαριστώ στην καθηγήτρια μου των ιαπωνικών, κα Ozawa Masako για όλα όσα έχει κάνει για μένα, αλλά κυρίως επειδή μου μετέδωσε την αγάπη για την πατρίδα της. Επιπλέον ευχαριστώ τους, Shigerou Miyamoto, Akira Toriyama, Eichihiro Oda και όλους τους άλλους μεγάλους δημιουργούς για την πνευματική τους συμπαράσταση. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για την ψυχολογική υποστήριξη που μου προσέφερε κατά τη διάρκεια της συγγραφής, καθώς και την για υπομονή που επέδειξε σε όλη τη διάρκεια των φοιτητικών μου χρονών, αλλά κυρίως αυτή την τελευταία περίοδο. Η παρούσα εργασία μπορεί να είναι ένα προσωπικό επίτευγμα, όμως θα ήταν να αδύνατον να έχει δημιουργηθεί χωρίς την συνεισφορά όλων των παραπάνω ανθρώπων.

Ασημακόπουλος Φώτης
Αθήνα 2006

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ – ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

1.1 Εισαγωγή

Η παρούσα έρευνα πραγματεύεται την υψηλή στρατηγική της Ιαπωνία, ωστόσο ένα θέμα που θα μας απασχολήσει πριν από το κύριο μέρος της, είναι το έτος που θα θέσουμε ως αφετηρία. Είναι ένα ερώτημα που κατά το παρελθόν έχει απασχολήσει πολλούς συγγραφείς, χωρίς ωστόσο να υπάρχει ομοφωνία σε αυτό το θέμα³. Οι δεξιόι εθνικιστές χρησιμοποιούν ακόμα τον όρο *Daito Senso*, δηλαδή τον μεγάλο ανατολικό ασιατικό πόλεμο, που ξεκίνησε με την επίθεση στις ΗΠΑ, υποδηλώνοντας ότι η Ιαπωνία πολέμησε για την απελευθέρωση της Ασίας από τις δυτικές αυτοκρατορίες. Ότι συνέβη πιο πριν στην Κίνα ήταν ίσonos σημασίας. Άλλοι μιλούν για τον πόλεμο του Ειρηνικού, *Taiheiyo Senso*, θεωρώντας ότι δεν υπήρξε άλλος πόλεμος, εκτός από αυτόν ενάντια στις ΗΠΑ. Οι αριστεριστές βλέπουν τον πόλεμο της Ιαπωνίας σαν μια αποικιοκρατική προσπάθεια που ξεκίνησε με την κατάκτηση της Μαντζουρίας και είχε διάρκεια 15 χρόνια. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί και η άποψη του Hayashi Fusao που στο βιβλίο του «*In Affirmation of the Great East Asian War*» υποστηρίζει έναν εκατονταετή πόλεμο που ξεκινάει με την πρώτη αποτυχημένη αμερικανική αποστολή του James Biddle, το 1846.

Εμείς, ως έτος αφετηρίας για την έρευνα μας, θα επιλέξουμε το 1931. Η επιλογή αυτή γίνεται για δύο βασικούς λόγους. Ο πρώτος είναι η εισβολή της Ιαπωνίας στην Μαντζουρία. Με την πράξη της αυτή η Ιαπωνία εκδηλώνει τις ιμπεριαλιστικές της τάσεις, αφού προχωράει στην εισβολή με σκοπό να κατακτήσει έδαφος στην ηπειρωτική Ασία, χωρίς η πράξη της να έχει κάποια άλλη νομιμοποίηση. Επιπλέον, από το '31 και μετά αλλάζει σταδιακά το πολιτικό σκηνικό της χώρας. Από τις κομματικές κυβερνήσεις περνάμε σε ένα ιδιότυπο καθεστώς στο οποίο οι στρατιωτικοί μπορούν να παίρνουν τις αποφάσεις που αφορούν το σύνολο της πολιτικής του έθνους, χωρίς να υπόκεινται σε κάποιον κομματικό ή άλλο έλεγχο, έχοντας ανάγκη μόνο τη σύμφωνη γνώμη του αυτοκράτορα που ουσιαστικά νομιμοποιούσε κάθε τους απόφαση.

«Το έτος 1931 αποτελεί ορόσημο στη σύγχρονη ιστορία της Ιαπωνίας, επειδή το Σεπτέμβριο αυτού του έτους οι ένοπλες δυνάμεις της Ιαπωνίας επενέβησαν στη νότια Μαντζουρία, δεσμεύοντας την κυβέρνηση τους σε μια πορεία απευθείας ενεργειών προς την ήπειρο, και τελικά, στην απόρριψη ολόκληρης της δομής των διεθνών

³ Ian Buruma, *Inventing Japan* (London: Phoenix, 2005), σελ. 68

σχέσεων όπως αυτή είχε αποκρυσταλλωθεί κατά τη δεκαετία του 20⁴». Η Ιαπωνία με την επέμβαση της αυτή καταργεί τη συνθήκη των Βερσαλλιών και της Ουάσιγκτον, με τις οποίες είχε σφραγιστεί η λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όπως και την πολιτική των ανοικτών θυρών που εφαρμοζόταν στις εμπορικές σχέσεις μεταξύ των κρατών, λίγο αργότερα.

«Όμως, όταν κάποιος θέλει να μιλήσει για τον πόλεμο, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το 1931 ήταν έτος σταθμός για την έναρξη της ιαπωνικής στρατιωτικής επιθετικότητας στην Ασία⁵». Η Ιαπωνία έχει εμπλακεί σε έναν πόλεμο που λήγει τον Αύγουστο του 1945 ύστερα από τις ρίψεις των βομβών από τις ΗΠΑ. Από το 1932 μέχρι το 1937 που κάνει την εισβολή στην Κίνα δεν υπάρχουν πολεμικές επιχειρήσεις. Ωστόσο, όπως θα δούμε στη συνέχεια, η υψηλή στρατηγική ενός κράτους δεν αφορά μόνο την πολεμική περίοδο, αλλά αναπτύσσεται και σε περίοδο ειρήνης⁶, και αφορά το σύνολο των μέσων που ένα κράτος χρησιμοποιεί για να επιτύχει τους πολιτικούς σκοπούς του.

Η εργασία χωρίζεται σε τρεις βασικές περιόδους, που την αρχή της καθεμίας σηματοδοτεί έναν γεγονός κλειδί. Η πρώτη περίοδος ξεκινάει με την εισβολή της Ιαπωνίας στην Μαντζουρία το 1931 και φτάνει μέχρι το 1937. Η εισβολή της Ιαπωνίας στην Κίνα το 1937 σημαίνει την έναρξη της δεύτερης περιόδου, που λήγει με την επίθεση της Ιαπωνίας στο Περλ Χάρμπορ το 1941, έτος έναρξης της τρίτης περιόδου που τελειώνει με την παράδοση της Ιαπωνίας τον Αύγουστο του '45. Ο διαχωρισμός αυτός έγινε με γνώμονα την κεντρικότητα των γεγονότων αυτών στις εξελίξεις. Η Μαντζουρία αποτέλεσε το ορόσημο του ιαπωνικού ιμπεριαλισμού στην Άπω Ανατολή, ενώ η εισβολή στην Κίνα σημάδεψε την αρχή των επιχειρήσεων που έθεσαν την χώρα σε εμπόλεμη κατάσταση για 8 συνεχόμενα χρόνια. Τέλος η επίθεση στο Περλ Χάρμπορ, αλλά και το σύνολο των στρατηγικών επιλογών της Ιαπωνίας μέχρι τότε έκριναν σε μεγάλο βαθμό την τελική έκβαση του πολέμου, αφού ανάγκασαν τις Ηνωμένες Πολιτείες να συμμετάσχουν σε αυτόν, και να εξαπολύσουν κατά της Ιαπωνίας το νέο ισχυρό τους όπλο. Ωστόσο, η ημερομηνίες δεν θα είναι δεσμευτικές, καθώς τα γεγονότα της μιας περιόδου εξαρτώνται από τις ενέργειες και τις προετοιμασίες που γίνονται στην προηγούμενη. Ο διαχωρισμός αυτός γίνεται

⁴ John Whitney Hall, *Japan from Prehistory to Modern Times* (Tokyo: Charles E. Tuttle Company, 1987), σελ. 325

⁵ Buruma, *op.cit.* σελ. 69

⁶ Αθανάσιος Πλατιάς, *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη* (Αθήνα: Εστία, 1999), σελ. 48

περισσότερο με σκοπό να υπάρξουν κάποια σημεία αναφοράς που θα διευκολύνουν τόσο την έρευνα, όσο και την ανάγνωση του κειμένου.

Σαν ημερομηνία ολοκλήρωσης επιλέξαμε την 15^η Αυγούστου του 1945. Είναι η ημέρα που η Ιαπωνία συνθηκολόγησε με τη δύση και παραδόθηκε, πράξη με την οποία έληξε ο πόλεμος, και η χώρα βρέθηκε επίσημα πλέον στο στρατόπεδο των ηττημένων δυνάμεων. Το καθεστώς που επέβαλαν οι συμμαχικές δυνάμεις στη χώρα, καθώς και η οικονομική ανάκαμψη ,παρά τις καταστροφές που είχαν υποστεί οι υποδομές της, έχουν γίνει αντικείμενα μελέτης από τον επιστημονικό κόσμο, και δεν θα αποτελέσουν μέρος της εργασίας μας.

Κανείς δεν είναι σε θέση να προβλέψει πως θα είχε εξελιχθεί ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, αν τελικά οι ΗΠΑ δεν λάμβαναν ενεργά μέρος σε αυτόν. Και κανείς δεν μπορεί να προβλέψει αν οι ΗΠΑ θα λάμβαναν τελικά μέρος σε αυτόν αν δεν είχε προηγηθεί το Περλ Χάρμπορ. Όμως το Περλ Χάρμπορ είναι πραγματικότητα και η είσοδος των ΗΠΑ στον πόλεμο το ίδιο. Η Ιαπωνία ίσως να είχε και άλλες επιλογές. Ίσως το Περλ Χάρμπορ να μην ήταν ιδιαίτερος μελετημένη κίνηση και να επιχειρήθηκε μέσα σε ένα γενικότερο κλίμα ενθουσιασμού. Όμως αυτό που έχει σημασία είναι ότι επιχειρήθηκε. Και ένα μέρος αυτής της εργασίας θα αφιερωθεί στα γεγονότα που οδήγησαν την Ιαπωνία να προκαλέσει έναν εχθρό που ήξερε εν τω προτέρω ότι δεν μπορούσε να νικήσει – αν ήξερε εκ των προτέρω ότι δεν μπορούσε να τον νικήσει.

1.2 Οι διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής

Προτού προβούμε στην εξέταση της υψηλής στρατηγικής της Ιαπωνίας, είναι σκόπιμο στο σημείο αυτό να διασαφηνιστούν τα βασικά χαρακτηριστικά και το περιεχόμενο της έννοιας της υψηλής στρατηγικής.

Η στρατηγική είναι έννοια που αφορά τις συγκρούσεις δύο ή περισσότερων αντιπάλων θελήσεων. Αναφέρεται στην αλληλεπίδραση αντιμαχομένων πλευρών, στα διαδοχικά αλληλοκτυπήματα που αποσκοπούν στην κάμψη της θέλησης του αντιπάλου⁷. Δηλαδή η στρατηγική ενός κράτους δεν αναπτύσσεται ποτέ εν κενό, αλλά στρέφεται πάντοτε ενάντια σε κάποιον δυνητικό ή μη αντίπαλο. Οπότε σε κάθε περίπτωση, για να έχουμε μια ολοκληρωμένη άποψη, δεν αρκεί να εξετάσουμε μόνο την μια πλευρά, αλλά το σύνολο των εμπλεκόμενων. Ωστόσο, λόγω των περιορισμών

⁷ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Ο αγώνας για την ελληνική ανεξαρτησία* (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 1996), σελ. 15

που θέτονται ως προς την έκταση της παρούσας εργασίας, θα επικεντρωθούμε κυρίως στην πλευρά της Ιαπωνίας. Αναφορές στις αντίπαλες δυνάμεις θα υπάρξουν, όμως η ανάλυση των συνιστωσών της δικής τους υψηλής στρατηγικής, δεν θα είναι τόσο εκτενής.

Η υψηλή στρατηγική θα πρέπει να γίνει αντιληπτή ως μια πολιτικο-στρατιωτική αλυσίδα μέσων-σκοπών, στην οποία οι στρατιωτικές δυνατότητες συσχετίζονται με πολιτικούς σκοπούς. Βασικός στόχος της υψηλής στρατηγικής είναι η εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων που διαθέτει το κράτος και ο περιορισμός των πλεονεκτημάτων του αντιπάλου⁸.

Οι επιδιώξεις (ή η θέληση) της Ιαπωνίας ήρθε σε αντίθεση με αυτή των άλλων μεγάλων δυνάμεων, και κυρίως της Αμερικής, της Βρετανίας και της Κίνας. Οι επιδιώξεις της δεν ήταν συμβατές με την διατήρηση των βρετανικών και γαλλικών κτήσεων στην ευρύτερη περιοχή της Κίνας⁹, αλλά η Γαλλία δεν είχε πλέον τη δυνατότητα να υπερασπιστεί τις κτήσεις της, λόγω των γεγονότων του πολέμου. Από την ίδια την Κίνα η Ιαπωνία διεκδικούσε κάποια εδάφη, και ήδη από το 1931 κατείχε την Μαντζουρία, μια περιοχή στην ηπειρωτική Κίνα, την οποία έπρεπε να διατηρήσει. Με τις ΗΠΑ δεν υπήρχε κάποια εδαφική διαφορά. Αυτό που επιδίωκε η Ιαπωνία ήταν η μη συμμετοχή της Αμερικής στα γεγονότα που λάμβαναν χώρα στον Ειρηνικό.

Η έννοια της υψηλής στρατηγικής σε μια ένοπλη σύρραξη, δεν περιλαμβάνει μόνο τη χρήση στρατιωτικών μέσων, αλλά το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιούν οι αντίπαλες πλευρές για την προώθηση των πολεμικών τους στόχων¹⁰. Υπάρχουν πέντε βασικές διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής

Στρατιωτική στρατηγική

Αναφέρεται στη χρήση ένοπλης βίας για την προώθηση των στόχων των εμπόλεμων, και συμπεριλαμβάνει το σύνολο των ενόπλων δυνάμεων. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι στον πόλεμο η ένοπλη βία δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά αντίθετα κατευθύνεται από τον πολιτικό στόχο της κάμψης της αντίπαλης πλευράς ώστε να δεχθεί τους πολιτικούς σκοπούς της¹¹. Η χρήση ένοπλης βίας έχει τρεις βασικούς επιχειρησιακούς στόχους: την καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου,

⁸ Πλατιάς, ό.π. σελ.82

⁹ Conrad Totman, *A Hisotry of Japan* (Oxford: Blackwell Publishing, 2005), σελ. 439

¹⁰ Παπασωτηρίου, «Ο αγώνας για την...» ό.π. σελ. 17

¹¹ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική 6^{ος}-11^{ος} αιώνας* (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2000, σελ. 17-18

την κατάκτηση και υπεράσπιση εδάφους, και την καταστροφή των συντελεστών ισχύος του αντιπάλου, πέρα από τις ένοπλες δυνάμεις του.

Η Ιαπωνικά κινητοποίησε το σύνολο των ενόπλων δυνάμεων της, σε ολόκληρη την εξεταζόμενη περίοδο. Η παραγωγή όπλων και πολεμοφοδίων ήταν μια από τις πρώτες προτεραιότητες, και εντάθηκε κυρίως από το 1942 και μετά, εις βάρος των αναγκών του πληθυσμού. Ωστόσο η σύζευξη πολιτικού στόχου και μέσων δεν ήταν επιτυχημένη. Η Ιαπωνία υπερεκτίμησε τις δυνάμεις της και προχώρησε σε κινήσεις οι οποίες αναπόφευκτα την οδήγησαν τελικά στην ήττα.

Οικονομία

Αφορά την μέθοδο χρηματοδότησης των ενόπλων δυνάμεων, την αγορά ή την κατασκευή εξοπλισμού και τη γενικότερη επιμελητεία. Επιπλέον αναφέρεται και στην υπονόμηση της δυνατότητας οικονομικής υποστήριξης των ενόπλων δυνάμεων της αντίπαλης πλευράς.

Μια από τις αιτίες της εισβολής στη Μαντζουρία ήταν η έξοδος από την οικονομική κρίση του '29, καθώς και η δημιουργία του μπλοκ του γεν που σκόπευε να δώσει στη χώρα αυτάρκεια πρώτων υλών. Στη συνέχεια η Ιαπωνία αρχίζει να εκδίδει συνεχώς σχέδια κινητοποίησης των πόρων, ώστε να αντλήσει από τους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας και να προωθήσει τον στρατιωτικό τομέα. Ωστόσο οι παραγωγή δεν μπορεί να παραμείνει σταθερή, από τη στιγμή που οι συναλλαγές με το εξωτερικό, οπότε και η ροή των πρώτων υλών, σταματάνε. Τέλος το εμπάργκο του πετρελαίου οδηγεί την Ιαπωνία να επιτεθεί στην Αμερική. Κατά τη διάρκεια του πολέμου του Ειρηνικού, η Ιαπωνία αντλεί τους πόρους που της χρειάζονται από τον πληθυσμό της.

Εσωτερική πολιτική

Αφορά την ικανότητα ενός πολιτικού συστήματος να αντλεί πόρους από τον πληθυσμό του για τις ένοπλες δυνάμεις του και να οργανώνει την αμυντική ή επεκτατική πολιτική του. Συμπεριλαμβάνει την κρατική οργάνωση και τη συνοχή του πολιτικού συστήματος. Περαιτέρω η διάσταση αυτή αφορά την εσωτερική νομιμοποίηση μιας πολεμικής προσπάθειας, την ανοχή δηλαδή ή την υποστήριξη της από τον πληθυσμό. Εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τους πολιτικούς σκοπούς του πολέμου, όπως π.χ. την υπεράσπιση του πατρίου εδάφους ή τις ιμπεριαλιστικές τάσεις, και τέλος περιλαμβάνει και την προσπάθεια υπονόμησης της εσωτερικής νομιμοποίησης της αντίπαλης πλευράς.

Στην Ιαπωνία δεν υπήρχε φασιστικό ή ναζιστικό κόμμα στα πρότυπα της Ευρώπης, και τα κόμματα λειτουργούσαν μέχρι το 1940, αν και με περιορισμένες δυνατότητες. Οι αντιφρονούντες δεν φυλακίζονταν για πάντα, αλλά αν δήλωναν την πίστη τους στην πατρίδα αφήνονταν ελεύθεροι. Ωστόσο η διακυβέρνηση της χώρας γινόταν ουσιαστικά από τους στρατιωτικούς, που λόγω της εκτίμησης που έχαιραν λογοδοτούσαν μόνο στον αυτοκράτορα.. Ο πρωθυπουργός και η κυβέρνηση είχαν χάσει την εξουσία τους, και το 1940, όλα τα πολιτικά κόμματα αντικαταστάθηκαν από ένα, που σκοπό έχει να προάγει την εθνική ενότητα. Στην κορυφή του κράτους παραμένει πάντα ο αυτοκράτορας με τη θεική του υπόσταση. Ωστόσο η κινητοποίηση του λαού είναι αποτελεσματική, και οι πολίτες πρόθυμοι να υποστούν τις κακουχίες για χάρη ενός ανώτερου, υψηλού σκοπού, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Διεθνής νομιμοποίηση

Αφορά το βαθμό στον οποίο οι πολεμικοί στόχοι, αλλά και τα πολεμικά μέσα, συμβαδίζουν με τις επικρατούσες διεθνείς αξίες και το πνεύμα της εποχής. Αυτός ο παράγοντας μπορεί να επηρεάσει τη στάση των τρίτων δυνάμεων προς τους εμπολέμους. Κατά κανόνα οι εμπόλεμοι προσπαθούν να παρουσιάσουν τους πολεμικούς τους σκοπούς και τις ενέργειες τους υπό το πρίσμα μιας ιδεολογίας με διεθνή αποδοχή.

Ωστόσο η Ιαπωνία φάνηκε να αδιαφορεί για τη διεθνή νομιμοποίηση των πράξεων της. Φρόντισε να δημιουργία μια συλλογιστική πίσω από τις ενέργειες της που αφορούν την ένωση της ανατολής κάτω από τη δική της ηγεμονία και την αποκοπή της από την επιρροή των δυτικών δυνάμεων. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι μεγάλες αποικιακές δυνάμεις, κυρίως η Βρετανία, η Γαλλία και η Ολλανδία ανησύχησαν για την τύχη των κτήσεων τους στην περιοχή, αλλά σύντομα ενεπλάκησαν στον πόλεμο στην Ευρώπη, πράγμα που τους στερούσε την ευχέρεια των κινήσεων. Οι ΗΠΑ στην αρχή δεν έδωσαν μεγάλη σημασία και ταλαντεύτηκαν ανάμεσα στον απομονωτισμό και την εμπλοκή, ωστόσο η επίθεση των Ιαπώνων διέλυσε κάθε ενδοιασμό τους.

Διπλωματία

Αφορά κυρίως τις προσπάθειες των εμπολέμων να εξασφαλίσουν την πολεμική σύμπραξη τρίτων δυνάμεων, ή τουλάχιστον την έμμεση υποστήριξή τους. Το κεντρικό στοιχείο της πολεμικής διπλωματίας είναι να πεισθούν τρίτες δυνάμεις ότι το εθνικό τους συμφέρον εγγυάται σε μια μεροληπτική στάση, ή και στην είσοδο τους

στον πόλεμο¹². Η διαφορά της με τη διεθνή νομιμοποίηση είναι ότι η διπλωματία έγκειται στο εθνικό συμφέρον κάθε κράτους. Τέλος η διπλωματία αφορά και την σύναψη μια ευνοϊκής συνθήκης τερματισμού της ένοπλης σύρραξης με την οποία κατοχυρώνεται η κάμψη της θέλησης του ηττημένου και η αποδοχή των πολιτικών σκοπών του νικητή.

Στο διπλωματικό τομέα η ιαπωνική πλευρά δεν έκανε ιδιαίτερα βήματα. Η επικύρωση του νόμου για τους ναυτικούς εξοπλισμούς οδήγησε στη δολοφονία του πρωθυπουργού της και εγκαινίασε το στρατιωτικό καθεστώς της χώρας. Στη συνέχεια επέλεξε να αποχωρήσει από την ΚτΕ, και τελικά υπέγραψε μια συμφωνία που την έθετε στο πλευρό των δυνάμεων του άξονα. Ωστόσο, η Ιαπωνία δεν έδειξε να είναι ιδιαίτερος συνεπής. Οι διπλωματικές της δεσμεύσεις έπαυαν να ισχύουν όταν έπαυαν να εξυπηρετούν τα εθνικά συμφέροντα του κράτους. Τότε η Ιαπωνία ένοιωθε ότι δεν δεσμευόταν πλέον από τις συμφωνίες της.

1.3 Το διεθνές περιβάλλον και ο συσχετισμός των δυνάμεων ΗΠΑ

Ύστερα από το τέλος του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, οι ΗΠΑ επέστρεψαν στον απομονωτισμό τους, και περιόρισαν τις επαφές τους με τον υπόλοιπο κόσμο μόνο σε κάποιες διεθνείς συμβάσεις για τους εξοπλισμούς και το εμπόριο. Ωστόσο, για τον Ρούσβελτ ότι συνέβαινε στην Άπω Ανατολή είχε μεγάλη σημασία, επειδή ότι να επηρεάσει το αποτέλεσμα στην Ευρώπη¹³. Το μέρος εκείνο της κοινή γνώμης που γνώριζε τα δρώμενα στην περιοχή ήταν κατά των επιθετικών τάσεων της Ιαπωνίας, αλλά τα κίνητρα τους δεν ήταν οικονομικά, καθώς το ποσοστό των εμπορικών συναλλαγών με τις χώρες αυτές ήταν μικρό. Οι αντιρρήσεις τους πήγαζαν από την στάση ανομίας που επιδείκνυε η Ιαπωνία, καθώς και από την συμπάθεια προς το καθεστώς του Chiang που αγωνιζόταν για την δημοκρατία, ενάντια στον κομμουνισμό¹⁴.

Μετά τα γεγονότα του 1937, οι ΗΠΑ εξέδωσαν το πρώτο εμπάργκο κατά της Ιαπωνίας, με το οποίο απαγόρευαν την εξαγωγή πρώτων υλών από τις οποίες θα μπορούσαν να κατασκευαστούν βόμβες, και το 1939 τις εξαγωγές μετάλλων που

¹² Παπασωτηρίου, «Βυζαντινή υψηλή στρατηγική...» ό.π. σελ. 21

¹³ R. A. C. Parker, *The second world war, a short history* (Oxford: Oxford University Press, 2001), σελ. 79

¹⁴ Hsu Long-hsuen, Chang Ming-kai, *The history of the Sino-Japanese War* (Taipei: Chung Wu Publishing Co., 1972), σελ. 156

χρησιμοποιούνταν στην κατασκευή αεροσκαφών. Το 1940, όταν η Βρετανία ενεπλάκη στον πόλεμο, ο κίνδυνος φάνηκε να μεγαλώνει, καθώς είχε μείνει μόνη της να αντιμετωπίσει τον Χίτλερ στην Ευρώπη και η αυτοκρατορία της κινδύνευε¹⁵, με το Hong Kong, τη Malaya, τη Singapore, το Borneo και τέλος τη Burma να απειλούνται. Ωστόσο οι ΗΠΑ δεν επιθυμούσαν να εμπλακούν σε πόλεμο με την Ιαπωνία, και ήλπιζαν να την σταματήσουν χωρίς να χρειαστεί να προχωρήσουν σε επιχειρήσεις εναντίον της. Όμως η συμφωνία του Tripartite τους έδειξε ότι οι Ιάπωνες έβλεπαν τον πόλεμο σαν ευκαιρία και ήταν έτοιμοι να εμπλακούν, αν οι ΗΠΑ κήρυτταν πόλεμο στη Γερμανία. Αυτό που ήθελαν οι ΗΠΑ στην περιοχή ήταν ανεξαρτησία της Κίνας. Η κυβέρνηση στο τέλος αποφάσισε να ρισκάρει έναν πόλεμο με την Ιαπωνία παρά να επιτρέψει πλήρη ελευθερία κινήσεων στην ανατολική Ασία και στο νότιο δυτικό Ειρηνικό ωκεανό, ελπίζοντας, μέχρι την τελευταία στιγμή, ότι οι Ιάπωνες δεν θα ρίσκαραν έναν πόλεμο.

Κίνα - Σοβιετική ένωση

Η Κίνα είχε ηττηθεί από την Ιαπωνία στο πόλεμο που έλαβε χώρα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Ύστερά από τη νίκη της και κατά της Ρωσίας το 1904-05, η Ιαπωνία έμεινε η μόνη υπερδύναμη στην περιοχή, έχοντας πάντοτε εδαφικές αξιώσεις στην Κίνα. Επιπλέον, ο ανταρτοπόλεμος του Μάο Τσε Τουγκ κατά της κινεζικής κυβέρνησης σημείωνε θεαματικές επιτυχίες, γεγονός που απορροφούσε το κύριο μέρος των προσπαθειών των κινεζικών κρατικών στρατευμάτων¹⁶. Αυτό διευκόλυνε τα ιαπωνικά στρατεύματα, τα οποία δράττοντας κάποιες ευκαιρίες που παρουσιάστηκαν, κατέλαβαν τη Μαντζουρία το '31 και κάποιες περιοχές στην Κίνα το '37.

Με τη Σοβιετική Ένωση τα πράγματα ήταν λίγο διαφορετικά. Αν και ηττημένη, ύστερα από την άνοδο των Μπολσεβίκων στην εξουσία¹⁷, είχε καταφέρει να δημιουργήσει ισχυρό στρατό, μέρος του οποίου ήταν συγκεντρωμένο στη Σιβηρία, περιοχή που εποφθαλιμούσαν οι Ιάπωνες. Ωστόσο, όλες οι προσπάθειες τους προς αυτή την περιοχή ήταν αποτυχημένες, με αποτέλεσμα να στραφούν τελικά νότια, προς την νησιωτική και ηπειρωτική Ασία.

¹⁵ Το κατά πόσο η Βρετανική αυτοκρατορία είχε λόγο ύπαρξης εξ αρχής, και οι ιμπεριαλιστικές κτήσεις αυτής της χώρας, δεν θα μας απασχολήσουν στην παρούσα έρευνα, παρά μόνο στην έκταση που αφορούν της επιδιώξεις και τους φόβους της κάθε χώρας στην περιοχή. Πάντως, η θέση του συγγραφέα είναι ότι οι Βρετανοί και οι Γάλλοι και οι Ολλανδοί φοβόντουσαν μήπως χάσουν κάτι που στην πραγματικότητα είχαν κατακτήσει με τη βία και δεν τους ανήκε.

¹⁶ Παπασωτηρίου, «Αγώνας για την Ελληνική...», ό.π. σελ.87

¹⁷ Paul Kennedy, *Η άνοδος και η πτώση των μεγάλων δυνάμεων* (Αθήνα: Αξιοτέλλης, 1990), σελ. 365

Ευρώπη

Στην Ευρώπη, ιδίως μέχρι το ξέσπασμα των εκεί εχθροπραξιών, οι μεγάλες δυνάμεις δεν είχαν ασχοληθεί με το θέμα της Άπω Ανατολής, παρά μόνο στην έκταση που η Ιαπωνία απειλούσε κάποιες από τις αποικίες τους. Στην γηραιά ήπειρο είχε επικρατήσει ένα κλίμα αισιοδοξίας, ύστερα από την δημιουργία της Κοινωνίας των Εθνών, και οι Ευρωπαίοι είτε είχαν αναλωθεί στα δικά τους προβλήματα (Γαλλία – Γερμανία), είτε παρέμεναν ουδέτεροι (Μ. Βρετανία). Επιπλέον, μετά το ξέσπασμα του πολέμου αναγκάστηκαν να κρατούν τις δυνάμεις τους συγκεντρωμένες, χωρίς να μπορούν να εμπλακούν αποτελεσματικά στην ανατολή. Ιδίως μετά την ήττα της Γαλλίας, η Βρετανία είχε μείνει πλέον μόνη της να αντιμετωπίσει τον Χίτλερ, και οι κτήσεις της στην ανατολική Ασία, από το Χονγκ Κονγκ μέχρι τις Ινδίες κινδύνευαν από τον ιαπωνικό ιμπεριαλισμό.

Θεωρητικά, η Βρετανία είχε μόνο δύο επιλογές. Η πρώτη ήταν να έρθει σε συμφωνία με την Ιαπωνία. Οι δύο χώρες θα όριζαν στην Ανατολική Ασία σφαίρες επιρροής, και τα οικονομικά συμφέροντα της Βρετανίας στην Σιγκαπούρη, την Κίνα και το Βόρνεο δεν θα κινδύνευαν. Σε αντάλλαγμα θα έπρεπε να αναγνωρίσουν την κατοχή της Μαντζουρίας από την Ιαπωνία και την υπεροχή της στη βόρεια Κίνα. Αυτή η λύση ήταν αδύνατον να εφαρμοστεί, επειδή οι Βρετανοί χρειάζονταν τις ΗΠΑ. Μια συμφωνία με την Ιαπωνία, θα ήταν μια συμφωνία κατά του Chiang, που συμβόλιζε τη δημοκρατική προσπάθεια, και κατ' επέκταση μια συμφωνία ενάντια στην ίδια την δημοκρατία που πρέσβευαν οι Αμερικάνοι. Έτσι οι Βρετανοί, επηρεασμένοι από την κοινή τους γνώμη, αλλά και από την ελπίδα για εμπλοκή των ΗΠΑ στην Ευρώπη αναγκάστηκαν να αντιταχθούν στην Ιαπωνία, παρά να συμβιβαστούν με αυτή¹⁸.

¹⁸ Parker, op. cit. σελ. 81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ - ΙΑΠΩΝΙΑ

2.1 Η περίπτωση της Ιαπωνίας

Αν κάποιος προσπαθήσει να αναλύσει την ιστορία του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, σίγουρα θα συναντήσει το όνομα της Ιαπωνίας, μιας χώρα την οποία θα συσχετίσει με την είσοδο της Αμερικής στον πόλεμο και τη χρήση των ατομικών βομβών. Ωστόσο η περίπτωση της Ιαπωνίας αποτελεί από μόνη της ένα σημαντικό κομμάτι, όχι μόνο για τις εξελίξεις του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά για μια περίοδο που ξεκινάει από το 1868. Στην επόμενη ενότητα του παρόντος κεφαλαίου θα κάνουμε μια σύντομη ιστορική αναδρομή, από τις ιστορικές καταβολές της χώρας μέχρι το 1931.

Η περίπτωση της Ιαπωνίας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και για το λόγο αυτό την επιλέξαμε ως αντικείμενο της μελέτης μας. Ενώ το 1920 βρέθηκε με τους νικητές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, το 1940 συμμαχεί με τους πρώην αντιπάλους της, επιβεβαιώνοντας τη ρήση του Πάλμερστον περί παντοτινών συμφερόντων¹⁹. Επιπλέον, αν και σε πλεονεκτική θέση μετά την κατάληψη της Μαντζουρίας το 1931 δεν μένει εκεί, αλλά προσπαθεί να αυξήσει τις κτήσεις της, επιχειρώντας εναντίον της Κίνας. Τέλος η Ιαπωνία αναγκάζει τις ΗΠΑ να μπουν στον πόλεμο, κάνοντας μια επίθεση της οποίας ήξερε ότι θα αργά οι γρήγορα θα επρόκειτο να υποστεί τις συνέπειες.

Αυτό που θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε εδώ είναι οι λόγοι που έσπρωξαν την Ιαπωνία στην κάθε της πράξη. Κάθε ενέργεια, όπως η επίθεση στο Περλ Χάρμπορ, ακόμα και αν φαντάζει παράλογη είχε από πίσω της μια συλλογιστική, εξυπηρετούσε κάποιους πολιτικούς σκοπούς και χρειαζόταν την κατανάλωση πόρων για να πραγματοποιηθεί. Οπότε δεν μπορούμε να τις εκλάβουμε έως μεμονωμένα τυχαία γεγονότα, αλλά πρέπει να εξεταστούν από την πλευρά της υψηλής στρατηγικής, για να αναλυθούν όλες οι διαστάσεις τους.

Ο πολιτικός σκοπός της Ιαπωνίας είναι η δημιουργία μιας ζώνης, με την ίδια στην κορυφή της, που θα της προσφέρει υλική αυτάρκεια και ασφάλεια. Παράλληλα προσπαθεί να αποβάλει όλες τις δυτικές επιρροές από την ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Ασίας²⁰, και να μείνει η ίδια ο μόνος ισχυρός παράγοντας, που θα ενώσει και τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής σε ένα ισχυρό, ανεξάρτητο συνασπισμό. Δηλαδή,

¹⁹ Δημήτρης Κώνστα – Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, *Διεθνείς Σχέσεις, συνέχεια και μεταβολή, Τόμος Α* (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 1997), σελ. 232

²⁰ Totman, op. cit. σελ. 435

η Ιαπωνία προσπαθεί να δημιουργήσει μια αυτοκρατορία, η οποία όμως θα είναι καθαρή από τα ξένα στοιχεία, και θα προάγει την ευημερία της ίδιας, αλλά και όλων των κρατών που αυτή θα περιλαμβάνει.

2.2 Σύντομη ιστορική αναδρομή

Οι πρώτες αναφορές σχετικά με την Ιαπωνία υπάρχουν σε κινέζικα κείμενα του 1^{ου} μ.Χ. αιώνα που αναφέρουν μια χώρα που βρίσκεται πέρα από τη θάλασσα και κυβερνάται από μια γυναίκα. Όμως τα αρχαιολογικά ευρήματα υποδηλώνουν ότι στα νησιά αυτά, που ήταν ενωμένα 13.000 χρόνια πριν, οι άνθρωποι κατοικούσαν από την παλαιολιθική εποχή²¹. Την ιστορία της χώρας οριοθετούν εναλλασσόμενες περίοδοι απομόνωσης και επιρροής από τον δυτικό κόσμο²². Η πρώτη από αυτές τις περιόδους είναι η περίοδος Yamato²³, που αναφέρεται στην αρχαία Ιαπωνία και φτάνει μέχρι το 710, έτος που η αυτοκράτειρα Gemmei μετακινεί την πρωτεύουσα της χώρας στη Nara, περιοχή από την οποία πήρε το όνομα της και η ομώνυμη περίοδος.

Η φεουδαρχική περίοδος στην ιστορία της Ιαπωνίας, κατά την οποία κυριαρχούσαν οι ισχυρές τοπικές οικογένειες των γαιοκτημόνων (daimyo) και των πολεμάρχων (shogun) ξεκινάει από τον 12^ο αιώνα και φτάνει μέχρι το 19^ο. Αυτή η περίοδος χωρίζεται σε εποχές, που παίρνουν την ονομασία τους από το επώνυμο του ισχυρότερου shogun. Ονομαστικά είναι η περίοδος Kamakura (1185-1333), η περίοδος Muromachi (1333-1600) που περιλαμβάνει του εμφύλιους πολέμους και τις πρώτες προσπάθειες ενοποίησης, η περίοδος Tokugawa (1600-1868) αντιπροσωπεύει τον απόλυτο απομονωτισμό, και τέλος η σύγχρονη εποχή, που ιστορικά ξεκινάει το 1868 και φτάνει ως σήμερα²⁴.

Με τη δύση, η Ιαπωνία ήρθε σε επαφή για πρώτη φορά το 1542, όταν ένα πορτογαλικό πλοίο έφτασε στις ακτές της, φέρνοντας μαζί του τα πυροβόλα όπλα, που αποτέλεσαν καινοτομία στην περίοδο του εμφυλίου πολέμου (Sengoku). Αυτό ο πόλεμος έληξε με την επικράτηση του Tokugawa και την πλήρη απομόνωση της χώρας.

«Κατά τον 16^ο αιώνα [...] στην Άπω Ανατολή η Ιαπωνία έκανε βήματα μπροστά, ακριβώς τη στιγμή που ο μεγάλος Κινέζος γείτονας της αρχίζει να ατροφεί. Η

²¹ http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Japan, (01/05/2006)

²² Totman, op. cit. σελ. 35-36

²³ Αρχαίο όνομα της Ιαπωνίας

²⁴ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά τις ιστορικές περιόδους της Ιαπωνικής ιστορίας βλ. Ivan Morris, *The nobility of Failure* (London: Martin Secker & Warburg Ltd, 1975), σελ. xv-xx

γεωγραφία έδωσε ένα πρωτεύον στρατηγικό πλεονέκτημα στους Ιάπωνες, γιατί η θέση τους ως νησιού τους προσέφερε μια προστασία από χερσαία εισβολή». Ωστόσο «μεγάλο μέρος της ιαπωνικής κουλτούρας και θρησκείας είχε επηρεασθεί από τον παλαιότερο πολιτισμό²⁵».

Από το δεύτερο μισό του 15^{ου} αιώνα, η Ιαπωνία ταλανίζεται από τους πολέμους ανάμεσα στον φεουδάρχη. Ύστερα από την εισαγωγή των ευρωπαϊκών τουφεκιών, ο φεουδάρχης Oda Nobunaga αναγνωρίστηκε ως η ισχυρότερη δύναμη στη χώρα, και έκανε προσπάθειες για την ένωση όλων των περιοχών της. Το έργο αυτό ανέλαβε να συνεχίσει ο Toyotomi Hideyoshi μετά το θάνατο του Nobunaga το 1582, ο οποίος έγινε κυρίαρχος σχεδόν ολόκληρης της χώρας. Ξεκίνησε την προσπάθεια αφοπλισμού και ταυτόχρονα προσπάθησε να εισβάλει δύο φορές στην Κίνα, μέσω της Κορέας. Ο διάδοχος του, Tokugawa Ieyasu που έγινε Σογκούν το 1603, κατάφερε τελικά να φέρει την ειρήνη στην Ιαπωνία, κάτω από κεντρικό έλεγχο, εγκαινιάζοντας μια περίοδο ειρήνης, μέσω της δυναστείας του, που κράτησε 250 χρόνια.

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου η Ιαπωνία δεν ερχόταν, παρά σε ελάχιστη επαφή με τον υπόλοιπο κόσμο. Απαξιώνοντας να ασχοληθούν με το εμπόριο, και με την απαγόρευση των ταξιδιών και της επίδειξης των όπλων τους εκτός από περιστάσεις τελετουργιών, οι σαμουράι πολεμιστές, προσκείμενοι στους κυρίους τους, ζούσαν μια ζωή τυπολατρίας και ανίας. Ολόκληρο το στρατιωτικό σύστημα αποστεωνόταν για δύο αιώνες, έτσι, ώστε, όταν τα «μαύρα πλοία» του διοικητή Πέρρυ κατέπλευσαν το 1853, μια κατατρομαγμένη ιαπωνική κυβέρνηση δεν μπορούσε να κάνει πολλά, πέρα από το να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των Αμερικανών για ανεφοδιασμό σε κάρβουνα και για άλλες διευκολύνσεις. Η απομόνωση της Ιαπωνίας, και η άρνηση της να επιδοθεί στο εμπόριο, είχε βλάψει τη σχετική δύναμη του κράτους²⁶.

Το 1868, η Ιαπωνία αναγκάστηκε να ανοίξει τα σύνορα της. Οι συνεχείς πιέσεις από την Ευρώπη και την Αμερική οδήγησαν πολλούς που είχαν εντυπωσιαστεί από τα δυτικά πολεμικά πλοία να απαιτήσουν τον εκσυγχρονισμό της χώρας. Η αποκατάσταση του αυτοκράτορα Meiji το 1866 σημάδεψε το τέλος της εποχής Tokugawa καθώς οι αντίπαλοι οίκοι των Satsuma και των Choshu, πήραν άδεια από τον αυτοκράτορα να ρίξουν τον shogun. Ο αυτοκράτορας Meiji πήρε τον έλεγχο της κυβέρνησης και ξεκίνησε μια ταχεία διαδικασία δυτικοποίησης. Σε αντίθεση με τους

²⁵ Kennedy, ό.π. σελ. 48

²⁶ Ibid, σελ. 49

Κινέζους γείτονες τους, που πρόταξαν την ανθεκτικότητα του παραδοσιακού τους πολιτισμού, οι Ιάπωνες αποφάσισαν να μάθουν τα μυστικά της δυτικής υλικής υπεροχής και να τα θέσουν στην υπηρεσία του εθνικισμού τους²⁷. Η ώθηση της Ιαπωνίας προς την βιομηχανοποίηση οδηγήθηκε σε μεγάλο βαθμό από την επιθυμία της για στρατιωτική δύναμη, καθώς οι νίκες που είχε σημειώσει ενάντια στη Ρωσία και την Κίνα σε μια περίοδο 30 ετών, την είχαν κάνει την κυρίαρχη δύναμη στην περιοχή²⁸. Υιοθετήθηκαν οι βιομηχανικές μέθοδοι αλυσίδας παραγωγής, και το δημόσιο οργάνωσε στρατό που βασιζόταν στην καθολική επιστράτευση και στον εξοπλισμό του με τα πλέον προηγμένα όπλα, συμπεριλαμβανομένων των θωρηκτών πλοίων, τα οποία κατασκευάζονταν στα ιαπωνικά ναυπηγεία από το 1911²⁹.

Η αποκατάσταση του Ιάπωνα αυτοκράτορα το 1868, ακολουθήθηκε από ανασχεδιασμούς που στόχευαν στη δημιουργία μιας ισχυρής κεντρικής διοίκησης. Αυτές οι αλλαγές, και κυρίως η κατάργηση του προνομίου της τάξης των σαμουράι να φέρει όπλα, και η ίδρυση ενός στρατού στα ευρωπαϊκά πρότυπα οδήγησαν σε επαναστάσεις, ακόμα και ανάμεσα σε αυτούς που βοήθησαν στην ανατροπή του Tokugawa. Κάθε αντίθεση στο νέο καθεστώς υποτασσόταν. Μόλις η χώρα είχε ενωθεί, ο πρώτος στόχος του στρατού της ήταν οι πλούσιες σε μεταλλεύματα γειτονικές χώρες, η Κορέα, και η Μαντζουρία στην Κίνα. Η Ιαπωνία νίκησε την Κίνα και στη συνέχεια, το 1904-5, τη Ρωσία για να διασφαλίσει τις κτήσεις της. Η μεταμόρφωση από μια κλειστή φεουδαρχική κοινωνία σε μια βιομηχανοποιημένη παγκόσμια δύναμη είχε ολοκληρωθεί³⁰.

Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος ήταν ανώδυνος για την Ιαπωνία, παρά το γεγονός ότι και η ίδια είχε συμμετάσχει στο πλευρό των συμμάχων, καθώς στα εδάφη της δεν είχαν διεξαχθεί μεγάλες μάχες, όπως αυτές που διέλυσαν τις υποδομές της Ευρώπης. Πρόθεση της ήταν να συμμορφωθεί με τη συνθήκη των Βερσαλλιών και να παίζει ένα σημαντικό ρόλο στα διεθνή δρώμενα³¹, αντ' αυτού όμως βρέθηκε να συμμορφώνεται μόνο με τις προσταγές της Ουάσιγκτον και του Λονδίνου, και σταδιακά να έρχεται σε αντιπαράθεση με τις δυτικές δυνάμεις. Η κατάσταση στο διεθνές πεδίο αντανακλά το και στο εσωτερικό της χώρας, η κοινωνία της οποίας είχε

²⁷ John Keegan, *Η ιστορία του πολέμου* (Αθήνα: Νέα Σύνορα, 1997), σελ. 261

²⁸ R. G. Grant, *Battle* (London: Dorling Kindersley Ltd, 2005), σελ. 248

²⁹ Keegan, *op. cit.* σελ. 621

³⁰ Grant, *op. cit.* σελ. 252

³¹ Hall, *op.cit.* σελ. 309

αλλάξει ριζικά, λόγω της βιομηχανοποίησης και της εισόδου των επιστημών, και είχε πλέον μεταμορφωθεί σε μαζική κοινωνία.

2.3 Επιδιώξεις

Η Ιαπωνία ήταν ακόμα ένας κατ' όνομα νικητής του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου που αισθανόταν ότι δεν είχε επωφεληθεί ικανοποιητικά από τα λάφυρα, και είχε από το 1921 δαπανήσει ένα μεγάλο μέρος του προϋπολογισμού της για να κατασκευάσει τον μεγαλύτερο και καλύτερα εξοπλισμένο αεροπορικό στόλο στον κόσμο³². Ο στόλος των έξι αεροπλανοφόρων δεν χρησιμοποιήθηκε το 1937, όταν η κυβέρνηση που ελεγχόταν από το στρατό εξαπέλυσε μεγάλης κλίμακας επίθεση εναντίον της Κίνας, αλλά αποδείχθηκε το βασικό στήριγμα της κατά τη διάρκεια του πολέμου του Ειρηνικού.

Από το 1930 που η Ιαπωνία εμπλέκεται ενεργά στις παγκόσμιες υποθέσεις αναπτύσσει την υψηλή της στρατηγική. Ξεκινάει μια ιμπεριαλιστική πολιτική, που αρχικά γίνεται αποδεκτή από τον υπόλοιπο κόσμο, ωστόσο η επιτυχία αυτής της πολιτικής την σπρώχνει να ξεκινήσει τον πόλεμο με την Κίνα, και στη συνέχεια να επιτεθεί και στην ίδια την Αμερική.

Αν θα θέλαμε να βρούμε τις αιτίες που οδήγησαν στην εκδήλωση της ιαπωνικής επιθετικότητας, θα πρέπει να γυρίσουμε πίσω στη δεκαετία '20, ή λίγο πιο πριν, στο τέλος του πολέμου. Η Ιαπωνία στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είχε ταχθεί με τις δυνάμεις της Αντάντ, γεγονός που της επέτρεψε, μετά το τέλος του, να πάρει στον έλεγχο της κάποιες από τις γερμανικές κτήσεις στην Άπω Ανατολή³³, προωθώντας έτσι τα συμφέροντα του στρατού και του ναυτικού, που θα μπορούσαν να έχουν δυσανάλογα μεγάλα κέρδη από την προσπάθεια που κατέβαλαν³⁴. Επιπλέον οι νικηφόρα πορεία της απέναντι στις δύο άλλες μεγάλες δυνάμεις της περιοχής, έδωσαν στην Ιαπωνία ένα αίσθημα ανωτερότητας, το οποίο όμως δεν φαίνονταν να αναγνωρίζουν οι σύμμαχοι της.

Στον οικονομικό τομέα, η κρίση της δεκαετίας του '30 είχε επηρεάσει άμεσα και την Ιαπωνία, και η κατάσταση χειροτέρευσε ύστερα από το αμερικανικό εμπάργκο πετρελαίου το '41. Έτσι οι Ιάπωνες προσπάθησαν να κάνουν κάποιες υπερπόντιες κατακτήσεις στις οποίες θα δημιουργούσαν εποικισμούς και προνομιακές ευκαιρίες για επενδύσεις και εμπόριο. Οι άλλοι λόγοι που οδήγησαν την Ιαπωνία στον πόλεμο

³² Keegan, ό.π. σελ. 623

³³ Kennedy, ό.π. σελ. 365

³⁴ Totman, op.cit. σελ. 428

ήταν η αποτυχία των ειρηνευτικών διαδικασιών και η αυξανόμενη επιρροή των ενόπλων δυνάμεων στη διακυβέρνηση της χώρας. Η Ιαπωνία είχε αρχίσει να νιώθει ότι καταπιέζεται από τον υπόλοιπο κόσμο, και κυρίως από τη δύση και την Κίνα. Η συμφωνία των ναυτικών αφοπλισμών του 1930 δεν της επέτρεπε να υλοποιήσει τα σχέδια που προέβλεπαν αύξηση του στόλου της. Αυτή ήταν και η τελευταία φορά που η χώρα έκανε μια διεθνή συμφωνία με τη Δύση, καθώς η ένταση ανάμεσα σε αυτή, την Αμερική και την Αγγλία είχε ήδη αρχίσει να αυξάνεται. Οι ένοπλες δυνάμεις στην Ιαπωνία είχαν πεισθεί ότι η συμφωνία του Λονδίνου είχε υπερβεί τα όρια που απαιτούσαν συμβιβασμό στις ζωτικής σημασίας αμυντικές απαιτήσεις, ενώ ταυτόχρονα η αυξανόμενη προσπάθεια της Ιαπωνίας να κατακτήσει μέρος της Κίνας ερχόταν σε αντίθεση με τα συμφέροντα των άλλων δυνάμεων που ακολουθούσαν πολιτικές ανοικτών θυρών με την Κίνα³⁵. Επίσης, μεγάλο πλήγμα υπέστη και η γεωργία της χώρας, καθώς το 50% του πληθυσμού ασχολούταν με αγροτικές εργασίες. Έτσι Η Ιαπωνία αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τον κανόνα του χρυσού το Δεκέμβριο 1931³⁶.

Αυτά τα γεγονότα, σε συνδυασμό με την ψυχολογική παράμετρο είχαν δημιουργήσει στην Ιαπωνία μια τάση να μην προχωρήσει σε περαιτέρω παραχωρήσεις προς τις ξένες απαιτήσεις, η οποία εκδηλώθηκε σύντομα³⁷. Η απομόνωση της Ιαπωνίας για 250 χρόνια είχε επιτρέψει τη δημιουργία ενός αισθήματος καθαρότητας που έθνους που τώρα αλλοιωνόταν από τις δυτικές επιρροές, με αποτέλεσμα οι ιθύνοντες να απαιτούν την αποπομπή κάθε ξένου στοιχείου, θέση που ενστερνιζόταν, λόγω της επιβολής της, ολόκληρος ο λαός.

Σαν ένα πρώτο μέτρο αντιμετώπισης της κατάστασης, αποφασίστηκε η εισβολή στην Μαντζουρία, που εκτός από τις πρώτες ύλες, θα μπορούσε να προσφέρει και επενδυτικές ευκαιρίες στους Ιάπωνες επιχειρηματίες. Η Μαντζουρία, μαζί με την Κορέα, την Ταϊβάν και άλλες ιαπωνικές κτήσεις, θα δημιουργούσαν ένα τεράστιο μπλοκ του γεν, όχι για να εκμεταλλεύονται τους λαούς, όπως συνέβαινε στην καπιταλιστική δύση, αλλά για να φέρουν ευημερία σε όλους του υπηκόους του αυτοκράτορα³⁸. Το κατά πόσο οι προθέσεις των Ιαπώνων ήταν αγνές ή εξυπηρετούσαν τα δικά τους συμφέροντα, εξετάζεται στη συνέχεια, αλλά όχι σε

³⁵ Hall, op. cit. σελ. 317

³⁶ Parker, op. cit. σελ. 73

³⁷ Totman, op. cit. σελ. 432

³⁸ Buruma, op. cit., σελ. 74

διεξοδικό βαθμό, καθώς κάτι τέτοιο θα απαιτούσε γνώσεις πάνω στην επιστήμη της ψυχολογίας.

Το 1939, ειδικά μετά από τη συμφωνία του Χίτλερ με τη Σοβιετική Ένωση, η Ιαπωνία βρισκόταν σε πολύ δυσμενή θέση για να κηρύξει πόλεμο στις μεγάλες δυνάμεις. Ωστόσο, το επόμενο έτος παρουσιάστηκε το παράθυρο ευκαιρίας που αναζητούσε. Η επικράτηση της Γερμανίας επί της Γαλλίας και της Ολλανδίας της επέτρεψε να σχεδιάσει την κατάκτηση της Γαλλικής Ινδοκίνας που ήταν πολύ σημαντική στρατηγικά για τον αγώνα της Ιαπωνίας ενάντια στην Κίνα, και των Ολλανδικών Ανατολικών Ινδιών, περιοχή πολύ πλούσια σε πρώτες ύλες και πετρέλαιο. Μια περαιτέρω εμπλοκή της Βρετανίας στον πόλεμο, θα προσέφερε μια καλή ευκαιρία για την κατάληψη της Malaya που ήταν πλούσια σε λάστιχο και μεταλλεύματα. Το 1940 τελικά αποφάσισαν αν συνεχίσουν τις επιδιώξεις τους στην περιοχή, αλλά να μην συγκρουστούν με τους Βρετανούς, ελπίζοντας ότι θα το έκανε η Γερμανία, γιατί αυτό θα έβαζε και τις ΗΠΑ στο παιχνίδι. Έτσι την ίδια χρονιά υπογράφουν μια νέα συμφωνία με τη Γερμανία και την Ιταλία.

Την επόμενη χρονιά η Γερμανία εισβάλλει στη Σοβιετική Ένωση. Η πράξη της αυτή φέρνει την Ιαπωνία αντιμέτωπη με το δίλλημα μιας δικής της εισβολής στη ΣΕ ή της συνέχισης της επεκτατικής της στρατηγικής προς το νότο. Τελικά αποφασίζουν να προετοιμαστούν και προς τις πλευρές³⁹. Από τον προηγούμενο χρόνο, οι οικονομικές κυρώσεις των ΗΠΑ προς την Ιαπωνία είχαν ενταθεί, ιδιαίτερος μετά την πίεση από την βρετανική και ολλανδική κυβέρνηση, που ένοιωθαν πως οι κτήσεις τους κινδύνευαν. Η εισβολή των Ιαπώνων στην Ινδοκίνα αναγκάζει τις ΗΠΑ να κηρύξουν εμπάργκο στην εξαγωγή πετρελαίου. Τα γεγονότα αυτά μείωσαν στο ελάχιστο τις επιλογές της Ιαπωνίας.

Μέσα σε ένα χρόνο, ο στρατός δεν θα είχε πλέον αρκετά καύσιμα ώστε να συνεχίσει να μάχεται αποτελεσματικά. Εναλλακτικές πηγές ενέργειας δεν μπορούσαν να βρεθούν σε τόσο μικρό διάστημα, οπότε η Ιαπωνία θα έπρεπε ή να εγκαταλείψει τις προσπάθειες της να κυριαρχήσει στην Κίνα ή να αποκτήσει γρήγορα πρόσβαση σε αρκετές ποσότητες πετρελαίου με όποιον τρόπο ήταν απαραίτητος⁴⁰. Οπότε το δίλλημα θα μπορούσε να μεταφραστεί σε αποχώρηση από την Κίνα και να σε αποκήρυξη της Greater East Asia Co-Prosperity Sphere ή είσοδο στον πόλεμο. Το φθινόπωρο του '41, η κυβέρνηση απέκλισε το ενδεχόμενο της υποχώρησης.

³⁹ Parker, *op. cit.* σελ. 79

⁴⁰ Totman, *op. cit.* σελ. 443

Τον Αύγουστο του '41, Οι Ιάπωνες συμπέραναν ότι η Γερμανία δεν ήταν ικανή να νικήσει τη Ρωσία την ίδια χρονιά⁴¹. Τον χειμώνα, όλες οι πολεμικές τους προσπάθειες θα στραφούν προς τον νότο. Επιπλέον, μια κίνηση προς τις ευρωπαϊκές κτήσεις θα ενέπλεκε τις ΗΠΑ στον πόλεμο. Έτσι έγινε μια προσπάθεια να αρθεί το εμπάργκο με διπλωματικά μέσα. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, οι απαιτήσεις των Ιαπώνων είχαν τη μορφή τελεσίγραφου, και το ίδιο οι απαιτήσεις των ΗΠΑ προς την Ιαπωνία, ή τουλάχιστον έτσι τα εξέλαβαν εκατέρωθεν οι πλευρές. Οι αρχές στην Ιαπωνία δεν πίστευαν ότι θα μπορούσαν να καταστρέψουν όλες τις δυνάμεις των ΗΠΑ. Περίμεναν ότι η Γερμανία θα θέσει την Βρετανία εκτός μάχης, και ότι οι ίδιοι θα μπορούσαν να κατακτήσουν τις πηγές που τους ήταν αναγκαίες για μια προστατευμένη άμυνα. Τότε και οι ΗΠΑ θα συμμορφωνόταν και θα σταματούσαν τις προσπάθειες να καταστρέψουν την σφαίρα⁴².

Στην προσπάθεια εντυπωσιασμού της Αμερική ακολούθησε η επίθεση στο Περλ Χάρμπορ, και μια ώρα αργότερα η Ιαπωνία κήρυξε πόλεμο στις ΗΠΑ⁴³. Ωστόσο, η Ιαπωνία ήθελε να ξεκινήσει έναν πόλεμο με τις ΗΠΑ. Αυτό που επιθυμούσε ήταν να δεχθεί ο Chiang τις πολιτικές και οικονομικές κανονισμούς που θα του επέβαλε η, και την συνεργασία των ΗΠΑ ώστε να ξεχαστεί το συμβάν της Κίνας. Επιπλέον ήλπιζαν στην επικράτηση του Χίτλερ στην Ευρώπη, που θα ανάγκαζε μια απομενομένη και από τους δύο της ωκεανούς πλέον Αμερική να έρθει σε έναν ευνοϊκό για την Ιαπωνία συμβιβασμό.

⁴¹ Gerhard L. Weinberg, *A world at arms* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), σελ. 135

⁴² Parker, *op. cit.* σελ. 83

⁴³ Κανονικά, το έγγραφο με το οποίο κηρυσσόταν ο πόλεμος έπρεπε να παραδοθεί 25 λεπτά πριν από την επίθεση, ωστόσο κάποια καθυστέρηση στη διαδικασία αποκωδικοποίησης του μηνύματος, είχε ως αποτέλεσμα την καθυστερημένη παράδοση του

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ – ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Η Ιαπωνία είχε βρεθεί ανάμεσα στους νικητές του Α΄ ΠΠ, γεγονός που της επέτρεψε να ισχυροποιηθεί την περίοδο του μεσοπολέμου. Η εκβιομηχάνιση της χώρας είχε ξεκινήσει από το 1914 περίπου, και επιταχύνθηκε μετά από τη λήξη του πολέμου, ο οποίος είχε προσφέρει στους στρατηγούς της χώρας σπουδαία μαθήματα για τη χρήση των τανκ, των αεροπλάνων και της εργατικής δύναμης που βρισκόταν στις αποικίες⁴⁴. Ο στόλος της ήταν ένας από τους ισχυρότερους της εποχής, και ο στρατός της καλά εκπαιδευμένος. Οπότε ήταν σε θέση, να ξεκινήσει την επεκτατική της πολιτική, για του λόγους που εξηγήσαμε παραπάνω. Ο τομέας της στρατιωτικής στρατηγικής ήταν ένας από τους καλύτερα οργανωμένους σε όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, όμως δεν μπόρεσε να συντονιστεί με τις πολιτικές επιδιώξεις της Ιαπωνίας. Ωστόσο, ακόμα και ύστερα από τις μεγάλες ήττες στον Ειρηνικό, οι στρατηγοί συνέχισαν να βρίσκουν εναλλακτικές λύσεις και να καταστρώνουν καινούρια σχέδια για να αντιμετωπίσουν τις καταστάσεις που προέκυπταν.

3.1 Μαντζουρία

Το περιστατικό της Μαντζουρίας συνέβη στις 18 Σεπτέμβριο του 1931. Αν και η Μαντζουρία ήταν υπό κινεζική διοίκηση σαν ημιαυτόνομη, η Ιαπωνία βρισκόταν σε πλεονεκτική θέση. Ο ιαπωνικός στρατός του Kwantung έλεγχε την περιοχή κατά μήκος του νότιου σιδηροδρόμου της Μαντζουρίας, περιοχή που περιλάμβανε τις σημαντικότερες πόλεις της χώρας. Επιπλέον στην Κίνα υπήρχαν και εσωτερικά προβλήματα. Οι Κινέζοι ηγέτες ανέχονταν την ιαπωνική παρουσία στην περιοχή τους, λόγω κυρίως των προβλημάτων που αντιμετώπιζε ο Chiang Kai-shek, ηγέτης του κινεζικού εθνικού κόμματος με τους κομμουνιστές. Όμως οι Ιάπωνες, κατά τη διάρκεια της εκεί παραμονής τους συνέχιζαν να αναζητούν πολιτικούς που θα ήταν έτοιμοι να αποδεχθούν και να διαφυλάξουν τα ιαπωνικά, μερκαντιλιστικά συμφέροντα⁴⁵. Τα λιμάνια Dalian και Arthur βρίσκονταν ήδη υπό ιαπωνική διοίκηση, αλλά ο στρατός ζητούσε συνεχώς περισσότερα. Το βράδυ της 18^{ης} Σεπτεμβρίου, μια βόμβα που είχαν τοποθετήσει Ιάπωνες στρατιώτες, εξεράγει κοντά στη σιδηροδρομική γραμμή της πόλης Mukden. Αν και δεν υπήρξαν ζημιές, η ενέργεια αυτή είχε ως σκοπό να κατηγορηθούν οι κινέζοι στρατιώτες για αυτό το σαμποτάζ, και στο όνομα της διατήρησης της ασφάλειας, οι πρώτοι επιτέθηκαν. Μέσα σε έξι μήνες, η Μαντζουρία είχε πέσει στα χέρια των Ιαπώνων. Στη συνέχεια

⁴⁴ Totman, op. cit. σελ. 369

⁴⁵ Parker, op. cit. σελ. 75

αναγνωρίστηκε ως ανεξάρτητη χώρα. Η Μαντζουρία, που πλέον επίσημα ονομαζόταν Manchukuo, ήταν ένα ανεξάρτητο κράτος του οποίου ο αυτοκράτορας, ο Henry Pu Yi, ενεργούσε σύμφωνα με τις επιθυμίες της ιαπωνικής κυβέρνησης.

3.2 Κίνα

Στην Κίνα, οι στρατιώτες είχαν αρχίσει να γίνονται ανήσυχοι και πάλι το 1937. Ο πρίγκιπας Konoe Fumimaro αν και έβλεπε τον κόσμο με όρους σύγκρουσης ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση⁴⁶, δεν ήταν φιλοπόλεμος. Όμως, ούτε αυτός μπόρεσε να συγκροτήσει τους στρατιώτες στην Κίνα. Ο πόλεμος με την δεν κηρύχτηκε ποτέ, αλλά ξεκίνησε με το «συμβάν της Κίνας» ή το «συμβάν της γέφυρας Μάρκο Πόλο» όπως συνηθίζεται να λέγεται, στις 7 Ιουλίου του 1937. Κάποιος Ιάπωνας στρατιώτης έφυγε από το στρατόπεδο του και περιφερόταν στην ουδέτερη ζώνη. Ο διοικητής του, αν και δεν έλειπε πολύ ώρα, τον θεώρησε αγνοούμενο και διέταξε να ερευνηθεί όλη η περιοχή. Οι Κινέζοι προσφέρθηκαν να βοηθήσουν στις έρευνες, πράγμα που ο ιάπωνας διοικητής δέχτηκε σαν προσβολή. Υπήρξαν ξέσπασμα βίας, τα οποία εξαπλωθήκαν γρήγορα σε πολλές περιοχές της βόρειας Κίνας.

Η πορεία του πόλεμου στην Κίνα μπορεί να χωριστεί σε τρία διακριτά στάδια⁴⁷. Ανάμεσα στον Ιούλιο και το Δεκέμβριο του 37, ο ιαπωνικός στρατός κινήθηκε γρήγορα για να καταλάβει μεγάλες εκτάσεις εδαφών στη βόρεια Κίνα, καταλαμβάνοντας το Nanking, πρωτεύουσα του καθεστώτος του Chiang. Η πτώση αυτή της πόλης περίμεναν ότι θα έκαμπε τη θέληση της χώρας να αντισταθεί, κυρίως ύστερα από τις θηριωδίες που ακολούθησαν και είχαν 12.000 νεκρούς πολίτες. Όμως ο Chiang είχε μεταφέρει την πρωτεύουσα του στο εσωτερικό της χώρας, στο Hankow, από όπου και κατεύθυνε την αντίσταση.

Η δεύτερη φάση των ιαπωνικών επιχειρήσεων είχε σχέση με την κατάληψη του Hankow και του Canton. Ωστόσο, ο Chiang κινήθηκε και πάλι ανατολικά, μεταφέροντας την πρωτεύουσα στο Chungking. Η τρίτη φάση αναφέρεται στην εμπλοκή των Ιαπώνων στην περιοχή και στον ανταρτοπόλεμο με τον οποίο ήρθαν αντιμέτωποι. Ύστερα από το 1938 υπό τον έλεγχο της Ιαπωνίας είχαν περιέλθει όλες οι κύριες πόλεις, οδικές και σιδηροδρομικές αρτηρίες της Κίνας, ωστόσο το πρόβλημα των ανταρτών δεν μπορούσε να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά.

⁴⁶ Hsu Long-hsuen, Chang Ming-kai, op. cit. σελ. 3

⁴⁷ Hall, op. cit. σελ. 340

Τα προβλήματα στην Κίνα υπήρχαν από το 1932. Ο Chiang είχε δώσει το μεγαλύτερο βάρος στην αντιμετώπιση των κομμουνιστών και έδειχνε ανοχή στην παρουσία των Ιαπώνων. Ωστόσο κάποιοι από τους αξιωματικούς του επαναστάτησαν, και ενώθηκαν με τους κομμουνιστές στον κοινό αγώνα κατά τις Ιαπωνίας⁴⁸. Το μόνο που έκανε ο Chiang ήταν να δηλώσει ότι ήταν αντίθετος με τις επεκτατικές τάσεις της Ιαπωνίας, και ότι δεν θα τους προσέφερε τη βοήθεια του. Εν τω μεταξύ, ο στρατός και το ναυτικό της Ιαπωνίας συμφώνησαν μεταξύ τους ότι θα έπρεπε να προετοιμάζονται για πόλεμο ενάντια στις ΗΠΑ, τη Βρετανία, τη Σοβιετική Ένωση και την Κίνα, ωστόσο δεν υπήρχε ομοφωνία ως προς τις προτεραιότητες και το χρονικό πλαίσιο⁴⁹.

Τα γεγονότα του Νanking ακολούθησε μια συλλογιστική για το τι θα έπρεπε να γίνει στη συνέχεια. Υπήρξαν πολλές σκέψεις, ανάμεσα στις οποίες ήταν η ενδυνάμωση του ναυτικού, μια επίθεση κατά της Σοβιετικής Ένωσης, ο πόλεμος με τη δύση, και η εγκαθίδρυση ολοκληρωτικών καθεστώτων σε διάφορες γειτονικές χώρες⁵⁰. Το καλοκαίρι του 1938 ξέσπασαν επεισόδια στα σύνορα της Σοβιετικής Ένωση με τη Μαντζουρία, και οι Ιάπωνες αποφάσισαν να δοκιμάσουν τις αντοχές των σοβιετικών στρατευμάτων που βρίσκονταν εκεί. Οι Σοβιετικοί πολέμησαν με πυροβολικό και τανκ, ενώ οι Ιάπωνες κυρίως με το πνεύμα τους, και ενώ υπήρχαν απώλειες και από τις 2 πλευρές, δεν υπήρξε κάποια εδαφική διαφοροποίηση. Ο αυτοκράτορας διέταξε να σταματήσει ο πόλεμος, ενώ ο στρατηγός Tsuji προτίμησε να συνεχίσει τις επιχειρήσεις ενάντια ενός πολύ καλύτερα οργανωμένου στρατού, για έναν ακόμα χρόνο, γεγονός που οδήγησε σε βαρεία ήττα σε αυτό το πεδίο. Έτσι καταλήφθηκε το σχέδιο να κινηθούν προς το βορρά, και από το σημείο εκείνο και μετά, όλες οι ενέργειες θα κινούνταν προς το νότο.

Η έλλειψη των πρώτων υλών αλλά και των καυσίμων, λόγω του εμπάργκο που είχαν κηρύξει οι άλλες μεγάλες δυνάμεις ανάγκασε την Ιαπωνία να κινηθεί προς την Γαλλική Ινδοκίνα και τις άλλες ευρωπαϊκές κτήσεις, με σκοπό από τη μια να απομονώσει τον Chiang Kai shek, και από την άλλη να αποκτήσει πρόσβαση στις πρώτες ύλες που της ήταν απαραίτητες για να συνεχίσει τις πολεμικές της προσπάθειες⁵¹.

⁴⁸ Hsu Long-hsuen, Chang Ming-kai, op. cit. σελ. 57

⁴⁹ Parker, op. cit. σελ. 76

⁵⁰ Buruma, op. cit. σελ. 87

⁵¹ Totman, op. cit. σελ. 440

3.3 Πόλεμος του Ειρηνικού

Το εμπάργκο του πετρελαίου από την πλευρά των ΗΠΑ, δεν άφηνε στην Ιαπωνία άλλη επιλογή. Η απόσυρση από την Κίνα δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί, αλλά και ο στόλος κατανάλωνε 400 τόνους πετρέλαιο τη μέρα. Κατά συνέπεια η πολιτική συζήτηση άλλαξε από την υψηλή στρατηγική στην στενή τακτική ανάλυση⁵²: έπρεπε να βρεθεί ο καλύτερος δυνατός τρόπος για την κατάκτηση των Ολλανδικών Ανατολικών Ινδιών και των πλούσιων κοιτασμάτων πετρελαίου τους. Οι αναλυτές έφτασαν γρήγορα στο συμπέρασμα ότι ο σχεδιασμός πρέπει να περιλαμβάνει πόλεμο όχι με μόνο με τη Βρετανία, αλλά και με τις ΗΠΑ, και καθώς ο χρόνος πίεζε, θα έπρεπε να επιτεθούν άμεσα⁵³. Εάν καταλάμβαναν τις Φιλιππίνες, καθώς και κάποια άλλα νησιά που βρίσκονταν σε θέσεις κλειδιά, τότε θα μπορούσαν να δημιουργήσουν μια αμυντική περίμετρο, και έτσι να ελέγξουν τον Ειρηνικό. Οι Βρετανοί και οι Ολλανδοί ήταν αδύναμοι στη θάλασσα, λόγω και του πολέμου στην Ευρώπη. Ο μόνος αξιόλογος αντίπαλος τους ήταν ο αμερικάνικος στόλος του Ειρηνικού ωκεανού που είχε σαν βάση του το Περλ Χάρμπορ στη Χαβάη.

Οι Ιάπωνες αρχικά είχαν πρόθεση, σε περίπτωση πολέμου, να περιμένουν μέχρι ο αμερικανικός στόλος του Ειρηνικού μπει στα ιαπωνικά νερά, και εν τω μεταξύ να τον αποδυναμώνουν με επιθέσεις από τα υποβρύχια, και μετά να δώσουν την αποφασιστική ναυμαχία στο μέρος και τον χρόνο που θα διάλεγαν οι Ιάπωνες ναύαρχοι. Ωστόσο, ο ναύαρχος Yamamoto πρότεινε μια πιο ταχεία μέθοδο⁵⁴. Μια αιφνιδιαστική επίθεση από αέρος, που θα απογειωνόταν από αεροπλανοφόρα, κατά του αμερικανικού ναυτικού στόλου που ήταν αγκυροβολημένος στο Περλ Χάρμπορ. Το σχέδιο αυτό περιείχε μεγάλο ρίσκο, και βασιζόταν μόνο στο στοιχείο του αιφνιδιασμού για την επιτυχία του. Ωστόσο, οι Αμερικανοί στην συγκεκριμένη βάση δεν μπόρεσαν να εντοπίσουν τα αεροπλάνα που έρχονταν, και κάποια σχετική αναφορά δεν έφτασε ποτέ στον αμερικανό διοικητή. Η επίθεση ήταν πλήρως επιτυχημένη, και μέσα σε μισή ώρα ο αμερικανικός στόλος είχε καταστραφεί και οι Ιάπωνες ήταν πλέον οι κυρίαρχοι του δυτικού Ειρηνικού. Ωστόσο, κάποια από αυτά τα πλοία δεν καταστράφηκαν, κάποια επισκευάστηκαν γρήγορα, και κάποια άλλα, ανάμεσα στα οποία και τρία αεροπλανοφόρα δεν ήταν αγκυροβολημένα εκείνη τη μέρα.

⁵² Ibid, σελ. 443

⁵³ Weisenberg, op. cit. σελ. 238-39

⁵⁴ Parker, op. cit. σελ. 87

Όσο αφορά τις δυνάμεις στην στεριά, οι Βρετανοί υπερείχαν, αλλά παρά το αριθμητικό τους μειονέκτημα, οι Ιάπωνες ήταν εξίσου επιτυχημένοι. Κατάκτησαν την Malaya και τη Σιγκαπούρη γρηγορότερα από ότι υπολόγιζαν, μέσα σε δέκα εβδομάδες αντί για δεκαπέντε. Αυτό οφείλεται στην ανώτερη ποιότητα του Ιαπωνικού στρατού, και στην υπεροχή του στον αέρα, που τον έκαναν να μοιάζει ασταμάτητος. Επιπλέον εκμεταλλεύτηκαν τα λάθη των Βρετανών, τόσο στο τακτικό επίπεδο, όσο και στο επιχειρησιακό, αφού δεν είχαν σχεδιάσει μια άμυνα, περιμένοντας την επίθεση να εκδηλωθεί τουλάχιστον ένα έτος αργότερα. Οι Ιάπωνες ήταν καλοί στρατιώτες, είχαν υψηλή μόρφωση, ένα αίσθημα υποχρέωσης προς την ομάδα στην οποία ήταν μέλη, καθώς και την βαθειά πίστη πως η μάχη απέφερε τιμή. Από την άλλη μεριά ο στρατός των Βρετανών δεν ήταν εθνικά ομοιογενείς, και σε ένα μεγάλο ποσοστό του δεν είχε λάβει στρατιωτική εκπαίδευση. Έτσι έπρεπε να είναι πιστός σε μια τεχνητά κατασκευασμένη κοινότητα, και δεν μπορούσε να βασιστεί στα εθνικά συναισθήματα που βοήθησαν στην ενδυνάμωση των ευρωπαϊκών στρατών⁵⁵. Στις 15 Ιανουαρίου του '42, με τους Ιάπωνες να απέχουν τρία μίλια από το κέντρο της πόλης και με την παροχή του νερού κομμένη, ο Βρετανός διοικητής στρατηγός Percival, παραδόθηκε. Αριθμητικά ήταν η μεγαλύτερη συνθηκολόγηση στην ιστορία της Βρετανίας⁵⁶.

Με τον αμερικάνικο και βρετανικό στόλο εκτός μάχης, και τους Βρετανούς ηττημένους και στο πεδίο της Malaya, δεν υπήρχε πλέον κάποια δύναμη ικανή να αποτρέψει την Ιαπωνία από το να προχωρήσει στη σημαντικότερη κατάκτηση της, τις Ολλανδικές Δυτικές Ινδίες. Η κατάκτηση αυτών των δύο τελευταίων περιοχών έδωσε στην Ιαπωνία εδάφη πλούσια σε πρώτες ύλες, και αρκετό πετρέλαιο για να καλύψει τις ανάγκες της. Ο τελικός σκοπός της Ιαπωνίας ήταν να εξασφαλίσει αρκετές περιοχές και αποκεντρωμένες βάσεις ώστε να διαφυλάξει την οικονομική της σφαίρα ενάντια σε όλες, αλλά κυρίως στις από θαλάσσης επιθέσεις⁵⁷.

Το σχέδιο των Ιαπώνων περιλάμβανε την κατάκτηση των νησιών που βρίσκονταν σε θέσεις κλειδιά, έτσι ώστε να μπορέσουν να δημιουργήσουν μια αμυντική περίμετρο στον Ειρηνικό. Στις Φιλιππίνες οι ανώτερες Ιαπωνικές δυνάμεις επικράτησαν των αμερικανικών, και το Corregidor, ένα νησί φυσικό φρούριο περιήλθε στην κατοχή της Ιαπωνίας την 6^η Μαΐου. Τέσσερεις ιαπωνικές μεραρχίες,

⁵⁵ Ibid, σελ. 90

⁵⁶ Ibid, σελ. 91

⁵⁷ Ibid, σελ. 92

μετά την κατάληψη του Rangoon εκδίωξαν όλους του Βρετανούς από την Burma. Στην αμυντική τους περίμετρο από νησιωτικές βάσεις, οι Ιάπωνες προσέθεσαν το Guam που είχαν καταλάβει με την έναρξη του πολέμου στις υπόλοιπες Μαριάννες, και τη νήσο Wake, που είχε κατακτηθεί στις 22 Δεκεμβρίου ύστερα από σθεναρή αντίσταση των Αμερικανών στις Καρολίνες και Marshalls νήσους, που ήταν ιαπωνικές πριν από τον πόλεμο. Στο σύμπλεγμα των Gilbert καταλήφθηκαν τα νησιά Makin και Tarawa. Τον Ιανουάριο και το Φεβρουάριο καταλήφθηκαν τα νησιά νέα Βρετανία και Νέα Ιρλανδία, τα οποία περιλάμβαναν και μια σημαντική στρατιωτική βάση, αυτή του Rabaul.

Το σημείο αυτό ήταν το κρισιμότερο για την εξέλιξη του πολέμου. Η Ιαπωνία είχε καταφέρει να κυριαρχήσει στη θάλασσα, και είχε στην κατοχή της αρκετά νησιά ώστε να μπορέσει να φτιάξει μια αμυντική ζώνη. Εάν είχε παραμείνει σε αυτή τη θέση, ίσως ο πόλεμος να είχε πάρει μια τελειώς διαφορετική τροπή. Όμως η Υψηλή Διοίκηση της, έγινε περισσότερο φιλόδοξη. Αποφάσισε να επεκτείνει την αμυντική περίμετρο προς τα έξω και να διακόψει τις επικοινωνίες ανάμεσα στις ΗΠΑ και την Αυστραλία με το να καταλάβει τις βάσεις στην Παπούα και στα νησιά του Σολομώντα, και τελικά να καταλάβει τις νέες Εβιρίδες, τα νησιά Φίτζι και τη Σαμόα. Στις αρχές του 1942 καταλήφθηκαν οι βάσεις στην βόρεια Παπούα και στα τέλη του Μάρτη κάποιο νησιά στο σύμπλεγμα των νήσων του Σολομώντα. Στη συνέχεια οι Ιάπωνες σχεδίασαν αποστολές στην Tulagi, που βρίσκεται ακόμα νοτιότερα και μια απόβαση στο νότιο τμήμα της Παπούα, ώστε να φτάσουν πλέον σε απόσταση βολής από την Αυστραλία.

Εν τω μεταξύ, οι σύμμαχοι είχαν αρχίσει να δραστηριοποιούνται. Ο ιαπωνικός στόλος, ο ίδιος που είχε επιτεθεί στο Περλ Χάρμπορ εμφανίστηκε στον Ινδικό Ωκεανό και κατάφερε σοβαρά πλήγματα στα βρετανικά πλοία, όμως και το αεροπλανοφόρο του ίδιου υπέστη σοβαρές ζημιές από την βασιλική αεροπορική δύναμη στην Κεϋλάνη. Το αμερικανικό ναυτικό και αεροπορία είχαν αποφασίσει να βομβαρδίσουν το Τόκυο, και ο στρατηγός Mac Arthur είχε φτάσει στην Αυστραλία για να αναλάβει τη διοίκηση και να ενθαρρύνει την αυτοάμυνα με την υπόσχεση αμερικανικών ενισχύσεων, στις οποίες θα έπρεπε να βασιστούν η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία, μετά την ήττα των Βρετανών στη Σιγκαπούρη⁵⁸.

⁵⁸ Weinberg, op.cit. σελ. 255

Πριν από την 17^η Απριλίου του 42, η αμερικανική κατασκοπία χρησιμοποιώντας αποκωδικοποιημένα ιαπωνικά σήματα, έμαθε ότι η είσοδος των Ιαπώνων στη θάλασσα των Κοραλλιών είχε σχεδιαστεί για τις αρχές του Μάη, και σύντομα ανακάλυψε ότι επρόκειτο να επιτεθούν στον λιμάνι Moresby στη Νέα Γουινέα. Μια συμμαχική ναυτική δύναμη, που περιλάμβανε και δύο αεροπλανοφόρα, συγκεντρώθηκε την 6^η και την 7^η Μαΐου. Η μάχη της θάλασσας των Κοραλλιών εγκαινίασε έναν νέο τρόπο ναυμαχίας, στον οποίο τα πλοία που ενεπλέκοντο δεν έβλεπαν τα αντίπαλα πλοία ούτε αντάλλασαν βολές. Η μάχη διεξαγόταν ολοκληρωτικά από αεροσκάφη⁵⁹. Υπήρξαν κάποιες απώλειες και από τις δύο πλευρές, το σημαντικό όμως είναι ότι οι Ιάπωνες αναγκάστηκαν να αναβάλουν την απόβαση στη νέα Γουινέα, μέχρι να αποδυναμώσουν περισσότερο τον Αμερικανικό στόλο, πράγμα που τελικά δεν έγινε.

Ύστερα ήρθε η αποφασιστική αμερικανική νίκη στη ναυμαχία του Midway. Την άνοιξη του 42 ο ναύαρχος Yamamoto πιστεύοντας ότι οι πιλότοι του ήταν καλύτεροι από τους Αμερικανούς, προσπάθησε να διευρύνει την αμυντική περίμετρο της χώρας του στον Ειρηνικό, και προκάλεσε τον αμερικανικό στόλο σε μάχη. Ο Yamamoto σχεδίαζε μια συντονισμένη επίθεση στις νήσους Aleutian στον βόρειο Ειρηνικό, και στην αμερικανική ναυτική βάση στο Midway. Οι Αμερικανοί όμως είχαν καταφέρει και πάλι να αποκωδικοποιήσουν τα ιαπωνικά σήματα και έτσι ειδοποίησαν τον ναύαρχο Nimitz με λεπτομέρειες για τα ιαπωνικά σχέδια. Εκείνος αποφάσισε να αγνοήσει τις Aleutian και να συγκεντρώσει τις δυνάμεις του στο Midway. Το πρωί της 4^{ης} Ιουνίου οι Ιάπωνες εξαπέλυσαν ένα κύμα αεροπορικών επιθέσεων, αλλά αποθίγηκαν από τα αντιαεροπορικά πυρά. Προετοίμαζαν και ένα δεύτερο κύμα, όταν δέχτηκαν επίθεση από την αμερικανική αεροπορία, που είχε καταφέρει να συντονίσει αυτή την επίθεση με τον ανεφοδιασμό σε καύσιμα και πυρομαχικά των ιαπωνικών αεροσκαφών. Οι Ιάπωνες είχαν επικεντρωθεί στις αερομαχίες με τα αμερικανικά αεροσκάφη, και έτσι δεν μπόρεσαν να δουν την είσοδο του Douglas Dauntless και των βομβαρδιστικών του που έφεραν τορπίλες και απογειώνονταν από τα Yorktown και Enterprise. Οι Ιάπωνες αναγκάστηκαν σε υποχώρηση έχοντας χάσει τέσσερα αεροπλανοφόρα, ενώ οι Αμερικάνοι μόνο ένα. Το Midway ήταν ασφαλές, ο τρόπος διεξαγωγής της ναυμαχίας είχε αλλάξει και οι ιαπωνικές δυνάμεις είχαν φτάσει στα

⁵⁹ Parker op. cit. σελ. 93, Grant, op. cit. σελ. 326

όρια τους⁶⁰. Επρόκειτο για μια ολοκληρωτικά αμερικανική νίκη, που σημάδεψε την εξέλιξη της μάχης του Ειρηνικού.

Οι Ιάπωνες αναγκάστηκαν να γυρίσουν στην άμυνα, στην οποία αν και αποδείχθηκαν πιο ικανοί από κάθε άλλο εμπλεκόμενο στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, δεν μπόρεσαν να στηριχθούν για να αλλάξουν την εις βάρος τους κατάσταση. Στις 11 Ιουλίου ακύρωσαν τα σχέδια τους για την κατάληψη της Νέας Καληδονίας των Φίτζι και της Σαμόα. Στην Παπούα εγκατέλειψαν το σχέδιο της ναυτικής απόβασης και επιχείρησαν από τη στεριά, όμως συνάντησαν την αντίσταση των Αυστραλών στρατιωτών. Την 7^η Αυγούστου οι Αμερικανοί αρχίζουν να ανακαταλαμβάνουν κάποια από τα νησιά του Σολομώντα και συνεχίζουν ακάθεκτοι.

Ωστόσο, όπως θα δούμε στο έβδομο κεφάλαιο, οι Αμερικανοί για κάθε νίκη τους έπρεπε να πληρώνουν ένα βαρύ τίμημα. Οι Ιάπωνες στρατιώτες σχεδόν ποτέ δεν παραδίνονταν, και επέφεραν σοβαρές απώλειες στους αντιπάλους τους μέχρι οι τελευταίοι να καταφέρουν να τους εξοντώσουν πλήρως. Αυτό οφείλεται σε δύο βασικούς λόγους. Ο πρώτος ήταν η κυβερνητική γραμμή, που για κάνει τους στρατιώτες της να πολεμούν στα όρια τους, του έλεγε ότι αν αιχμαλωτιζόνταν, οι Αμερικανοί θα τους βασάνιζαν μέχρι θανάτου⁶¹. Αλλά ακόμα και στην περίπτωση που επιβίωναν τα βασανιστήρια, ο στρατιωτικός κανονισμός της Ιαπωνίας προέβλεπε ότι η παράδοση είναι έγκλημα που τιμωρείται ακόμα και με θάνατο. Ο άλλος λόγος είναι η φύση της ιαπωνικής κοινωνίας. Είναι φυλετικά ομοιογενείς, οπότε η δογματοποίηση γίνεται εύκολα, και η πολιτιστική της απομόνωση, σε συνδυασμό με το αίσθημα ανωτερότητας που την διαπερνά, προστατεύει αξίες σαν τις παραπάνω από το σκεπτικισμό⁶². Οπότε οι ιάπωνες στρατιώτες σε καμία περίπτωση δεν ήταν έτοιμοι να δεχθούν την παράδοση, προτιμώντας να πεθάνουν πολεμώντας, ή να αυτοκτονήσουν αν έβλεπαν ότι όλες οι πιθανότητες για την επικράτηση τους είχαν χαθεί.

Η επίθεση στο Περλ Χάρμπορ έγινε στις 7 Δεκεμβρίου του 1941, και χαιρετίσθηκε από το σύνολο του λαού της Ιαπωνίας σαν μια μεγάλη νίκη. Ο πόλεμος είχε λάβει πλέον τη μορφή του ολοκληρωτικού πολέμου που στρεφόταν ενάντια στη Δύση. Ωστόσο η απάντηση από την πλευρά των Αμερικανών δεν άργησα να φτάσει. Το κλίμα ευφορία της περιόδου '41-'42 διαδέχτηκε μια περίοδος αναδίπλωσης και

⁶⁰ Parker, op. cit. σελ. 93

⁶¹ Weinberg, op. cit. σελ. 866-69

⁶² Parker, op. cit. σελ. 230

προσπάθειας εξεύρεσης νέων λύσεων. Όμως για την Ιαπωνία ήταν ήδη αργά. Είχε εξαπλωθεί τόσο πολύ που δεν είχε πλέον τη δυνατότητα να υπερασπίσει όλες τις κτήσεις της, οι οποίες σταδιακά έφεταν στα χέρια των Αμερικανών, οι οποίοι με τη σειρά τους πλησίαζαν έτσι όλο και περισσότερο την κυρίως χώρα.

Με την στρατηγική των Αμερικανών και την τελική έκβαση του πολέμου θα ασχοληθούμε αναλυτικά στο έβδομο κεφάλαιο. Εδώ θα αναφερθούμε στην τελευταία προσπάθεια της Ιαπωνίας να αντεπιτεθεί στις ΗΠΑ που συνεχώς πλησίαζαν την κυρίως χώρα, και βομβάρδιζαν τις πόλεις της. Το τελευταίο μέσο που χρησιμοποίησαν οι στρατιωτικοί στην Ιαπωνία στην απεγνωσμένη τους προσπάθεια να αντεπιτεθούν, ήταν ο ίδιος ο λαός της χώρας. Για τους ιθύνοντες αυτούς δεν είχε σημασία πόσοι θα πέθαιναν. Σημασία είχε ο σκοπός, το *kokutai*, για το οποίο ήταν πρόθυμοι να θυσιάσουν μέχρι τον τελευταίο Ιάπωνα, αρκεί η ιδέα αυτή να διατηρηθεί. Το 1945 οι επιθέσεις αυτοκτονίας έγιναν εθνική τακτική. Οι *Divine Wind Special Attack Units*, ήταν πνευματικά τέκνα του ναυάρχου *Onishi Takijiro*, ο οποίος αυτοκτόνησε μετά την ήττα της Ιαπωνίας. Νεαροί άντρες, πολλές φορές πανεπιστημιακής μόρφωσης παρουσιάζονταν ως εθελοντές σε μια τελευταία προσπάθεια επίδειξης του ιαπωνικού πνεύματος. Υποβρύχια και αεροπλάνα κατασκευάζονταν ειδικά για επιθέσεις αυτοκτονίας. Αν και στην πραγματικότητα μόνο μια στις τρεις επιθέσεις έβρισκε τον στόχο της, η τακτική αυτή επέφερε ζημιές στα πλοία των ΗΠΑ και κόστιζε πολλές ζωές. Η τακτική αυτή βέβαια δεν θα μπορούσε πλέον από μόνη της να κερδίσει τον πόλεμο στο σημείο που είχαν φτάσει πλέον τα πράγματα. Ως σκοπός είχε περισσότερο να δείξει ότι το ιαπωνικό πνεύμα δεν είχε χαθεί ολοκληρωτικά, με την ελπίδα ότι έτσι θα προέτρεπαν τον εχθρό σε συνθηκολόγηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΕΑΡΤΟ – ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

4.1 Πολιτικό καθεστώς

Το 1868, ο αυτοκράτορας επέστρεψε στην Ιαπωνία, μεταβαλλώντας έτσι το πολίτευμα της προηγούμενης περιόδου που στηριζόταν στη φεουδαρχία. Μαζί με τον αυτοκράτορα ήρθε και ο μύθος γύρω από την θεική υπόσταση του, ταυτίζοντας τον με τον επίγειο εκπρόσωπο του Θεού. Οι κοινοί θνητοί δεν μπορούσαν να σηκώσουν το βλέμμα τους προς αυτόν, ούτε να μιλήσουν για αυτόν, και ήταν υποχρεωμένοι να αφοσιώνουν την απόλυτη προσοχή του όποτε υπήρχε κάποια αναφορά στο πρόσωπο του. Η «φιγούρα» του αυτοκράτορα, όπως θα δούμε στο δεύτερο μέρος του παρόντος κεφαλαίου, ήταν ένα από τα στοιχεία εκείνα που ένωνε τον λαό στη διάρκεια του πολέμου, και απαιτούσε από αυτό να αντέχει όλες τις κακουχίες, για έναν ανώτερο, ευγενικό σκοπό.

Με την υιοθέτηση του συντάγματος του Meiji το 1889, και την ίδρυση της Δίαιτας (κοινοβουλίου), δημιουργήθηκε η βάση για την δραστηριότητα των πολιτικών κομμάτων, έστω και σε περιορισμένο βαθμό, καθώς αυτά τα πρώτα τα χρόνια της δημιουργίας τους εξυπηρετούσαν κυρίως συγκεκριμένα συμφέροντα, και δεν λειτουργούσαν όπως τα κόμματα στη Δύση.

Η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού που είχε ξεκινήσει από την εποχή της παλινόρθωσης στην Ιαπωνία, οδήγησε σε μεγάλη ανεργία τη δεκαετία του '20, επειδή η βάση της αγροτικής οικονομίας δεν είχε υποστεί τις ανάλογες ρυθμίσεις, και οι βιομηχανίες ελέγχονταν από λίγα άτομα. Η απαίτηση για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και για σεβασμό των εργαζομένων έγιναν αφορμή για την ανάδειξη πολιτικών κινημάτων που προσπαθούσαν να αντιπροσωπεύσουν τα συμφέροντα των καταπιεσμένων τομέων του πληθυσμού⁶³. Η περίοδος αυτή συμπίπτει με την άνοδο στην πολιτική σκηνή νέων ατόμων, που μαζί με την αποχώρηση της παλαιάς άρχουσας τάξης, οδήγησαν στη διάλυση της ολιγαρχικής πολιτικής, και επέτρεψαν τη συμμετοχή των πολιτικών κομμάτων στη διαδικασία. Την επόμενη δεκαετία, στην πολιτική σκηνή της χώρας κυριαρχούσαν δύο μεγάλα κόμματα, το Seiyukai⁶⁴ και το Kenseikai⁶⁵. Και τα δύο ήταν συντηρητικά, από την άποψη ότι αντιπροσώπευαν τα συμφέροντα των ελίτ.

⁶³ Hall, op. cit., σελ. 313

⁶⁴ Κόμμα των φίλων της συνταγματικής κυβέρνησης, που είχε ιδρυθεί το 1890, www.wikipedia.org

⁶⁵ Συνταγματική ένωση

Η διακυβέρνηση της χώρας μέσω των πολιτικών κομμάτων ήταν, με λίγες εξαιρέσεις, συνεχής από το 1918 μέχρι το 1932. Ωστόσο οι στρατιωτικοί είχαν καταφέρει να διεισδύσουν στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας, και οι θέσεις τους είχαν γίνει αποδεκτές από το λαό σε τέτοιο βαθμό, που όταν ο πρωθυπουργός Hamaguchi επικύρωσε τη συμφωνία του Λονδίνου, έπεσε θύμα δολοφονικής ενέργειας. Αυτή ήταν η αρχή της κατάρρευσης των εκλεγμένων κυβερνήσεων. Ο διάδοχος του Hamaguchi, Inukai Tsuyoshi σφράγισε με το θάνατο του το τέλος των κομματικών κυβερνήσεων το Μάιο του '32⁶⁶. Μόνο για μια σύντομη περίοδο από το Φεβρουάριο του '36 μέχρι τον Ιούλιο του '37, υπήρξε και πάλι στη χώρα έντονη πολιτική δραστηριότητα, με το σοσιαλιστικό μαζικό κόμμα να κερδίζει 37 έδρες στη Δίαιτα. Οι ηγέτες τους προσπάθησαν να επαναφέρουν το αντιπολεμικό πνεύμα, αλλά η τάση στην κυβέρνηση έτεινε να είναι συμβιβασμός με το στρατό και περαιτέρω ανύψωση του εθνικού πνεύματος⁶⁷.

Οι ένοπλες δυνάμεις βρίσκονταν σε μια ιδιαίτερος ευαίσθητη θέση, έχοντας τη δυνατότητα να επηρεάζουν την πολιτική της χώρας. Την εξεταζόμενη περίοδο, ο πρωθυπουργός δεν είχε τη δυνατότητα να επιβληθεί, ειδικά στον στρατιωτικό τομέα, καθώς οι υπουργοί στρατού και ναυτικού που υπήρχαν στην κυβέρνηση του ήταν υπόλογοι μόνο στον αυτοκράτορα ως ανώτατο διοικητή των ενόπλων δυνάμεων⁶⁸, και δεν δέχονταν κανέναν πολιτικό έλεγχο.

Την περίοδο που συνέβησαν τα γεγονότα στην Μαντζουρία, πρωθυπουργός της Ιαπωνίας ήταν ο Wakatsuji Reijiro που ήταν διαλλακτικός προς το θέμα της Κίνας, ωστόσο δεν μπορούσε να κάνει τίποτα για να σταματήσει την πορεία της χώρας του προς τον πόλεμο. Αναγκάστηκε να παραιτηθεί, ύστερα και από την κριτική που δέχτηκε από το αντίπαλο κόμμα Seiyakai. Αλλά και ο υπουργός εξωτερικών Shidehara Kijuro βρισκόταν σε δύσκολη θέση, αφού έπρεπε να υπερασπίζεται τις πράξεις της χώρας του στην Μαντζουρία, ενώ ο ίδιος πρέσβευε τη διατήρηση των καλών σχέσεων με την Κίνα και η δύση. Μια τελευταία προσπάθεια απεμπλοκής από την Κίνα έγινε από τον επόμενο πρωθυπουργό, Inukai Tsuyoshi, ο οποίος δολοφονήθηκε στο σπίτι του. Από τότε και μέχρι το τέλος του πολέμου, η Ιαπωνία θα διοικείται από κυβερνήσεις «εθνικής ενότητας». Από τους δεκατέσσερις πρωθυπουργούς που κυβέρνησαν τη χώρα από το 1932 μέχρι το 1945, μόνο τέσσερις

⁶⁶ Ibid, σελ. 319

⁶⁷ Ibid, σελ. 338

⁶⁸ Buruma op. cit. σελ. 71

δεν ήταν στρατιωτικοί⁶⁹. Οι υπουργοί στρατού και ναυτικού έγιναν βαρόνοι ύστερα από τα γεγονότα στην Μαντζουρία και στην Σαγκάη. Κατά κάποιον τρόπο, η δολοφονία του Inukai το 1932, με την οποία τερματίστηκε το σύστημα των εκλεγμένων κυβερνήσεων, μπορεί να παραλληλιστεί με την κατάληψη της Γερμανίας από τους ναζί ένα χρόνο αργότερα, με τη διαφορά ότι στην Ιαπωνία δεν υπήρχε κάποιο αντίστοιχο εθνικιστικό κόμμα ή κάποιος fuhrer⁷⁰.

Η ονομαζόμενη «Νέα Δομή» στην Ιαπωνία δεν βασιζόταν σε κάποιον Χίτλερ ή Μουσολίνι, ούτε ήταν δημιούργημα της επιθετικής πολιτικής κάποιου σκληροπυρηνικού κόμματος. Η Ιαπωνία το 1941 ήταν περισσότερο κοντά σε αυτό που οι ίδιοι οι Ιάπωνες αποκαλούν «μια χώρα σε άμυνα», στην οποία το έθνος είχε συσπειρωθεί γύρω από αμυντικούς σκοπούς, έχοντας στραφεί ιδεολογικά στις παραδοσιακές πηγές που σύμφωνα με την ψυχολογία του θεωρούσε ως ασφάλεια, και καταπιέζοντας όλες τις πολιτικές διαφωνίες στο όνομα της εθνικής ενότητας⁷¹. Η πολιτική δομή της εποχής του Meiji με τον αυτοκράτορα στο κέντρο της, είχε παραμείνει ανέπαφη, εξυπηρετώντας τα συμφέροντα των ελίτ. Ο ίδιος ο αυτοκράτορας είχε την απόλυτη εξουσία, και όσο ήταν παρών για να προσφέρει τη θεϊκή του καθοδήγηση, κανένας δεν θα μπορούσε να γίνει δικτάτορας, καταργώντας αυτό τον θεσμό.

Σε αντίθεση με το 1933 στη Γερμανία, στην Ιαπωνία δεν υπήρξε διακοπή της πολιτικής συνέχειας, και το σύνταγμα ποτέ δεν καταργήθηκε. Το αυτοκρατορικό πολιτικό σύστημα που ιδρύθηκε με την παλινόρθωση παρέμεινε ακέραιο. Τα πολιτικά κόμματα συνέχισαν να υπάρχουν μέχρι το 1940, αλλά μόνο με δευτερεύοντες ρόλους. Οι ελάχιστοι αντιφρονούντες εγκατέλειψαν τη χώρα για να καταφύγουν στη Δύση. Οι αρχές δεν χρησιμοποίησαν ναζιστικές μεθόδους για να ελέγξουν πιθανές αντιδράσεις, ούτε υπήρχαν στρατόπεδα συγκέντρωσης για τους αριστερούς.

Αυτό που άλλαξε δραματικά ήταν η ισορροπία των δυνάμεων. Μέχρι το 1932, την εξουσία ασκούσανε το δικαστήριο, η γραφειοκρατία, οι ένοπλες δυνάμεις και η Δίαιτα, που αν και ήταν ο πιο αδύναμος από τους θεσμούς, ενισχύθηκε μέσω του κομματικού συστήματος, τη δεκαετία του '20. Από το '32 και μετά, οι πολιτικές εξελίξεις στη χώρα θα ελέγχονται από ομάδες αυλικών, από τους αρχηγούς του

⁶⁹ Ryosuke Ishii, A history of political institutions in Japan (Tokyo: Tokyo University Press, 1980), σελ. 121-26

⁷⁰ Buruma, op. cit. σελ. 73

⁷¹ Hall, op. cit. σελ. 327

στρατού και του ναυτικού, και από γραφειοκράτες, οι αποφάσεις των οποίων πολλές φορές θα προέρχονται από τους υφισταμένους τους.

Τα περιστατικά βίας και οι πραξικοπηματικές προσπάθειες για να πέσει η κυβέρνηση, γίνονται συχνά φαινόμενα, που ωστόσο στο σύνολο τους αποτυγχάνουν, όμως δίνουν στους νεαρούς αξιωματικούς στις ένοπλες δυνάμεις τη δυνατότητα να κερδίσουν την εύνοια του λαού για την πατριωτικής τους αφοσίωση, που επαινούσε τα κίνητρα τους, αντί να καταδικάσει τις μεθόδους τους⁷².

Μετά από τα γεγονότα του '30-'32 η διοίκηση του στρατού ακύρωσε την αρχή των κυβερνήσεων που θα ήταν βασισμένες στο κομματικό σύστημα, με την άρνηση της να διορίσει κάποιον υπουργό άμυνας, απαγορεύοντας έτσι στους πολίτες να έχουν πρόσβαση στις θέσεις αυτές, οι οποίες πλέον θα καταλαμβάνονταν από άτομα που οι ίδιοι ενέκριναν. Από αυτή την εποχή μέχρι τα μέσα του '40, οι κυβερνήσεις που ακολούθησαν είχαν ως επικεφαλής τους ανώτατα στελέχη του ναυτικού ή του στρατού⁷³. Συνεργαζόμενες με μέλη της δίκαιας που τους υποστήριζαν, και υπουργούς που αναζητούσαν μια εύκολη καριέρα, αυτές οι κυβερνήσεις διενεργούσαν όλες τις διπλωματικές διαπραγματεύσεις, έκαναν συμφωνίες με τον ημι-αυτόνομο στρατό στην Μαντζουρία, έθεταν σε εφαρμογή πολιτικές που στόχευαν στην ενδυνάμωση του στρατού, και εξέδιδαν τους προϋπολογισμούς. Με το πέρασμα του χρόνου, ενέκριναν τον όλο και μεγαλύτερο έλεγχο των «επικίνδυνων σκέψεων», την αύξηση της παραγωγής και τη βελτίωση των σχέσεων εργοδοτών και εργαζομένων⁷⁴. Για τον καλύτερο έλεγχο του πληθυσμού, και την αποτροπή της περίπτωσης διάδοσης ιδεών ενάντια στην κυβέρνηση, είχε δημιουργηθεί μια «αστυνομία σκέψης» που θα προστάτευε τη χώρα από τους εγκληματίες που θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο τη ζωή ολόκληρου του έθνους⁷⁵.

Οι πολίτες της Ιαπωνίας δεν φαίνονταν διατεθειμένοι να αντιδράσουν σε αυτή την κατάσταση, καθώς λόγω του παρελθόντος της Ιαπωνίας, και της θέσης που κατείχαν οι πολεμιστές σαμουράι ανάμεσα στο λαό είχε δημιουργηθεί ένα αίσθημα σεβασμού προς τις ένοπλες δυνάμεις, το οποίο οι στρατιωτικοί φρόντιζαν να διαιωνίζουν με κάθε ευκαιρία. Αυτή η κληρονομιά του παρελθόντος σε συνδυασμό με την εξέλιξη των θεσμών, επέτρεψε στους αξιωματικούς να δουν τους εαυτούς τους ως τους πιο αξιόπιστους και έντιμους φρουρούς του αυτοκράτορα και του έθνους. Το κατά πόσο

⁷² Totman, op. cit., σελ. 374

⁷³ Hall, op. cit., σελ. 333

⁷⁴ Totman, op. cit., σελ. 374

⁷⁵ Ishii, op. cit. σελ. 125

αυτά τα αισθήματα ήταν αληθινά και δεν έκρυβαν από πίσω τους προσωπικές φιλοδοξίες, είναι ένα θέμα που δεν θα μπορούσαμε να αναλύσουμε εδώ, τόσο λόγω του γεγονότος ότι θα ξέφευγε από το ερευνητικό μας πεδίο, όσο και λόγω των ελλিপών γνώσεων μας στην επιστήμη της ψυχολογίας. Ωστόσο, αν λάβουμε υπόψη το ρομαντικό πέπλο που καλύπτει την Ιαπωνία της προηγούμενης περιόδου, τις αξίες και το κώδικα τιμής (bushido) που είχαν κληρονομήσει οι σύγχρονοι στρατιωτικοί από τους προγόνους τους, καθώς και τις τελετουργικές αυτοκτονίες που πολλοί διέπραξαν μετά την ήττα της χώρας τους, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι αυτά τα συναισθήματα ήταν σε έναν μεγάλο βαθμό αληθινά.

Το 1936, μετά από μια ακόμα πραξικοπηματική προσπάθεια, ο στρατιωτικός έλεγχος της κυβέρνησης έγινε πιο έντονος, και οι αποφάσεις που λάμβαναν οι στρατιωτικοί έσπρωχναν την Ιαπωνία όλο και περισσότερο στο να ξεκινήσει έναν πόλεμο στην ηπειρωτική Ασία. Η Ιαπωνία είχε ουσιαστικά περιέλθει σε ένα στρατιωτικό καθεστώς, στο οποίο όμως δεν είχε προηγηθεί βίαια ανάληψη της εξουσίας από το στρατό. Το τελευταίος κατάφερε να διεισδύσει σε όλα τα κυβερνητικά αξιώματα, και να διατηρήσει τον αυτοκράτορα ως ένα σύμβολο νομιμοποίησης των πράξεων του.

Η τελευταία πράξη για το κομματικό σύστημα, γράφτηκε όταν ο πρίγκιπας Κοποε, με σκοπό να κινητοποιήσει την κοινή γνώμη, και ύστερα από τα γεγονότα στην Κίνα αποφάσισε να αντικαταστήσει τα υπάρχοντα πολιτικά κόμματα με ένα ημί-φασιστικό κόμμα, το Imperial Rule Assistance Association (IRAA), για να κάνει ένα εκατομμύριο καρδιές να κτυπούν σαν μια⁷⁶. Αυτό το πραξικόπημα που συνέβη το 1940 σήμαινε το τέλος για τη δημοκρατία του Taisho, καθώς δεν μπορούσε πλέον να ελέγξει τις ένοπλες δυνάμεις. Οι εκλογές στη Δίαιτα συνέχισαν να διενεργούνται, αλλά όλοι σχεδόν οι υποψήφιοι ήταν εθνικιστές που ανήκαν στο IRAA. Ένας ακραίος τρόπος λατρείας του αυτοκράτορα επιβλήθηκε σε κάθε κρατικό θεσμό, ξεκινώντας από τα σχολεία. Ωστόσο η διαφορά της Ιαπωνίας σε σχέση με τα ολοκληρωτικά καθεστάτα της Ευρώπης ήταν ότι δεν υπήρξε ένα κόμμα που να κατέλαβε την εξουσία και να οδήγησε τη χώρα στον πόλεμο, αλλά κατά κάποιον τρόπο συνέβη το αντίθετο. Το γεγονός ότι η χώρα βρέθηκε σε εμπόλεμη κατάσταση έσπρωξε την κυβέρνηση στη δημιουργία ενός μόνο κόμματος με σκοπό να τονίσει

⁷⁶ Buruma, op. cit., σελ. 91

την ενότητα που έπρεπε να υπάρξει στην χώρα, και να είναι σε θέση να διαχειρίζεται αποτελεσματικά⁷⁷ τους πόρους, χωρίς να υπάρχουν αντιδράσεις.

Το IRAA είχε σκοπό να κινητοποιήσει τρεις βασικούς τομείς της κοινωνίας, το λαό, τις πολιτικές ενώσεις και το πνεύμα. Η οργάνωση της χώρας σε ενώσεις, διατεταγμένες σε πυραμιδοειδή μορφή με τις γειτονίες στη βάση και τις εθνικές επιτροπές στην κορυφή, έγιναν όργανα για την προώθηση του ηθικού στήριξης του μετώπου και της κρατικής προπαγάνδας. Στα πλαίσια της δεύτερης, πιέσεις ασκήθηκαν στις πολιτικές οργανώσεις, εφημερίδες και πανεπιστήμια, με σκοπό να ταυτιστούν οι απόψεις όλων με την κεντρική κρατική γραμμή. Η πνευματική κινητοποίηση είχε σκοπό να διασφαλίσει μια εθνική ταυτότητα και να φέρει την ενότητα που χρειαζόταν το έθνος. Επιπλέον αναζητούσε τον αντί δυτικισμό και τον εξαγνισμό της Ιαπωνίας από όλες τις επιρροές.

Όσο προχωρούσε ο χρόνος, η πολιτική οργάνωση της χώρας γινόταν όλο και πιο αδύναμη, με τα μεσαία στελέχη των ενόπλων δυνάμεων να επηρεάζουν τους ανώτερους τους, αναγκάζοντας τους σε ενέργειες που σε διαφορετική περίπτωση μπορεί να μην προέβαιναν. Μια περίοδος στην οποία φαίνεται ξεκάθαρα η αδυναμία του πολιτικού συστήματος, είναι η περίοδος πριν από την επίθεση στο Περλ Χάρμπορ. Καμία από τις αρχές δεν αναλάμβανε την ευθύνη να προτείνει τον πόλεμο ως λύση. Αυτό οφείλεται εν μέρη στη διάλυση της εξουσίας εκλεγμένων κυβερνήσεων, και έτσι τελικά ο πόλεμος ενάντια στη δύση αντιμετωπίστηκε σαν ένα φυσικό φαινόμενο, για το οποίο δεν θα μπορούσε να κατηγορηθεί κάποιος⁷⁸. Ο αυτοκράτορας απλώς κλήθηκε να εκδώσει την απόφαση. Αλλά και στη συνέχεια, κανένας δεν τολμούσε να μιλήσει για συμβιβασμό, γιατί τότε θα θεωρείτο προδότης.

Το πολιτικό σύστημα της χώρας είναι αυτό που καταδίκασε την Ιαπωνία στην ήττα. Δεχόμενο τον πόλεμο ως τη μόνη επιλογή, και απορρίπτοντας κάθε ευκαιρία για συνθηκολόγηση με τη Δύση, η Ιαπωνία είχε εμπλακεί σε έναν πόλεμο που δεν μπορούσε να κερδίσει, αλλά ούτε και να αποχωρήσει από αυτόν. Η ήττα ήταν προδιαγεγραμμένη.

⁷⁷ Hall, op. cit. σελ. 342, Ishii, op. cit. σελ. 124

⁷⁸ Buruma, op. cit. σελ. 96

4.2 Εσωτερική νομιμοποίηση

Ένας διακεκριμένος Ιάπωνας συγγραφέας, ο Okuna Takao, αυτόπτης μάρτυρας του Περλ Χάρμπορ, μας πληροφορεί για τα συναισθήματα του λαού μετά την επίθεση «Η στάση των απλών ανθρώπων, που ένοιωθαν μπερδεμένοι για τον πόλεμο ενάντια στην Κίνα, και ακόμα και οι διανοούμενοι που τον αποκήρυταν σαν εισβολή, άλλαξαν στάση μόλις ο πόλεμος ενάντια στη Βρετανία και στις ΗΠΑ ξεκίνησε[...]Όλοι ανησυχούσαν για το τι θα συμβεί στην Ιαπωνία[...]Την ίδια στιγμή, υπήρχε ένα αίσθημα ευφορίας ότι τελικά τα καταφέραμε, καταφέραμε ένα κτύπημα σε αυτές τις υπεροπτικές μεγάλες δυνάμεις τη Βρετανία και τις ΗΠΑ, σε αυτούς τους λευκούς. Καθώς τα νέα για τη μια νίκη που διαδέχονταν την άλλη έφταναν, οι ανησυχίες απομακρύνονταν, και ο φόβος γινόταν περηφάνια και χαρά[...]Όλα τα αισθήματα κατωτερότητας ενός έγχρωμου λαού απέναντι στους λευκούς του ανεπτυγμένου κόσμου εξαφανίστηκαν αστραπιαία[...]Ποτέ στην ιστορία μας εμείς οι Ιάπωνες δεν είχαμε νοιώσει τόση περηφάνια για τους εαυτούς μας σαν φυλή, όπως αυτή που νοιώσαμε τότε»⁷⁹.

Το αίσθημα αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί αν σκεφτούμε την προπαγάνδα που είχε προηγηθεί, αλλά και το αίσθημα ντροπή που υπήρχε. Τα χρόνια από το 1868, οι Ιάπωνες ένοιωθαν σαν το θύμα μια αλαζονικής Δύσης που προσπαθούσε να τους επιβάλει τις δικές της αξίες, να αλλάξει το σύστημα τους, ξεκινώντας από την εκπαίδευση (και τη θρησκεία) και την οποία έπρεπε να φτάσουν στον βιομηχανικό και υλικό τομέα. Η επίθεση στο Περλ Χάρμπορ στα μάτια τους φάνταζε σαν η αντεπίθεση που θα έσβηνε την ντροπή του παρελθόντος, και θα έπειθε τον υπόλοιπο κόσμο να τους αντιμετωπίσει πιο σοβαρά.

Επιπλέον, στη δημιουργία ενός αισθήματος διαφορετικότητας συνέβαλλαν αποφασιστικά κάποια έργα συγγραφέων της δεκαετίας του '20, όπως των Kita και Gondo, που μιλούσαν για «Ανατολή και Δύση» ή για «Ιαπωνία και Ασία», και είχαν γίνει αποδεκτά από ένα ευρύ κοινό. Αυτές οι εξελίξεις αντανάκλουν κατά κάποιον τρόπο την αυξανόμενη ένταση ανάμεσα στην Ιαπωνία και στις άλλες μεγάλες δυνάμεις. Το 1939, ο συγγραφέας Kamei Katsuichiro έθεσε αυτή την αυξανόμενη αντίθεση με το δικό του τρόπο γράφοντας «ενώ τα Μαύρα Πλοία που αντιπροσώπευαν την δύναμη της δύσης έχουν φύγει, εκατό χρόνια αργότερα τα

⁷⁹ Ibid, σελ. 90

Μαύρα Πλοία της σκέψης είναι ακόμα ανάμεσα μας⁸⁰». Άλλοι συγγραφείς προσπαθούσαν να αναδείξουν την ανωτερότητα της ιαπωνικής και ασιατικής κουλτούρας σε σχέση με τη δυτική και να τονίσουν τον ρόλο που θα έπρεπε να παίζει η χώρα τους στην διαδικασία αποδυτικοποίησης. Στη διάρκεια της δεκαετίας του '30 και στις αρχές του '40, τέτοιες θέσεις, που αναφέρονταν σε εθνική ομοιότητα των ανατολικών λαών και τόνιζαν την ηγετική αποστολή της Ιαπωνίας, έχαιραν κυβερνητικής υποστήριξης για να δικαιολογήσουν τις αποφάσεις εκείνου του καιρού.

Αυτά τα αισθήματα του λαού εκμεταλλεύθηκε στο έπακρο η Ιαπωνία για να επιτύχει τους στόχους της. Πολύ σημαντικό ρόλο έπαιξε η μορφή του αυτοκράτορα, και η ψυχολογία των Ιαπώνων σαν λαός. Η ιδεολογία που είχαν κληρονομήσει από το παρελθόν και τους σαμουράι, έθετε ως υπέρτατο σκοπό την ολοκλήρωση μιας αποστολής, ενέργεια που απαιτούσε θυσίες, ακόμα και της ίδιας της ζωής τους, την οποία ήταν πρόθυμοι να δώσουν για την επίτευξη του σκοπού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι καμικάζι πιλότοι, οι οποίοι έπαιρναν μαζί τους στο αεροπλάνο ένα σπαθί, αντικείμενο που τους συνέδεε με το παρελθόν, και πριν την τελική βουτιά της αυτοκτονίας δήλωναν την πίστη τους στον αυτοκράτορα. Ακόμα και η θρησκευτική πίστη χρησιμοποιήθηκε ως μέσο, και η κυβέρνηση φρόντισε να αποκαταστήσει όσους περισσότερους σιντοϊστικούς ναούς είχαν καταστραφεί, στην προσπάθεια της να ισχυροποιήσει ακόμα έναν συνεκτικό δεσμό του έθνους. Την τεχνική αυτή είχε κληρονομήσει από την παλινόρθωση, κατά την οποία οι σιντοϊστικοί ναοί που είχαν καταστραφεί κατά τη χριστιανική περίοδο της Ιαπωνίας, ξανακτίζονταν⁸¹.

Η προπαγάνδα ήταν ένα από τα βασικά οχήματα νομιμοποίησης των ενεργειών της Ιαπωνίας, καθώς και τόνωσης του εθνικιστικού αισθήματος, που απαιτούσε συνεχώς περισσότερες θυσίες από το λαό. Η επιθετική πολιτική στην Κίνα ήταν ιδιαίτερος δημοφιλής. Ως οχήματα διάδοσης της προπαγάνδας χρησιμοποιήθηκε ο τύπος, και τα μέσα μαζικής ψυχαγωγίας, όπως ο κινηματογράφος με τις ταινίες που παρουσιάζονταν οι στρατιώτες σαν ήρωες. Επιπλέον δημιουργήθηκαν διάφορες τοπικές οργανώσεις που σκοπό είχαν να ενισχύσουν την κρατική προπαγάνδα, να διατηρήσουν το ηθικό, και να επιτύχουν την περαιτέρω χρηματοδότηση του πολέμου από τις οικονομίες των νοικοκυριών⁸². Τέλος αξίζει να σημειωθεί η δημιουργία των

⁸⁰ Totman, op. cit. σελ. 379-380

⁸¹ Hall, op. cit. σελ. 328

⁸² Totman, op. cit. σελ. 445

κέντρων που έδιναν συμβουλές για το γάμο, με σκοπό να πείσουν τις νεαρές Γιαπωνέζες ότι η μητρότητας θα εκπλήρωνε το πεπρωμένο του έθνους⁸³.

Κοντά στο τέλος της δεκαετίας του '30, καθώς ο πόλεμος με την Κίνα μαίνονταν, οι αρχές επέβαλαν αυστηρότερους κανονισμούς στην κινηματογραφική βιομηχανία, ορίζοντας τα κριτήρια για τις ταινίες «εθνικής πολιτικής» και πιέζοντας τους παραγωγούς να συμμορφωθούν ανάλογα. Η θεματολογία των ταινιών αναφερόταν στην «αδελφότητα» των ασιατικών κρατών, και σκοπό είχαν την ανύψωση του ηθικού του λαού και την προώθηση της κρατικής προπαγάνδας. Μια ανάλογη διαδικασία λάμβανε χώρα και στις υπόλοιπες μορφές της τέχνης, όπως στην ζωγραφική, στην ποίηση και την μουσική.

Η οικονομική ύφεση ήταν καταστροφική για την ανερχόμενη μεσαία τάξη, η οποία έβλεπε την Μαντζουρία σαν σανίδα σωτηρίας. Στις αρχές της δεκαετίας '30, ένα σημαντικό ποσοστό του Ιαπωνικού πληθυσμού είχε πεισθεί ότι έπρεπε να προστατευθούν τα συμφέροντα της χώρας στην Κίνα, και επιπλέον, για στρατηγικούς και οικονομικούς λόγους να διασφαλίσουν την κυριαρχία τους στη Μαντζουρία, που θα παρείχε το ζωτικό χώρο που χρειαζόταν η Ιαπωνία, καθώς και άνθρακα και σίδηρο από τα ορυχεία της⁸⁴. Ωστόσο, οι Ιάπωνες που μετανάστευσαν στην Μαντζουρία πίστευαν ότι συνέβαλαν τόσο στην αναδόμηση της χώρας, όσο και στην διαδικασία εξίσωσης των λαών της άπω ανατολής⁸⁵, σύμφωνα με το σχέδιο που εξέφραζε η κυβέρνηση στα πλαίσια της προπαγάνδας της. Ο πανασιατισμός εμφανίστηκε σαν μια μορφή ιδεαλισμού.

Σημαντικό ρόλο στη διαδικασία της εσωτερικής νομιμοποίησης έπαιζε και ο ίδιος αυτοκράτορας, και κυρίως η όλη διαλεκτική που είχε συνδεθεί με το πρόσωπο του. Ύστερα από το άνοιγμα των συνόρων, οι δυτικοί τον εγκατέστησαν περισσότερο σαν ένα σύμβολο ενότητας για τους Ιάπωνες, που έβγαιναν από μια εποχή απομόνωσης, και χρειάζονταν κάτι να τους ενώνει. Έτσι ο αυτοκράτορας Hirohito συγκρινόταν με τον παππού του, τον αυτοκράτορα Meiji. Ο πρώην δάσκαλός του, στρατηγός Nogii, αλλά και άλλοι ήρωες της εποχής Meiji αποτελούσαν πρότυπα. Οι ήρωες αυτοί, καθώς και άλλοι που είχαν πολεμήσει στον ρωσο-ιαπωνικό πόλεμο, δοξάζονταν ξανά μέσα από εικονογραφημένα περιοδικά και τραγούδια. Η δημοφιλής τζαζ μουσική αντικαταστάθηκε από πολεμικά εμβατήρια με τίτλους που θύμιζαν την τελευταία

⁸³ Ibid, σελ. 447

⁸⁴ Hall, op. cit. σελ. 331

⁸⁵ Ιάπωνες, Μαντσού, Κορεάτες, Κινέζοι και Ρώσοι ενωμένοι, αλλά υπό την Ιαπωνική διοίκηση

περίοδο της εποχής Meiji, όπως «Ο αυτοκρατορικός στρατός προελαύνει», και « ΩΩ! Μαντζουρία μας⁸⁶».

Συγγραφείς, όπως ο Hayashi που αναφέρθηκε στην εισαγωγή, παρουσίαζαν την Ιαπωνία ως θύμα των δυτικών δυνάμεων, και την καλούσαν να προστατεύσει όλους του ασιατικούς λαούς. Κατηγορούσε συνεχώς τον Perry και τα μαύρα πλοία του για την όλη κατάσταση, γιατί έβγαλε την Ιαπωνία από την ειρηνική απομόνωση της και την έβαλε σε ένα διεθνές σύστημα, πεδίο ανταγωνισμού των μεγάλων δυνάμεων.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι την εποχή αυτή δημιουργήθηκε ένα κύμα ιαπωνικού φονταμενταλισμού, από την σκοπιά της επιστροφής στις πραγματικά ιαπωνικές αξίες, και του εξοστρακισμού όλων των δυτικών επιρροών. Είχαν περάσει μόλις 50 χρόνια από την εποχή που η Ιαπωνία αναγκάστηκε να ανοίξει τα σύνορα της, και αν και η παλινόρθωση του Meiji είχε ολοκληρωθεί, οι μνήμες από την προηγούμενη εποχή δεν είχαν σβήσει. Οι δυτικοί είχαν εισβάλει στην Ιαπωνία, φέρνοντας μαζί τους, εκτός από το αλφάβητο και τις συνήθειες τους. Σε μια χώρα που «τα πάντα μοιάζουν μαγικά», οι κάτοικοι έχουν αρχίσει να νοιώθουν ότι η αρμονία αυτή «διασπάται μόνο από το περιστασιακό πέρασμα κάποιου ψηλού ξένου ή από μερικές επιγραφές καταστημάτων με παράλογες απόπειρες αγγλικών⁸⁷». Η επίκληση των ιδεωδών των σαμουράι, ίσως για τις ανάγκες του πολέμου, ίσως σαν λαϊκό αίσθημα ήταν και πάλι στο προσκήνιο. Η Ιαπωνία προσπαθούσε να διώξει τους λευκούς ιμπεριαλιστές μέσω του δικού της ιμπεριαλισμού.

Άλλο ένα γεγονός που καταδεικνύει σε τι βαθμό επηρεάζονταν οι Ιάπωνες από την κυβέρνηση τους είναι η σφαγή του Nanking, πρωτεύουσα του Chiang Kai-shek, το Δεκέμβριο του 1937. Ιάπωνες στρατιώτες, υπό την επήρεια αλκοόλ περιφέρονταν στους δρόμους της πόλης λαφυραγογώντας και βιάζοντας ομαδικά γυναίκες κάθε ηλικίας πριν τις σκοτώσουν ή τις κατακρεουργήσουν. Τα πτώματα αντρών και παιδιών στοιβάζονταν στις όχθες του ποταμού Γιαν Τσε⁸⁸. Τα γεγονότα συνεχίστηκαν για έξι εβδομάδες, παρά τις παρακλήσεις των διπλωματών στο Τόκυο. Ο αριθμός των θυμάτων υπολογίζεται στις 300.000. Στα πλαίσια της πολιτικής των μη αιχμαλώτων, και σε συνδυασμό με τον ανταρτοπόλεμο⁸⁹ που αντιμετώπισαν από την πλευρά των Κινέζων, δεν ήταν ίσως σε θέση να διακρίνουν τους εμπολέμους από τον άμαχο πληθυσμό. Στα μάτια τους όλοι οι Κινέζοι ήταν εχθροί.

⁸⁶ Buruma op. cit. σελ. 74

⁸⁷ Λευκάδιος Χερν, *Η χώρα των χρυσανθέμων* (Αθήνα: Κέδρος Α.Ε., 1998), σελ. 27

⁸⁸ Buruma op. cit. σελ. 84

⁸⁹ Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Θεωρία ανταρτοπόλεμου*, Working Paper Series #9, σελ. 19

Ωστόσο, μόνο η φυσική εξόντωση των εχθρών τους δεν ήταν αρκετή. Τα θύματα έπρεπε να εξευτελιστούν και να διαπομπευθούν πρώτα. Οι ενέργειες αυτές ήταν αποτέλεσμα της κρατικής προπαγάνδας που είχε προηγηθεί και τις πίστευε του λαού στον αυτοκράτορα. Για πολλά χρόνια, οι Ιάπωνες διδάσκονταν ότι οι Κινέζοι είναι κατώτεροι και οι ίδιοι μια ιερή φυλή, αντιλήψεις που ξεκινούν από την εποχή Meiji και το κινεζιοιαπωνικό πόλεμο. Οι στρατιώτες είχαν πεισθεί ότι πολεμούσαν για ιερό σκοπό και οτιδήποτε και αν έκαναν, στο όνομα του αυτοκράτορα, όσο απάνθρωπο και ας ήταν, δικαιολογούταν από την ιερότητα του σκοπού.

Μέχρι το ξέσπασμα του πολέμου ενάντια στη Δύση, το Τόκιο ήταν μια αρκετά δυτικοποιημένη πόλη, σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής, από τις ταμπέλες στους δρόμους, μέχρι τα εστιατόρια και τη μουσική. Από το 1941 έως το 1945, οι Ιάπωνες προσπάθησα να διώξουν όλα αυτά τα στοιχεία από την κουλτούρα τους. Ο πόλεμος, ήταν μεταξύ των άλλων, και έναν πόλεμος ενάντια στον φιλελευθερισμό⁹⁰.

Στην προσπάθεια της να μειώσει τις δυτικές επιρροές, το IRRA επέβαλε μια σταδιακή απαγόρευση των ξένων ταινιών στους κινηματογράφους, τα αγγλικά αφαιρέθηκαν από τις πινακίδες στους σταθμούς των τρένων, και το γκολφ εγκαταλείφθηκε σαν άθλημα και αντικαταστάθηκε από την ιαπωνική τοξοβολία. Στα σχολεία, ένα νέο κείμενο το kokutai no hongi – η ουσία της ιαπωνικής εθνικής πολιτικής- περιελάμβανε την αποδοχή των ιαπωνικών ιστορικών μύθων και των σιντοϊστικών δογμάτων για τη θεϊκή υπόσταση του αυτοκράτορα, τη μοναδικότητα του ιαπωνικού λαού, και την αποστολή της Ιαπωνίας να ενώσει τον κόσμο, λειτουργώντας σαν γέφυρα ανάμεσα στην ανατολή και τη δύση⁹¹.

Η λατρεία στον αυτοκράτορα είχε φτάσει τα '41-'45 σε τέτοια επίπεδα, που απλώς και μόνο η αναφορά σε αυτόν απαιτούσε την απόλυτη προσοχή. Οι άνθρωποι είχαν πεισθεί ότι η αυταπάρνηση, η ανοχή, και η αυτοθυσία ήταν αποκλειστικά ιαπωνικές αξίες, και ότι η πνευματική δύναμη θα υπερπηδούσε όλα τα εμπόδια. Η καθαρότητα της φυλή ήταν μέρος της ιαπωνικής προπαγάνδας, αλλά δεν είχε τις ίδιες γενοκτονικές συνέπειες όπως στην Γερμανία. Ακόμα και η αγγλική γλώσσα θεωρείτο σαν ένα είδος ρύπανσης. Ύστερα από εκατό χρόνια δυτικοποίησης, είχε φτάσει η ώρα για την Ιαπωνία να πάρει την εκδίκηση της. Επιπλέον, η εκδίκηση αυτή δεν αφορούσε μόνο τους ίδιους, αλλά και τους υπόλοιπους ασιατικούς λαούς, που για χρόνια υπόμεναν τον δυτικό ζυγό. Αν και οι ίδιοι θεωρούσαν τους εαυτούς τους

⁹⁰ Buruma, op. cit. σελ. 91

⁹¹ Hall, op. cit. σελ. 334

ανώτερους, ιδιαίτερα σε σχέση με τους Κινέζους, δεν έπαυαν να οραματίζονται μια Άπω Ανατολή ενωμένη και ισχυρή, υπό την ιαπωνική κυριαρχία.

Παράλληλα, η Ιαπωνία είχε ξεκινήσει και μια προσπάθεια εξ-ιαπωνισμού των περιοχών που είχε υπό την επιρροή της. Κατά κάποιον τρόπο, οι Ιάπωνες αισθάνονταν ότι για πολλές δεκαετίες εκείνοι ήταν αναγκασμένοι να διδάσκονται από την Κίνα και την Δύση. Τώρα είχε φτάσει η σειρά τους να διαμορφώσουν τον κόσμο, σύμφωνα με τα δικά τους πιστεύω. Σιντοϊστικοί ναοί χτίζονταν σε ολόκληρη την αυτοκρατορία, και οι Κορεάτες και οι Ταϊβανέζοι αναγκάζονταν να υιοθετήσουν ιαπωνικά ονόματα. Μια ολόκληρη γενιά Ινδονήσιων, Ινδών και Φιλιππινέζων μαθητών αναγκάστηκαν να διδαχθούν το πνεύμα των σαμουράι. Οι προσπάθειες αυτές, όπως ήταν φυσικό, δεν απέδωσαν, καθώς η μοναδικότητα είναι κάτι που δεν μπορεί να εξαχθεί⁹².

Η εσωτερική νομιμοποίηση ήταν τόσο αποτελεσματική, που ο ιαπωνικός λαός ήταν πρόθυμος να υποστεί οποιεσδήποτε κακουχίες. Χιλιάδες πέθαναν από επιδημικές ασθένειες, και το φαγητό άρχισε να μοιράζεται με δελτίο. Επιπλέον, όσοι κάτοικοι της χώρας είχαν ζήσει στην Αμερική συλλαμβάνονταν ως κατάσκοποι, και όλες οι γυναίκες αναγκάζονταν να φορούν τα παραδοσιακά τους ενδύματα. Τα παιδιά, από το σχολείο ακόμα μάθαιναν πώς να πεθαίνουν σαν στρατιώτες. Ωστόσο ήταν έτοιμοι να υποστούν αυτά τα δεινά στο όνομα της απελευθέρωσης ολόκληρου του κόσμου από τους δυτικούς δυνάστες του⁹³.

Η τελευταία φορά που ο λαός κλήθηκε να πληρώσει για τα λάθη της κυβέρνησης του ήταν η τελευταία προσπάθεια της Ιαπωνίας να αντισταθεί στις επιθέσεις των Αμερικανών. Η αυτοκτονία ήταν πλέον απαιτούμενο από όλους τους στρατιώτες που έπεφταν στα χέρια του εχθρού, απαίτηση που σύντομα επεκτάθηκε και στους πολίτες. Το 1944 είχε γίνει πλέον προφανές ότι ο πόλεμος δεν θα μπορούσε να κερδισθεί με συμβατικά μέσα, και έτσι οι σκληροπυρηνικοί στρατιωτικοί αποφάσισαν ότι το kokutai -η εθνική πολιτική- ακόμα έπρεπε να διατηρηθεί, ακόμα και αν όλοι οι Ιάπωνες έπρεπε να πεθάνουν. Δεν θα υπήρχε καμία παράδοση. Έτσι ένα αρχαίο προνόμιο της κάστα των σαμουράι έγινε εθνικό καθήκον⁹⁴. Χιλιάδες άμαχοι πέθαναν στην Οκινάβα, πολλοί από τους οποίους λειτούργησαν ως ανθρώπινες ασπίδες για τους ιάπωνες στρατιώτες ενάντια στα αμερικανικά πυρά ή αναγκάστηκαν να

⁹² Ibid, σελ. 99

⁹³ Ibid, σελ. 98

⁹⁴ Ibid. σελ. 100

αυτοκτονήσουν, ακόμα και με γυμνά χέρια, για να κάνουν χώρο στα καταφύγια για τους στρατιώτες. Οι μαθητές αναγκάζονταν να γράφουν γράμματα στους στρατιώτες στο μέτωπο, που του παρότρυναν να πεθάνουν ένδοξα. Το καλοκαίρι του 1945 οι στρατιωτικοί προσπάθησαν να εφαρμόσουν ένα απάνθρωπο πρόγραμμα, οπλίζοντας τους άντρες και τις γυναίκες κάθε ηλικίας με δόρατα από μπαμπού για να αντιμετωπίσουν τους εισβολείς που θα έρχονταν από τη θάλασσα, ωστόσο η λήξη του πολέμου επέτρεψε τελικά την εφαρμογή αυτού του προγράμματος⁹⁵.

Η κυβέρνηση της Ιαπωνίας είχε καταφέρει να πείσει το λαό, κυρίως τονίζοντας το ηρωικό παρελθόν της χώρας, αλλά και την πίστη στο αυτοκράτορα, να υποστεί όλες αυτές τις κακουχίες και να είναι έτοιμος να δώσει ακόμα και τη ζωή του για την επίτευξη του σκοπού της. Ωστόσο όσο πλησίαζε το τέλος του πολέμου, τόσο η κυβέρνηση έχανε αυτή την υποστήριξη. Ύστερα από τους εντατικούς βομβαρδισμούς από τα B-29, οι πολίτες έβλεπαν τη χώρα τους να καταστρέφεται σιγά σιγά, και άρχισαν να θεωρούν την κυβέρνηση ως υπεύθυνη για αυτά τα γεγονότα, όμως είχαν πεισθεί να μην αντιδρούν. Λέγεται ότι εκείνη την εποχή ήταν πολύ σπάνιο να δεις κάποιο σκυλί, επειδή τα περισσότερα είχαν πεθάνει από ασιτία ή είχαν φαγωθεί από το λαό. Παρόλα αυτά, ύστερα από τους μεγάλους βομβαρδισμούς με τις εμπρηστικές βόμβες, οι στρατηγοί επισκέπτονταν τις πληγμένες περιοχές, και ζητούσαν από το λαό να προετοιμαστεί για περαιτέρω θυσίες.

⁹⁵ Totman, op. cit. σελ. 448

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

5.1 Γενικά

Όταν αναφέρονται στην οικονομία της Ιαπωνίας την περίοδο '31-'45, οι συγγραφείς συνήθως διακρίνουν 2 φάσεις⁹⁶, την τετραετία '37-'41 που έχουμε τον πόλεμο στην Ασία, και η τετραετία '41-'45 που διεξάγεται ο πόλεμος του Ειρηνικού. Την περίοδο '31-'37 δεν θεωρούν ότι η χώρα βρισκόταν σε εμπόλεμη κατάσταση. Στα πλαίσια της μελέτης μας, θα ακολουθήσουμε αυτό τον διαχωρισμό, όμως επιπλέον θα εξετάσουμε και την πρώτη περίοδο, καθώς αποτελεί ένα χρονικό διάστημα, κατά το οποίο η Ιαπωνία έκανε πολεμικές επιχειρήσεις, και ταυτόχρονα συγκέντρωνε τους πόρους για τον πόλεμο που ακολούθησε.

Η οικονομία της Ιαπωνίας ωρίμασε κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, επειδή οι ευρωπαϊκές δυνάμεις έπρεπε να αποσυρθούν από τις αγορές τους στην Άπω Ανατολή, επιτρέποντας έτσι στο ιαπωνικό εμπόριο να αναπτυχθεί. Η βελτίωση των εμπορικών συναλλαγών της, έδωσε μεγάλη ώθηση στις κατασκευαστικές της βιομηχανίες, και μέχρι το 1920, η Ιαπωνία ήταν ένα βιομηχανοποιημένο κράτος. Ωστόσο, η ραγδαία οικονομική της ανάπτυξη σταμάτησε το 1920⁹⁷. Τα οικονομικά προβλήματα που ακολούθησαν οδήγησαν σε οικονομική κρίση, που επέφερε πτωχεύσεις στον οικονομικό τομέα, και ο μεγάλος σεισμός του Kanto το 1923 κατάστρεψε πολλές επιχειρήσεις που βρίσκονταν στη συγκεκριμένη βιομηχανική περιοχή. Άλλα προβλήματα εμφανίστηκαν ήταν η οικονομική κρίση του '27, και την παγκόσμια οικονομική ύφεση του '29.

Τα προβλήματα της Ιαπωνίας δεν αφορούσαν μόνο τον βιομηχανικό τομέα, αλλά και τον αγροτικό. Οι μεγάλοι γαιοκτήμονες αντιδρούσαν, ωστόσο αντιμετώπιζονταν ως οπισθοδρομικοί στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Η έναρξη των συζητήσεων ανάμεσα στους διανοούμενους, σχετικά με τη φύση του ιαπωνικού καπιταλισμού⁹⁸, είχαν σαν αποτέλεσμα, τη δεκαετία του '30 να εγκαινιαστεί η ανάπτυξη οικονομικών εργαλείων, όπως ο σχεδιασμός, σε μια προσπάθεια να ξεπεράσουν αυτές τις οπισθοδρομικές τάσεις.

Ανάμεσα στις άλλες ιδέες που αναπτύχθηκαν ήταν και η προσπάθεια να ξεπεραστεί η καπιταλιστική οικονομία. Οι στρατιωτικοί κύκλοι γύρω από τον Ishiwara Kanji ανέπτυσαν τη θεωρία ότι ο παγκόσμιος ανταγωνισμός τελικά θα

⁹⁶ Chalmers Johnson, *MITI and the Japanese miracle* (Stanford: Stanford University Press, 1982), σελ. 121-150

⁹⁷ Erich Pauer, introduction στο *Japan's War Economy*, (London: Routledge, 1999), σελ. 1

⁹⁸ Ibid, σελ. 1

οδηγούσε στον μεγάλο «τελικό πόλεμο» ανάμεσα στην Ιαπωνία και τις ΗΠΑ. Ο τελευταίος ήταν σύμφωνος και πρότεινε την έναρξη των προετοιμασιών για έναν τέτοιο πόλεμο, με τη λήψη νέων μέτρων⁹⁹. Ο στρατός της Ιαπωνίας είχε την ευκαιρία να δοκιμάσει αυτές τις νέες ιδέες της σχεδιασμένης οικονομίας μετά το 1931στη Μαντζουρία.

Ο σχεδιασμός και οι σχεδιασμένες οικονομίες έγιναν το επίκεντρο των συζητήσεων, κατά τις δεκαετίες του '20 και του '30¹⁰⁰. Τα βασικά σημεία της εθνικής μεταρρύθμισης, όπως την είχε συλλάβει ο Ishiware και την είχε σχεδιάσει ο Miyazaki, ήταν η αντικατάσταση της κυβέρνησης από ένα εθνικιστικό κυβερνητικό σώμα, η εθνικοποίηση των σημαντικότερων επιχειρήσεων, και η άνοδος του στρατού στη διακυβέρνηση της χώρας. Στόχος τους ήταν η αυτάρκεια της Ιαπωνίας μέσα στο οικονομικό μπλοκ της Ανατολικής Ασίας. Αν και αυτοί οι σχεδιασμοί ήταν κάπως ακραίοι, ακόμα και για μεταρρυθμιστές γραφειοκράτες, οι τελευταίοι ακολούθησαν τον στρατιωτικό σχεδιασμό σχεδόν σε όλες τις ενέργειες τους¹⁰¹. Επιπλέον, μετά το ξέσπασμα του κινεζοϊαπωνικού πολέμου το '37, η αύξηση των απαιτήσεων σε όπλα αύξησε τον έλεγχο της κυβέρνησης πάνω στην οικονομία, μέσω επιπλέον σχεδιασμών. Από το '31 έως το '37 είχε περάσει αρκετούς νόμους που της επέτρεπαν να ασκεί έλεγχο στους περισσότερους τομείς της βιομηχανίας, αλλά και στην αγροτική παραγωγή. Ταυτόχρονα, η μεγάλη οικονομική κρίση του '29, και η αδυναμία των πολιτικών να βρουν μια λύση για να βγουν από το τέλμα, διέδωσε την κριτική που γινόταν ήδη στους διανοουμένους κύκλους κατά του καπιταλισμού, θέτοντας έτσι γερές βάσεις για το νέο οικονομικό σύστημα.

Το βασικό επιχείρημα στις παραπάνω συζητήσεις ήταν ότι ο καπιταλισμός οδηγεί στην υπερπαραγωγή, διαταράσσοντας την ισορροπία ανάμεσα στην βιομηχανική παραγωγή και στη ζήτηση των καταναλωτών. Μόνο ο κρατικός έλεγχος θα μπορούσε να οδηγήσει την οικονομία σε ισορροπία. Ωστόσο ένας τέτοιος σχεδιασμός, προϋπόθετε ο κρατικός έλεγχος να εξαπλώνεται και στα κέρδη των επιχειρήσεων, καθώς και στους μισθούς, στις επενδύσεις, και στην εργατική δύναμη. Βασισμένος σε αυτή την απλοϊκή σύλληψη ο σχεδιασμός που θα οδηγούσε στην Νέα Εποχή, όπως ήταν ο όρος που χρησιμοποιούσε ο οραματιστής πρωθυπουργός Konoe Fumimaro,

⁹⁹ Ibid, σελ. 2

¹⁰⁰ Johnson, op. cit. σελ. 93

¹⁰¹ Pauer, op. cid. σελ. 3

ξεκίνησε¹⁰². Καθώς οι επιχειρήσεις αντιδρούσαν η κυβέρνηση επέβαλε την αυτά τα μέτρα στην πλευρά των καταναλωτών, εφαρμόζοντας σταδιακά τον διανομή των τροφίμων με δελτία. Επίσης άλλαξε και ο τρόπος χρηματοδότησης των ιαπωνικών επιχειρήσεων, καθώς και ο τρόπος διοίκησης τους, με την προσανατολισμένη στον πόλεμο οικονομία να περιορίζει τα δικαιώματα των ιδιοκτητών στη λήψη αποφάσεων¹⁰³.

Τα έτη '32-'33 εγκρίθηκε η αύξηση των στρατιωτικών δαπανών, με σκοπό να εξέλθει η χώρα από την οικονομική κρίση, πράγμα που έγινε, καθώς η Ιαπωνία ήταν μια από τις πρώτες χώρες που ξεπέρασαν τη μεγάλη ύφεση στα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας¹⁰⁴. Ωστόσο όταν το '36, ο πρωθυπουργός Takahashi προσπαθεί να μειώσει και πάλι το ποσοστό των στρατιωτικών δαπανών στον προϋπολογισμό, επιχειρήθηκε πραξικόπημα που αν και απέτυχε, αύξησε την επιρροή του στρατού στην πολιτική ζωή της χώρας¹⁰⁵.

Το Σεπτέμβριο του '37, οι Δίαιτα περνάει δύο πράξεις, με σκοπό να ελεγχθούν οι εισαγωγές και οι εξαγωγές, καθώς και τα κεφάλαια που θα δίνονταν για την αγορά μηχανημάτων. Σκοπός της είναι να ελέγξει τις παραγωγικές δυνατότητες και την αύξηση των τιμών, και ταυτόχρονα να προστατεύσει τη συναλλαγματικής της πολιτική. Με την ενεργοποίηση αυτών των πράξεων, οι βιομηχανίες διαχωρίζονταν σε αυτές που είχαν άμεση σχέση με το στρατό, στις ημί-στρατιωτικές και στις πολιτικές. Η αγορά εξοπλισμού και η χρήση του συναλλάγματος από τις πρώτες επιτρεπόταν, ενώ για τις πολιτικές ήταν απαγορευμένες πράξεις. Όταν η χώρα μπήκε στον πόλεμο του Ειρηνικού, οι ανάγκες των πολιτών καταπιέστηκαν ακόμα περισσότερο, καθώς δεν μπορούσε να γίνει καμία μείωση στις απαιτήσεις του στρατού και του ναυτικού. Επιπλέον εγκρίθηκε ένας στρατιωτικός προϋπολογισμός, και άνοιξε ένας ειδικός στρατιωτικός λογαριασμός, ο οποίος όμως θα έπρεπε να κρατηθεί μυστικός.

Μέχρι το 1936 η Ιαπωνία είχε συνέλθει από την οικονομική ύφεση, και οι εισαγωγές της σε πρώτες ύλες και μηχανήματα αυξάνονταν με σταθερούς ρυθμούς. Επιπλέον οι εξαγωγές στην Ασία, κάλυπταν το κενός που είχε δημιουργηθεί λόγω της

¹⁰² Ibid, σελ. 6

¹⁰³ Ito Osamu, The transformation of the Japanese economy, στο «*Japan's War Economy*» op. cit. σελ. 173

¹⁰⁴ Hall, op. cit. σελ. 334

¹⁰⁵ Akira Hara, Japan: guns before rice στο *The economics of World War II* (Cambridge University Press, Cambridge, 1998), σελ. 234

μείωσης των εμπορικών συναλλαγών με τις ΗΠΑ. Όμως η ανάπτυξη αυτής της βιομηχανίας δεν συνέβαλε στην καλύτερευση των συνθηκών διαβίωσης του λαού, καθώς διοχετευόταν κυρίως σε παραγωγές που ήταν σχετικές με τον πόλεμο. Από το επόμενο έτος, και μέχρι το τέλος του πολέμου, ο προσανατολισμός της ιαπωνικής οικονομίας θα είναι καθαρά στρατιωτικός

5.2 Η περίοδος 1931-1937

Η Μαντζουρία έγινε απαραίτητη στην Ιαπωνία, τόσο για τις πρώτες ύλες, όσο και για την τόνωση της επιχειρηματικότητας, και την αποδέσμευση της από τη Δύση. Αυτό που κατάφερε να κάνει ο στρατός του Kwantung ήταν η επιτυχημένη δημιουργία μιας βιομηχανικής οικονομίας που θα εξυπηρετούσε τους πολιτικούς τους σκοπούς. Ωστόσο οι μεγάλοι βιομηχανικοί κολοσσοί που είχαν αναπτυχθεί τις προηγούμενες δεκαετίες, και βρήκαν πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη τους στη Μαντζουρία, απεχθάνονταν τα zaibatsu (οικογενειακές επιχειρήσεις) και ήλπιζαν να αναπτυχθούν σύμφωνα με το δικό τους όραμα μιας αυταρχικής βιομηχανικής τάξης¹⁰⁶.

Οι επιχειρήσεις που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή κατάφεραν, εκτός από τη γιγάντωση των ιδίων, και τον τριπλασιασμό των Ιαπωνικών επενδύσεων, ανάμεσα στο 1931 και το '37, επιδόθηκαν στην εξώριξη χρυσού και άλλων μετάλλων, και αύξησαν τα αποθέματα σε άνθρακα και σίδηρο της χώρας. Επιπλέον η Ιαπωνία μπορούσε να εισαγάγει περισσότερες πρώτες ύλες από τις νέες αποικίες της, αλλά και από το εμπόριο της με τον υπόλοιπο κόσμο, το ποσοστό του οποίου όμως συνεχώς μειωνόταν. Έτσι η Ασία έγινε ιδιαιτέρως πολύτιμη τόσο σαν αγορά για τις εξαγωγές, όσο και ως προμηθευτής για βασικές πρώτες ύλες, τρόφιμα, άνθρακα, λάστιχο, σίδηρο και πετρέλαιο¹⁰⁷. Όμως παρά την ταχεία ανάπτυξη της ιαπωνικής βιομηχανίας, η Αμερική συνέχιζε να παίζει έναν σημαντικό ρόλο, ως πηγή για προϊόντα πετρελαίου, ατσαλιού και καυσίμων. Παρέμενε επίσης αγορά κλειδί για τις εξαγωγές μεταξιού, που παρά την πτώση της τιμής του, αποτελούσε ένα καλό εξαγωγικό προϊόν, καθώς η παραγωγή του είχε σχεδόν μηδενικό κόστος¹⁰⁸.

Οι επενδύσεις στην Μαντζουρία γίνονταν βάση κάποιων πενταετών προγραμμάτων που εκπονούσε η κυβέρνηση της Ιαπωνίας, και σκοπό είχαν την επικέντρωση της παραγωγής σε συγκεκριμένους τομείς, την αύξηση του εμπορίου, ή

¹⁰⁶ Totman, op. cit. σελ. 435

¹⁰⁷ Hsu Long-hsuen, Chang Ming-kai, op. cit. σελ. 84-87

¹⁰⁸ Conrad, op. cit. σελ. 436

την βελτίωση των υποδομών. Ωστόσο τον Μάιο του '40, και ύστερα από την συναλλαγματική κρίση που είχε πλήξει την Ιαπωνία, τα πενταετή αυτά προγράμματα άλλαξαν σημαντικά, στοχεύοντας μόνο στην αύξηση της παραγωγής σιδήρου, ατσαλιού, άνθρακα και αγροτικών προϊόντων. Όμως, η Manchurian Heavy Industry Development Company δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στον στενότερο έλεγχο που άσκουσε η κυβέρνηση της, αδυνατώντας να υλοποιήσει τα σχέδια που προέβλεπαν τη συσχέτιση μόνο μιας εταιρίας με την παραγωγή του κάθε αγαθού¹⁰⁹.

Επιπλέον, ο οικονομικός σχεδιασμός είχε γίνει πολύ επιπόλαια. Κατά πρώτων, διαψευστήκαν οι προσδοκίες των οικονομολόγων, καθώς τα εργοστάσια, οι δρόμοι και οι υπόλοιπες εγκαταστάσεις κτιστήκαν με μεγάλα έξοδα, και δεν επέδωσαν όσα είχαν υπολογίσει. Τα αγαθά που κατασκευάζονταν εκεί δεν ήταν αρκετά καλά ώστε να αντικαταστήσουν τα δυτικά, και η Μαντζουρία δεν μπορούσε να απορροφήσει τις Ιαπωνικές εισαγωγές. Έτσι η περαιτέρω χρηματοδότηση των επενδύσεων, έπρεπε να διακοπεί¹¹⁰.

5.3 Η περίοδος 1937-1941

Το 1937 αποτελεί το έτος μέσα στο οποίο η οικονομία της Ιαπωνίας άλλαξε σε πολεμική. Για την πολιτική ή την στρατιωτική ιστορία, η δεκαπενταετής περίοδος από το 1931, μέχρι την ήττα από τις συμμαχούς το 1945, ήταν συνεχείς πόλεμος, αλλά για την οικονομική επιστήμη αυτό ισχύει μόνο για την περίοδο μετά το '37¹¹¹. Από το έτος αυτό μέχρι το '41, το υπερπόντιο εμπόριο ήταν ακόμα εφικτό για την Ιαπωνία, τις το εσωτερικό ήταν ελεγχόμενο με διάφορους κανονισμούς, με στόχο να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική χρήση του σπάνιου ξένου συναλλάγματος για τις σκοπούς του πολέμου. Μετά την κήρυξη του πολέμου, το εμπόριο με το εξωτερικό περιορίζεται μόνο στην οικονομική σφαίρα τις χώρας. Όταν ξέσπασε ο πόλεμος του Ειρηνικού, η Ιαπωνία είχε ένα πλεονέκτημα, καθώς βρισκόταν ήδη σε οικονομία πολέμου από το '37, σε αντίθεση με τις σύμμαχους, που μπήκαν σε οικονομία πολέμου ύστερα από τις κινήσεις τις Γερμανίας¹¹².

Η διοίκηση της οικονομίας του πολέμου έγινε μέσα από προγράμματα κινητοποίησης των υλικών που ξεκίνησαν το 1938. Κάθε χρόνο γίνονταν υπολογισμοί σχετικά με τις απαιτούμενες ποσότητες περισσότερων από 100 βασικών

¹⁰⁹ Hara, op. cit σελ. 246

¹¹⁰ Johnson, op. cit. σελ. 144

¹¹¹ Hara op. cit σελ. 224

αγαθών, ανάμεσα στα οποία, ο σίδηρος και ο χάλυβας, το αλουμίνιο, ο άνθρακας και το βαμβάκι. Με βάση τους υπολογισμούς, προσαρμόζονταν οι στρατιωτικές και οι πολιτικές ανάγκες, ώστε να μην ξεπεράσουν την διαθέσιμη ποσότητα¹¹³. Η διεξαγωγή εμπορίου μέσα στη σφαίρα του γεν δεν απαιτεί τη χρήση συναλλάγματος, τις η Ιαπωνία αναγκάζεται να χρησιμοποιήσει τα αποθέματα τις, για να συνεχίσει όσο μπορεί το εκτός σφαίρας εμπόριο τις, διανέμοντας τα ανάμεσα τις ανάγκες του στρατού και του λαού.

Στην προσπάθεια τις να εξασφαλίσει αρκετούς πόρους, η κυβέρνηση τις Ιαπωνίας επιβάλλει οικονομικούς ελέγχους τις αρχές του '38, αφού πρώτα είχε δημιουργήσει ένα αρμόδιο γραφείο το Σεπτέμβριο του προηγούμενου έτους και είχε περάσει τις ανάλογους προσωρινούς νόμους. Λόγο του πολέμου, επιχείρησε να χρησιμοποιήσει τις ατομικές οικονομίες των πολιτών τις για να καλύψει τα ελλείμματα που έχουν δημιουργηθεί. Η προσπάθεια αυτή γίνεται πιο συστηματική το '39, και ένα σχέδιο ελέγχου των κεφαλαίων καταρτίζεται κάθε έτος, μαζί με τα σχέδια για την «επιστράτευση» των πρώτων υλών, τις εργασίας, του εμπορίου, και άλλων δραστηριοτήτων. Το σχέδιο ελέγχου των κεφαλαίων σκοπεύει στο να προωθήσει τις ατομικές οικονομίες στην κυβέρνηση, στα πολεμοφόδια και στην παραγωγή εξαγωγικών αγαθών, τις επενδύσεις στην Ιαπωνία, αλλά και τις αποικίες τις¹¹⁴.

Κατά την εξεταζόμενη περίοδο, το κράτος άσκουσε σχεδόν ολοκληρωτικό έλεγχο στην οικονομία. Ο προσανατολισμός ήταν καθαρά στρατιωτικός, και τις θα δούμε στη συνέχεια, οι ανάγκες του λαού έρχονταν δεύτερες. Έτσι το κράτος προωθούσε νόμους που του επέτρεπαν όχι μόνο να ελέγχει την παραγωγή, αλλά και τη χρηματοδότηση τις βιομηχανίας από πιστωτικά ιδρύματα. Κατά την περίοδο αυτή η οικονομία τις Ιαπωνίας μετασηματίστηκε σε μεγάλο βαθμό, και οι αλλαγές ήταν τόσο βαθιές σε σχέση με το παρελθόν, ώστε να σημαδέψουν και την μετά πολεμική Ιαπωνία. Ωστόσο οι αλλαγές αυτές, θα τις απασχολήσουν μόνο στο βαθμό που επηρέασαν την υψηλή στρατηγική τις χώρας, και δεν θα τις εξετάσουμε μέσα από τα μάτια τις οικονομολόγου, αλλά τις στρατηγικού αναλυτή.

Σταδιακά έρχεται και η οικονομική απομόνωση τις Ιαπωνίας. Οι ΗΠΑ, όπως και η Ολλανδία, σταματούν τις εξαγωγές τους τον Απρίλιο του '41, με αποτέλεσμα να ελαχιστοποιηθεί η ροή των αγαθών από το εξωτερικό. Την κατάσταση επιδεινώσε η

¹¹³ Ibid, σελ. 232

¹¹⁴ Okazaki Tetsuji, Wartime financial reforms and the transformation of the Japanese financial system, στο «Japan's world economt ...», op. cit σελ. 147

διακοπή τις λειτουργίας του υπερσιβηρικού σιδηροδρόμου, λόγω του ξεσπάσματος του πολέμου στην Ευρώπη, γεγονός που προκάλεσε μια παγκόσμια άνοδο των τιμών. Άμεση επίπτωση υπήρξε και στο συνάλλαγμα που διατηρούσε η Ιαπωνία, καθώς αυτό παρέμενε σταθερό, αλλά οι ποσότητες που μπορούσε να αγοράσει μειώνονταν. Την ίδια περίοδο μειώνονταν οι ποσότητες νερού και άνθρακα, άρα και η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Οι εισαγωγές ρυζιού από την Κορέα μειώθηκαν και αυτές, αναγκάζοντας του αγρότες να προσπαθούν να αυξήσουν τη δική τους παραγωγή, παρά την έλλειψη εργατικού δυναμικού¹¹⁵.

Έχοντας απομονωθεί, η Ιαπωνία, αναγκάστηκε να στραφεί και στον εσωτερικό δανεισμό για να καλύψει τα έξοδα του πολέμου, πρακτική που τις εφαρμόστηκε με έναν ιδιόμορφο τρόπο, μέσω του έλεγχος των δανεισμών. Σκοπός της ήταν να κατευθύνει τα δάνεια στις σημαντικές βιομηχανίες, και κυρίως στην παραγωγή πολεμοφοδίων. Αυτή η πολιτική υλοποιήθηκε αναγκάζοντας τα οικονομικά ιδρύματα να αγνοούν τα ρίσκα¹¹⁶. Για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που προέκυπταν οι τράπεζες συνασπίστηκαν, και έτσι κατάφεραν να εξυπηρετούν καλύτερα τις εταιρίες, ανάλογα με το είδος που παρήγαγαν. Τις τα παραπάνω μέτρα στην πραγματικότητα δεν ήταν αποτελεσματικά, και σαν συνέπεια το '40-'41 είχε γίνει πολύ δύσκολο πλέον η διαχείριση των παραπάνω ροών να γίνεται μέσω του συστήματος οικονομικού ελέγχου¹¹⁷.

Τον Ιούνιο εκπονήθηκε ένα επείγων σχέδιο κινητοποίησης των υλικών, με μεγάλη μυστικότητα, πάνω στην υπόθεση ότι τις οι εισαγωγές εκτός από το μπλοκ του γιεν θα σταματούσαν, και η Ιαπωνία ερχόταν για πρώτη φορά αντιμέτωπη με το ενδεχόμενο να μπει στον πόλεμο, στηριζόμενη μόνο τις δικές τις δυνάμεις¹¹⁸. Τον Οκτώβριο του '40 ψηφίζονται νέοι νόμοι που δίνουν στην κυβέρνηση τη δυνατότητα να ασκεί ελέγχους σε όλους σχεδόν τις τομείς της οικονομίας και να κατευθύνει την παραγωγή σύμφωνα με τις δικές τις ανάγκες, τις τον στρατό και το ναυτικό.

Από τα παραπάνω μπορούσε να συμπεράνουμε ότι η Ιαπωνία μένει πιστή στο σχεδιασμό που είχε εκδοθεί τα προηγούμενα έτη. Προσπαθεί να ενδυναμώσει την οικονομική της βάση μέσω των επενδύσεων και του εμπορίου, και ταυτόχρονα εντατικοποιεί, αλλά όχι ακόμα στο βαθμό που θα το κάνει αργότερα, την παραγωγή αγαθών που θα τις είναι χρήσιμα στον πόλεμο.

¹¹⁵ Ibid, σελ. 152

¹¹⁶ Ito Osamu, op. cit σελ. 174

¹¹⁷ Tetsuji, op. cit σελ. 156

¹¹⁸ Hara, op. cit σελ. 239

Η αντίστροφη μέτρηση για την τελική αναμέτρηση άρχισε τον Ιανουάριο του 1940, όταν οι ΗΠΑ, για να ενισχύσουν την εθνική τις ασφάλεια, σταμάτησαν να πωλούν καύσιμα αεροπλάνων και ρινίσματα σιδήρου στην Ιαπωνία. Η οριστική ρήξη ήρθε τον Μάρτιο, όταν η Ιαπωνία αναγνώρισε την σκιώδη κυβέρνηση τις Κίνας, της οποίας την κατοχή δεν θα μπορούσαν να διατηρήσουν για πολύ ακόμα. Το γνώριζαν και οι Αμερικάνοι, και για αυτό προέβησαν σε αυτή τη νέα πολιτική. Οι απαγόρευση στη συνέχεια περιλάμβανε όλα τα είδη των μετάλλων. Έτσι οι Ιάπωνες ήρθαν αντιμέτωποι με το δίλλημα να αποσυρθούν από την Κίνα ή να κινηθούν στην βορειοδυτική Ασία για τις πρώτες ύλες της. Η πρώτη προοπτική δεν μπορούσε να εφαρμοστεί, αφού η Κίνα ήταν απαραίτητη για την επιβίωση της Ιαπωνίας. Οπότε, τις από τις κύριους λόγους που έσπρωξε την Ιαπωνία να πραγματοποιήσει την επίθεση στο Περλ Χάρμπορ ήταν και το οικονομικό εμπάργκο από τις ΗΠΑ¹¹⁹.

5.4 Η περίοδος 1941-1945

Η ιαπωνική πολεμική παραγωγή στηριζόταν στις εισαγωγές. Η παραγωγή του ατσαλιού εξαρτιόταν από τις εισαγωγές του σιδήρου και των άλλων απαραίτητων μεταλλευμάτων, και αυτή των αεροπλάνων από την εισαγωγή βωξίτη. Επιπλέον εισάγονταν το 90% του πετρελαίου και το 1/5 των τροφίμων¹²⁰. Οπότε για να μπει στον πόλεμο η Ιαπωνία χρειαζόταν ισχυρό εμπορικό στόλο. Στις αρχές του πολέμου, ο στόλος της είχε χωρητικότητα 6 εκατομμυρίων τόνων, ενώ στο τέλος του, λιγότερο από 2 εκατομμύρια. Η έλλειψη στα πλοία έφερε έλλειψη στις πρώτες ύλες παραγωγής ατσαλιού, με αποτέλεσμα να μειωθεί η παραγωγή, ιδιαίτερα μετά τα τέλη του '43. Άμεση επίπτωση ήταν η μείωση των ναυπηγήσεων, τόσο σε εμπορικά όσο και σε συνοδευτικά πολεμικά πλοία. Η μείωση του στόλου, σε συνδυασμό με το εμπάργκο του πετρελαίου και την ανακατάληψη κάποιων από τα νησιά από τους Αμερικανούς, είχαν καταστρέψει τη δυνατότητα ενίσχυσης της πολεμικής αεροπορίας των Ιαπώνων μέχρι το Μάρτιο του '45, καθώς είχε μειωθεί η παραγωγή κινητήρων για τα αεροπλάνα, και η έλλειψη καυσίμων δεν επέτρεπε τη σωστή εκπαίδευση των πιλότων. Αυτοί οι ελάχιστοι εκπαιδευμένοι πιλότοι, δεν είχαν καύσιμα για την επιστροφή τους, και χρησιμοποιήθηκαν σε επιθέσεις αυτοκτονίας ενάντια στα συμμαχικά πλοία. Ωστόσο η έλλειψη εκπαίδευση φάνηκε ακόμα και σε αυτή την περίπτωση, καθώς πολλοί από τους καμικάζι δεν κατάφεραν να βρουν το στόχο τους.

¹²⁰ Parker op. cit σελ. 147

Οι ιάπωνες στρατιωτικοί δεν περίμεναν ότι ο πόλεμος θα διαρκούσε τόσο πολύ, πιστεύοντας ότι η Γερμανία θα κέρδιζε τον πόλεμο στην Ευρώπη, καθώς και ότι οι ΗΠΑ δεν θα επέμεναν να προκαλέσουν την αναδιανομή του κόσμου από την επικράτηση του Άξονα¹²¹. Αυτή τους η πίστη, που είχε επιπλέον τονωθεί από τις μεγάλες νίκες, διαψεύστηκε μόνο όταν οι ΗΠΑ επιχείρησαν στο Guadalcanal στις 7 Αυγούστου του '42. Τότε κατάλαβαν ότι είχαν κάνει λάθος στους υπολογισμούς τους, και έσπευσαν να αυξήσουν την παραγωγή στα επίπεδα του '41. Επιπλέον αποφάσισαν να υπερασπιστούν τις κτήσεις τους, μέχρι οι Αμερικανοί να υποχωρήσουν. Αν η Ιαπωνία δεν είχε επιβραδύνει λόγο των στρατιωτικών επιτυχιών της, ίσως να είχε καταφέρει να αντέξει περισσότερο.

Η παραγωγικότητα μειώθηκε για κάποιους ακόμα λόγους. Το στρατοκρατούμενο καθεστώς της Ιαπωνία έδωσε περισσότερο βάρος στο να κληθούν να υπηρετήσουν όσοι βρίσκονταν στην κατάλληλη ηλικία, άσχετα από τις ικανότητες τους στην παραγωγή. Επίσης, το υπουργείο πολεμοφοδίων που δημιουργήθηκε για να συντονίζει αυτή την επιχείρηση, βρέθηκε σύντομα να λειτουργεί μόνο ως διαμεσολαβητής, ανάμεσα στο στρατό και το ναυτικό. Από την άλλη πλευρά, οι Αμερικανοί εισήγαγαν τη χρήση του υποβρυχίου στις επιχειρήσεις τους, που με το πέρασμα του χρόνου γινόταν όλο και πιο αποτελεσματικό όπλων, και πλέον το χρησιμοποιούσαν και εναντίων μη στρατιωτικών στόχων, παραβιάζοντας τη διεθνή συμφωνία που επέτρεπε κάτι τέτοιο, μόνο αφού το πλήρωμα του πλοίου το είχε εγκαταλείψει. Μέχρι το τέλος του 1944, ο εμπορικός στόλος της Ιαπωνίας είχε μειωθεί στο 30%.

Για να αντιμετωπιστεί η κατάσταση, εφαρμόστηκε ένας νέος νόμος που περιόριζε το χρηματικό ποσό που κατευθυνόταν σε «μη απαραίτητες» βιομηχανίες. Η National Financial Control Association (NFCA) δημιουργήθηκε το 1942, με σκοπό να ελέγξει πιο αποτελεσματικά τους δανεισμούς προς τις πιο απαραίτητες βιομηχανίες. Το 1944 εισάγεται ένας νέος νόμος που αφορά την χρηματοδότηση των επιχειρήσεων παραγωγής πολεμοφοδίων, συνδέοντας κάθε μια από τις επιχειρήσεις αυτές με ένα συγκεκριμένο χρηματοδοτικό ίδρυμα¹²², με αποτέλεσμα να διαλυθούν οι συνασπισμοί που είχαν δημιουργηθεί την προηγούμενη δεκαετία.

Στη βιομηχανική παραγωγή, η έμφαση είχε δοθεί στην παραγωγή αεροσκαφών, πλοίων, και πολεμοφοδίων, ωστόσο η παραγωγή ήταν σχετικά περιορισμένη λόγω της

¹²¹ Ibid, σελ. 148

¹²² Tetsuji, op. cit σελ. 165

έλλειψης σιδήρου, ατσαλιού, άνθρακα και άλλων βασικών πρώτων υλών. Η αντιπαράθεση που υπήρχε ανάμεσα στο στρατό και στο ναυτικό, σχετικά με τις απαιτήσεις τους¹²³, επέτεινε το πρόβλημα. Σαν αποτέλεσμα, το ποσοστό που διατίθεντο για τις ανάγκες των πολιτών συνεχώς μειωνόταν.

Μεγάλη έλλειψη υπήρχε και στον άνθρακα, που ήταν η κύρια πηγή ενέργειας. Η παραγωγή έφθινε, και οι περιοχές στις οποίες γινόταν η εξόρυξη, όπως το Kyushu και το Hokkaido, απείχαν πολύ από τις περιοχές που γινόταν η χρήση τους, όπως το Τόκυο και η Yokohama, με αποτέλεσμα να απαιτούνται μεγάλοι στόλοι που θα έκαναν τη μεταφορά δια θαλάσσης, ανάμεσα στις δύο περιοχές. Το πρόβλημα έγινε ακόμα εντονότερο, όταν οι Αμερικανοί άρχισαν να βυθίζουν τον ιαπωνικό εμπορικό στόλο, γεγονός που διέκοψε και την τροφοδότηση της Ιαπωνίας με άνθρακα από την Κίνα και τη Μαντζουρία. Έτσι μειώθηκε και η παραγωγή των πυρομαχικών. Το ίδιο το γεγονός ότι η παραγωγή τέτοιων βασικών υλικών, όπως είναι ο άνθρακας και το ατσάλι παρέμενε στάσιμη καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου αποκαλύπτει την εύθραυστη φύση της Ιαπωνικής πολεμικής οικονομίας¹²⁴.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου του Ειρηνικού, η μεγαλύτερη έλλειψη που αντιμετώπισε η Ιαπωνία δεν ήταν πλέον το συνάλλαγμα, αλλά η χωρητικότητα του στόλου της, που ήταν απαραίτητος για να μεταφέρει τις πρώτες ύλες από τις διάφορες περιοχές της σφαίρας επιρροής της στην κυρίως χώρα. Έτσι το σχέδιο που αφορούσε στην χρήση του συναλλάγματος, όπως αυτό είχε εκπονηθεί την περίοδο του πολέμου με την Κίνα, αντικαταστάθηκε από ένα νέο που αφορούσε τις μεταφορές, κατά τη διάρκεια του πολέμου του Ειρηνικού¹²⁵.

Αυτό έθετε ως προϋπόθεση, ότι η χωρητικότητα του στόλου της Ιαπωνίας θα παρέμενε στα επίπεδα του '41, πράγμα που θα επέτρεπε να διατίθενται 3 εκατομμύρια τόνοι για πολιτική χρήση. Όμως στα πλαίσια του πολέμου, το ναυτικό και ο στρατός υπέτασσαν τα πλοία ανάλογα με τις ανάγκες τους, και μετά το πέρας των αποστολών τους, αυτά επέστρεφαν και πάλι στην αρχική τους χρήση. Αυτή η διαδικασία αποδείχθηκε ιδιαίτερα προβληματική μετά την κήρυξη του πολέμου, μειώνοντας την πολιτική χρήση σε δύο εκατομμύρια τόνους, και σε ακόμα μικρότερα νούμερα μετά το Guadalcanal.

¹²³ Hara op. cit σελ. 230

¹²⁴ Ibid, σελ. 231

¹²⁵ Ibid, σελ. 241

Τον Νοέμβριο του '41, ακριβώς πριν από το ξέσπασμα του πολέμου του Ειρηνικού, είχαν τεθεί τρεις στόχοι για τη στρατιωτική διοίκηση των νότιων περιοχών που θα επέρχονταν στην ιαπωνική κυριαρχία: η αποκατάσταση της τάξης, η ταχεία κατάληψη των πρώτων υλών που θα ήταν απαραίτητες για την άμυνα της χώρας, και η αυτάρκεια των κατοχικών δυνάμεων. Τον Δεκέμβριο, η όλη περιοχή είχε χωριστεί σε δύο μέρη. Το πρώτο (Α) περιλάμβανε τις Ολλανδικές Ανατολικές Ινδίες, την Βρετανική Malaya, το Βόρνεο, και τις Φιλιππίνες, και θα καταλαμβάνονταν από τον ιαπωνικό στρατό, που θα το διοικούσε υπό ένα στρατιωτικό καθεστώς. Το δεύτερο (Β) περιλάμβανε τη Γαλλική Ινδοκίνα, και την Ταϊλάνδη, για την οποία επιφυλασσόταν η συνέχιση του τοπικού καθεστώτος και η εφαρμογή κάποιου νέου τύπου διακυβέρνησης. Στην περιοχή Α η έμφαση δινόταν στην κατάληψη των πηγών πρώτων υλών, ενώ στη Β οικονομικές και συναλλαγματικές θα επιβάλλονταν στα υπάρχοντα καθεστάτα με σκοπό την αύξηση των συναλλαγματικών αποθεμάτων¹²⁶.

Τον Απρίλιο του '42 ένας νέος νόμος υποχρέωνε του ιδιοκτήτες σκαφών να τα διαθέτουν σύμφωνα με τις ανάγκες του πολέμου, με τους ίδιους ως κυβερνήτες. Και στη ναυπηγική λήφθηκαν αντίστοιχα μέτρα. Μεγάλος αριθμός σκαφών επιτάχθηκε και για την εκστρατεία στη Guaalcanal, μειώνοντας έτσι περισσότερο τις δυνατότητες των πολιτικών μεταφορών και κατά συνέπεια την ποσότητα των βασικών πρώτων υλών.

Επείγοντα μέτρα που θα διασφάλιζαν την παραγωγή σιδήρου, χάλυβα, αλουμινίου και άνθρακα λήφθηκαν από την κυβέρνηση τον Οκτώβριο του '42, και μέχρι το τέλος του επόμενου μήνα, η ειδική επιτροπή που είχε ιδρυθεί, με σκοπό να ανακαλύψει τρόπους αύξησης της παραγωγής, έλαβε διάφορα μέτρα, όπως τη δημιουργία νέων εγκαταστάσεων στα λιμάνια, για να επιτύχει τον σκοπό της. Η παραγωγή πολεμοφοδίων κορυφώθηκε τον Σεπτέμβριο του '44, και ήταν τετραπλάσια από αυτή του '36¹²⁷. Η ναυπήγηση καινούργιων σκαφών να αυξήθηκε και αυτή, όμως οι καταστροφές που προκαλούσαν στον ιαπωνικό στόλο τα αμερικανικά υποβρύχια, υποσκέλιζε την παραγωγή νέων σκαφών, με αποτέλεσμα η χωρητικότητα του στόλου να μειώνεται.

Η μείωση του στόλου, είχε άμεσα αποτελέσματα στο τρόπο διαχείριση των νότιων κατεχομένων περιοχών. Έως τότε είχε γίνει προσπάθεια οι περιοχές αυτές να είναι όσο το δυνατόν αυτάρκεις, και να στέλνουν στην Ιαπωνία όποια πλεονάσματα είχαν

¹²⁶ Ibid, σελ. 242

¹²⁷ Johnson, op. cit. σελ. 147

στην παραγωγή τους. Για να αντιμετωπιστεί η κρίση, οι κάτοικοι των αποικιών θα έπρεπε να μειώσουν την ίδια κατανάλωση, ώστε να μην μειωθεί η ποσότητα των αγαθών που έρεε προς την μητρόπολη. Επιπλέον η σύναψη εμπορικών σχέσεων με χώρες εκτός του οικονομικού μπλοκ, ήταν αδύνατο πλέον να πραγματοποιηθεί. Τέλος μειώθηκε η παραγωγή χρυσού και ρυζιού στην Κορέα, ενώ στην Ταιβάν γίνονταν προσπάθειες παραγωγής ενός νέου καυσίμου για τα αεροπλάνα, από ζάχαρη¹²⁸.

Ύστερα από την ήττα στο Guadalcanal, ψηφίστηκε ένα σχέδιο που έδινε προτεραιότητα στις πέντε βιομηχανικές παραγωγές που αφορούσαν τον πόλεμο¹²⁹, εγκαταλείποντας εντελώς έτσι την παραγωγή για μη στρατιωτικούς σκοπούς. Τον Σεπτέμβριο του '43 έχουμε τη δημιουργία ενός υπουργείου πολεμοφοδίων, και τον διαμοιρασμό της ευθύνης παραγωγής ανάμεσα στα διάφορα υπουργεία και επιτροπές. Μεγαλύτερη βαρύτητα δόθηκε στην παραγωγή αεροσκαφών, που συνέχιζε να αυξάνεται, παρά την μείωση στην παραγωγή στις άλλες βιομηχανίες. Τον Αύγουστο του '44 η χωρητικότητα του ιαπωνικού εμπορικού στόλου είχε μειωθεί στο μισό, και μέχρι το τέλος του χρόνου είχε πέσει κάτω από του 2 εκατομμύρια τόνους. Οι εισαγωγές είχαν επικεντρωθεί πλέον μόνο σε συγκεκριμένα αγαθά, και τελικά μόνο στο πετρέλαιο, που όμως και αυτή η δυνατότητα διακόπηκε τον Φεβρουάριο του '45, αναγκάζοντας την Ιαπωνία στην εισαγωγή δημητριακών από την Μαντζουρία και ζάχαρης από την Ταιβάν, ως πρώτη ύλη για την παραγωγή των καυσίμων των αεροσκαφών της¹³⁰.

Οι επιτυχίες των συμμάχων στη ανακατάληψη των νησιών, στοίχησε στην Ιαπωνία την διακοπή των επικοινωνιών της, και η ναρκοθέτηση των θαλασσιών οδών διέκοπτε και τις τελευταίες γραμμές επικοινωνίας με τις υπερπόντιες κτήσεις της. Οι εντατικοί βομβαρδισμοί καταστρέφανε τις υποδομές της κυρίως χώρας, και με την παραγωγής της συνεχώς να μειώνεται λόγω της έλλειψης πρώτων υλών, αλλά και του άνθρακα που ήταν απαραίτητος για τη λειτουργία των εργοστασίων, και χωρίς κάποια προοπτική αντιστροφής της κατάστασης, η Ιαπωνία αντιμετώπιζε τη χειρότερη κρίση της από την αρχή του πολέμου.

«Η απόφαση της Ιαπωνίας να παραδοθεί πάρθηκε τον Αύγουστο σαν αποτέλεσμα της ρίψης των ατομικών βομβών στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι, και ύστερα από το σοκ που προκάλεσε η είδηση της εισόδου της Σοβιετικής ένωσης στο πόλεμο κατά

¹²⁸Hara, op. cit. σελ. 246

¹²⁹ Σίδηρος και χάλυβας, άνθρακας, ναυπηγία, άλλα μέταλλα, και αεροπορία

¹³⁰ Hara, op. cit. σελ. 24

της Ιαπωνίας. Ωστόσο, η έλλειψη της ναυτιλίας είχε καταστρέψει την πολεμική οικονομία της χώρας πολύ πριν οι αεροπορικές επιδρομές ξεκινήσουν¹³¹».

Κατά τη διάρκεια του πολέμου με την Κίνα η κατεύθυνση της εργατικής δύναμης άλλαξε από την γεωργία, την ελαφρά βιομηχανία και το εμπόριο, προς την ταχεία αναπτυσσόμενη μηχανική και τους άλλους κλάδους της βαριάς βιομηχανίας. Τα ποσοστά αυτά αυξήθηκαν ακόμα περισσότερο την επόμενη περίοδο. Το κενό στην αγροτική παραγωγή καλύφθηκε κυρίως από το γυναικείο πληθυσμό που αντικαταστάθηκε τον αντρικό, που είχε μεταφερθεί στην στρατιωτική παραγωγή. Από το 1940 και μετά οι εργάτες σε όλες τις βιομηχανίες μεταφέρονταν στην στρατιωτική, πρακτική που εντατικοποιήθηκε μετά το Σεπτέμβριο του 1943.

Προς το τέλος του πολέμου, ο αριθμός των εργατών, παρά τη συμμετοχή των Κινέζων και των Κορεατών, δεν ήταν επαρκής για να καλύψει τις ανάγκες, έτσι τέθηκε σε εφαρμογή ένα νέο σχέδιο κινητοποίησης των μαθητών. Τα παιδιά που βρίσκονταν στο τρίτο έτος της μέσης εκπαίδευση ή πιο ψηλά άρχισαν να μπαίνουν σε αυτή τη διαδικασία από τον Ιούνιο του '43, και τον Οκτώβριο του ιδίου έτους, στάλθηκαν στην ενεργό δράση. Το ίδιο μέτρο εφαρμόστηκε εθελοντικά και στα κορίτσια αυτής της ηλικίας, που στέλνονταν να δουλέψουν στην παραγωγή πολεμοφοδίων. Ο σχεδιασμός προέβλεπε την επέκταση του μέτρου και στις υπόλοιπες βαθμίδες της εκπαίδευσης, όμως η τελική έκβαση του πολέμου ανέτρεψε την κατάσταση. Υπολογίζεται ότι 3.430.000 μαθητές και περίπου 470.000 κορίτσια μικρής ηλικίας¹³² κινητοποιήθηκαν μέσω αυτού του προγράμματος, που όμως είχε σαν αποτέλεσμα την πτώση της ποιότητας της εργατικής δύναμης.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου, η Ιαπωνία υπέστη την απώλεια εκατομμυρίων πολιτών της, έχασε το σύνολο του στόλου της και της πολεμικής αεροπορίας, και περίπου το 80% της ναυτιλίας της, 35% των βιομηχανικών υποδομών της, και το 25% του εθνικού της πλούτου. Το κρατικό χρέος δεκαπλασιάστηκε, οι τιμές τριπλασιάστηκαν, και η πραγματική αξία των μισθών έπεσε στο 30% της ονομαστικής τους αξίας. Ένα από τα χαρακτηριστικά της ιαπωνικής οικονομίας του πολέμου είναι ότι μείωνε συνεχώς τα στάνταρ ζωής όλου του πληθυσμού. Μόνο μέσα από αυτή την θυσία της ζωής του έθνους, μπόρεσε να διατηρήσει την προσπάθεια της από το 1937 μέχρι το 1945.

¹³¹ Ibid, σελ. 251

¹³² KSKS (1990-1) vol. III 227-8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ – ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Ο τομέας της διπλωματίας και της εξωτερικής νομιμοποίησης, είναι ίσως εκείνοι τους οποίους, η υψηλή στρατηγική της Ιαπωνίας δεν ενεργοποίησε αρκετά, όπως έκανε με την οικονομία και την στρατιωτική στρατηγική. Ένας από τους κύριους λόγους είναι ότι η χώρα ενεργούσε σαν ιμπεριαλιστικό κράτος, κατακτώντας περιοχές εκτός των συνόρων της, στις οποίες δεν είχε κάποια δικαιώματα βάση δικαίου.

6.1 Διπλωματία

Στην προσπάθεια της να δημιουργήσει μια σφαίρα επιρροής, η Ιαπωνία δεν αναζήτησε συμμάχους που θα μπορούσαν να την βοηθήσουν σε αυτό το έργο της. Ο κυρίαρχος ρόλος που επιθυμούσε να παίξει στο μπλοκ του γεν, ήταν ο κύριος λόγος για αυτή της την στάση. Σε περίπτωση που η δημιουργία του μπλοκ γινόταν εφικτή χάρη στη συνεργασία κάποιας άλλης δύναμης, τότε θα έπρεπε να μοιραστεί την εξουσία με τη δύναμη αυτή. Οπότε προτίμησε να αγωνιστεί μόνη της, δημιουργώντας σκιώδεις κυβερνήσεις στις διάφορες περιοχές που κατακτούσε, οι οποίες ουσιαστικά λειτουργούσαν σύμφωνα με τις κατευθύνσεις που έδινε η ίδια. Η συμμαχία της με τον Άξονα κατά τη διάρκεια του πολέμου, στηριζόταν στην ελπίδα ότι η Γερμανία θα κρατούσε απασχολημένη τη Σοβιετική Ένωση και τις ΗΠΑ, αναγκάζοντας τες να έρθουν αντιμέτωπες με το ενδεχόμενο ενός πολέμου σε δύο μέτωπα, έτσι ώστε η Ιαπωνία να επωφεληθεί και να καταφέρει να εξασφαλίσει ευνοϊκές συμφωνίες. Ωστόσο η έκβαση του πολέμου, έσπρωξε την Ιαπωνία να αλλάξει τη στάση της επιζητώντας την κατάκτηση όλο και περισσότερων εδαφών, χάνοντας έτσι κάποιες ευκαιρίες που της προσφέρθηκαν για την ευνοϊκή λήξη του πολέμου.

Η αδυναμία της Ιαπωνίας στο διπλωματικό τομέα είχε αρχίσει να διαφαίνεται ύστερα από το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Κατά τη διάρκεια του, οι διπλωμάτες της είχαν κατορθώσει να πείσουν τους Ευρωπαίους να δεχτούν την παρουσία της Ιαπωνίας σε νησιά που βρίσκονταν βόρεια αυτών που ήταν πρώην γερμανικές αποικίες, και είχαν κατακτήσει η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία. Ύστερα από το πόλεμο, αυτός ο διακανονισμός ενσωματώθηκε στις εντολές που εξέδιδε η ΚτΕ, και περιέγραφαν τους όρους για τη διακυβέρνηση των νεοαποκτηθέντων αποικιών. Επιπλέον, ύστερα από την απόσυρση της Ρωσία από τον πόλεμο, οι Ιάπωνες έδραξαν την ευκαιρία και δέσμευσαν μεγάλο αριθμό δυνάμεων στη Σιβηρία, με σκοπό να επεκτείνουν τις κτήσεις τους και στο ηπειρωτικό τμήμα της

Ασίας, χωρίς να φροντίσουν να έχουν κάποια διπλωματική νομιμοποίηση. Από την περιοχή αυτή αρνήθηκαν να αποχωρήσουν ακόμα και όταν οι άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις το έπραξαν, προκαλώντας έτσι τις αντιδράσεις, τόσο του υπόλοιπου κόσμου, όσο και των αρχών στο Τόκυο, χωρίς την άδεια των οποίων είχε γίνει η κινητοποίηση¹³³. Επιπλέον κινητοποιήσεις ενάντια στην νέα ιμπεριαλιστική τακτική της Ιαπωνίας υπήρχαν σε διάφορες χώρες, όπως στην Κορέα και την Αυστραλία, και η Ιαπωνία από την πλευρά της αδυνατούσε να δικαιολογήσει με διπλωματικούς όρους τις ενέργειες της. Κοντολογίς, μέχρι το 1919 το διπλωματικό τοπίο ήταν πολύ πιο μπερδεμένο από ότι ήταν πέντε χρόνια πιο πριν¹³⁴.

Οι συνδιασκέψεις των Βερσαλλιών και της Ουάσιγκτον ξεκαθάρισαν έως ένα βαθμό τις σχέσεις της Ιαπωνίας με την Κίνα και τη Ρωσία, ωστόσο η Κορέα παρέμενε υπό ιαπωνική κατοχή, παρά τις αντιδράσεις του λαού της. Όμως η Ιαπωνία ερμήνευσε τη συνδιάσκεψη της Ουάσιγκτον ως μια προσπάθεια περιορισμού της από τις δυτικές δυνάμεις¹³⁵. Η σχέσεις των δύο κρατών εντάθηκαν περισσότερο όταν το 1924 οι ΗΠΑ εξέδωσαν έναν νόμο που αφορούσε τις μεταναστεύσεις, με τον οποίο απαγόρευαν στους Ιάπωνες μετανάστες την είσοδο στη χώρα, και αύξησε τους δασμούς για να προστατευθεί από μια μεγάλη ύφεση που ένοιωθε πως πλησίαζε. Αυτά τα γεγονότα ήταν που τόνωσαν περισσότερο τον ιαπωνικό εθνικισμό και την αποστολή του έθνους σαν ελευθερωτή της Ασίας από τη λευκή φυλή. Τέλος, οι Ιάπωνες είχαν καταφέρει να εξασφαλίσουν οικονομικά προνόμια στην Κίνα, και ιδιαίτερα στην περιοχή της Μαντζουρίας, τα οποία δεν μπόρεσαν να προστατεύσουν μέσω της διπλωματικής οδού, αφού οι ΗΠΑ προσπαθούσαν να αυξήσουν την επιρροή τους στην Κίνα, και κατά τη διάρκεια της συνδιασκέψεως της Ουάσιγκτον πρότειναν τη διακοπή των προνομίων. Αυτή η ενέργεια προκάλεσε σε κάποιον βαθμό τα γεγονότα που οδήγησαν στην κατάληψη της Μαντζουρίας.

Στις αρχές της δεκαετίας του '30 τα εξωτερικά προβλήματα της Ιαπωνίας, σε συνδυασμό με διάφορα θέματα που προέκυψαν στο εσωτερικό, είχαν δημιουργήσει ένα αίσθημα αντίστασης σε οποιεσδήποτε υποχωρήσεις που αφορούσαν απαιτήσεις από το εξωτερικό, το οποίο σύντομα εκδηλώθηκε¹³⁶. Η επικύρωση της συμφωνίας για τη μείωση των ναυτικών εξοπλισμών της Αμερικής, της Βρετανίας και της Ιαπωνίας, προκάλεσε την δολοφονία του Ιάπωνα πρωθυπουργού από έναν νεαρό πολίτη. Η

¹³³ Hsu Long-hsuen, Chang Ming-kai, KSKS (1990-1) vol. III 12

¹³⁴ Totman, op. cit. σελ. 429

¹³⁵ Hall, op. cit. Σελ. 325

¹³⁶ Totman, op. cit. σελ. 432

κατάληψη της Μαντζουρίας που ακολούθησε, στηρίχθηκε αποκλειστικά και μόνο στην ανάγκη διαφύλαξης των ιαπωνικών συμφερόντων, χωρίς να τύχει κάποιας νομιμοποίησης¹³⁷.

Τα γεγονότα στην Μαντζουρία ανάγκασαν την ΚτΕ να δημιουργήσει μια επιτροπή που θα διερευνούσε το θέμα, και θα αποφάσιζε εάν η Ιαπωνία είχε κάποια ερείσματα που να δικαιολογούν αυτή της την επέμβαση. Η αντίδραση της Ιαπωνίας ήταν η απόφαση της να αποχωρήσει από τον οργανισμό, σε διάστημα δύο χρόνων από την κοινοποίηση της απόφασης αυτής, στις 27 Μαρτίου του 1933. Το επόμενο έτος το γραφείο εξωτερικών υποθέσεων στο Τόκυο ξέδωσε τη δήλωση Amau -που κάποιες φορές αναφέρεται ως το ασιατικό δόγμα Μονρόε- με τον οποίο έπαιρνε την πλήρη ευθύνη για την ειρήνη στην Ανατολική Ασία, και δήλωνε την πρόθεση της χώρας να δημιουργήσει ένα προτεκτοράτο στην Κίνα ενάντια στις δυτικές δυνάμεις¹³⁸.

Όταν ο Hirota Koki έγινε ο νέος πρωθυπουργός, αύξησε τον στρατιωτικό προϋπολογισμό και υπέγραψε το 1936 μια αντι-κομμουνιστική συμφωνία με τη ναζιστική Γερμανία και την Ιταλία, ως αντίμετρο προς τη Σοβιετική Ένωση, δημιουργώντας έτσι έναν νόμιμο δεσμό της χώρας με το Βερολίνο ενάντια στη Μόσχα. Ωστόσο, τον Αύγουστο του 1939, μια νέα συμφωνία της Σ.Ε. με τη Γερμανία απογύμνωνε την Ιαπωνία από αυτό το διπλωματικό της στήριγμα, καθώς αφορούσε την υπόσχεση μη επίθεση ανάμεσα στα δύο μέρη¹³⁹, αποδεικνύοντας στην Ιαπωνία ότι ο μόνος ισχυρός της σύμμαχος στο διπλωματικό πεδίο, δεν ήταν αξιόπιστος¹⁴⁰. Το παραπάνω γεγονός, σε συνδυασμό με τον στρατιωτικό εξευτελισμό του '39, οδήγησαν την Ιαπωνία στο να αναθεωρήσει την εξωτερική της πολιτική συνολικά. Το βασικό της πρόβλημα ήταν ότι δεν μπορούσε να θριαμβεύσει στην Κίνα, της οποίας η απώλεια θα σήμαινε και την απώλεια ολόκληρης της αυτοκρατορίας. Αυτές οι εξελίξεις δεν άφηναν περιθώριο στην κυβέρνηση για άλλες διπλωματικές κινήσεις.

Παρά την γερμανοσοβιετική συμφωνία, το Σεπτέμβριο του 1940 υπογράφεται εκ νέου μια συμφωνία ανάμεσα στην Ιταλία, τη Γερμανία και την Ιαπωνία με σκοπό να αποτρέψει τη συμμετοχή των ΗΠΑ στο πόλεμο στην Ασία ή στην Ευρώπη. Η όλη συμφωνία στηριζόταν στην πεποίθηση ότι η Αμερική δεν επρόκειτο να εμπλακεί ταυτόχρονα σε δύο πολεμικά μέτωπα, ένα στον Ατλαντικό και ένα στον Ειρηνικό

¹³⁷ Τον Οκτώβριο του '31, ένας από τους πρωτεργάτες της Μαντζουρίας, ο Ishiwara Kanji έκανε δηλώσεις σχετικά με το θέμα αυτό, και λίγους μήνες αργότερα μιλούσε για την τελική αντιπαράθεση με τη Δύση. Ibid, σελ. 433

¹³⁸ Hall, op. cit. σελ. 336

¹³⁹ Parker, op. cit. σελ.78

¹⁴⁰ Totman, op. cit. σελ. 440

ωκεανό, οπότε τα τρία κράτη θεώρησαν ότι μια τέτοια συμφωνία θα μπορούσε να είναι ωφέλιμη για κάθε μια από τις εμπλεκόμενες πλευρές. Τον Απρίλιο του επόμενου έτους η Ιαπωνία υπογράφει μια νέα συνθήκη ουδετερότητας με τη Σοβιετική Ένωση συμπληρωματική της προηγούμενης συμφωνίας με τον Άξονα. Η απόφαση της Ιαπωνίας να κινηθεί προς τις ευρωπαϊκές αποικίες στην περιοχή λόγω του φυσικού τους πλούτου, της επέτρεψε να τηρήσει την παραπάνω συμφωνία και να μην εμπλακεί στη Σιβηρία, ακόμα και όταν της δόθηκε η ευκαιρία μετά την επίθεση της Γερμανίας στη Ρωσία¹⁴¹.

Η επέμβαση στην Κίνα, όπως άλλωστε και στην περίπτωση της Μαντζουρίας έγινε χωρίς να κηρυχθεί πρώτα πόλεμος. Τα ίδια τα γεγονότα και πάλι οδήγησαν τις πολιτικές εξελίξεις, όπως είδαμε παραπάνω. Ο αυτοκράτορας και οι σύμβουλοι του δεν φαίνεται να είχαν άμεση ανάμειξη στα γεγονότα του Nanking, καθώς ακόμα ενδιαφέρονταν για τη γνώμη που είχε η διεθνής κοινότητα για την Ιαπωνία, και επιπλέον χρειάζονταν τις πρώτες ύλες που εισήγαγαν από την Βρετανία και τις ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ παρέμεναν ουδέτερες, αν και έδειχναν κάποια συμπάθεια για την Κίνα. Ωστόσο, αφού ο πόλεμος δεν είχε κηρυχθεί επίσημα, υπό την πολιτική ουδετερότητας που ακολουθούσαν θα έπρεπε να διακόψουν τις εμπορικές τους σχέσεις και με τις δύο πλευρές, ενέργεια που θα ήταν και εις βάρος της Κίνας.

Οι διπλωματικές σχέσεις της Ιαπωνίας με τις ΗΠΑ, έφτασαν στο χειρότερο σημείο τους τον Μάρτιο του '40, όταν η Ιαπωνία αναγνώρισε την σκιώδη κυβέρνηση που είχε εγκατασταθεί στην Κίνα. Τον Ιανουάριο της ίδιας χρονιάς είχε διακοπεί η εμπορική συμφωνία ανάμεσα στα δύο κράτη, προκαλώντας στην Ιαπωνία τα προβλήματα που αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Νέες συνομιλίες ξεκίνησαν τον Απρίλιο του '41, όμως έφτασαν σε αδιέξοδο, όπως άλλωστε και οι συνομιλίες με την Ολλανδία. Οι διπλωματικές σχέσεις των δύο κρατών διακοπήκαν οριστικά λίγο πριν την επίθεση της Ιαπωνίας, όταν ο πρέσβης της τελευταίας δεν μπόρεσε να παραδώσει έγκαιρα το έγγραφο της κήρυξης πολέμου.

Τα οικονομικά μέτρα που πήραν οι ΗΠΑ ενάντια της Ιαπωνίας, έσπρωξαν την τελευταία να συνταχθεί με τις δυνάμεις του Άξονα. Το Σεπτέμβριο του 1940 η Ιαπωνία υπογράφει με την Γερμανία και την Ιταλία τη συμφωνία του Tripartire με την οποία οι τρεις χώρες δήλωσαν τις προθέσεις τους να αποθαρρύνουν τις ΗΠΑ από

¹⁴¹ Weinberg, op. cit. σελ. 447

το να εμπλακούν στον πόλεμο στην Ευρώπη¹⁴², και σαν τρόπαιο να μοιραστούν την διαλυμένη βρετανική αυτοκρατορία. Τον Ιούνιο του 1941, οι Ιάπωνες κατέλαβαν την νότια Ινδοκίνα. Οι ΗΠΑ, η Βρετανία και η Ολλανδία διέκοψαν όλες τις εξαγωγές πετρελαίου, γεγονός που οι ιαπωνικές εφημερίδες εκμεταλλεύθηκαν για να παρουσιάσουν για ακόμα μια φορά την χώρα τους σαν θύμα των μεγάλων δυνάμεων.

Ωστόσο ένας πόλεμος με τις ΗΠΑ ήταν στα άμεσα σχέδια των Ιαπώνων πολιτικών και στρατιωτικών. Έτσι αποφασίστηκε να χρησιμοποιηθούν διπλωματικά μέσα, αλλά παράλληλα να προετοιμάζονται για πόλεμο. Αρκετές προτάσεις έφτασαν στην Ουάσιγκτον, ανάμεσα στις οποίες η απόσυρση από την Ινδοκίνα με ταυτόχρονη άρση των οικονομικών μέτρων ή ειρήνευση με την Κίνα, με ταυτόχρονη παρουσία ιαπώνων στρατιωτών στην τελευταία, που θα εγγύονταν την ασφάλεια της χώρας τους, ή τέλος την υπόσχεση από την πλευρά της Ιαπωνίας να σταματήσει την επεκτατική της πολιτική στην Ασία, με αντάλλαγμα την άρση των οικονομικών μέτρων.

Καμία όμως από τις παραπάνω προτάσεις δεν έγινε δεκτή, και έτσι οι Ιάπωνες αποφάσισαν να περιμένουν την απάντηση των ΗΠΑ μέχρι τον Οκτώβριο του '40. Αν δεν υπήρχε κάποια ανταπόκριση από την πλευρά των τελευταίων, ο πόλεμος θα ήταν αναπόφευκτος. Ωστόσο, κανένας από τους ιθύνοντες δεν μπορούσε να αναλάβει το βάρος της ευθύνης και να προτείνει ξεκάθαρα τον πόλεμο με τις ΗΠΑ. Κάθε πλευρά περιοριζόταν στον να δηλώνει τις απαιτήσεις της, φοβούμενη να πάρει μια ξεκάθαρη θέση υπέρ του πολέμου.

Η αφορμή για την επίθεση δόθηκε όταν ο Cordell Hull, secretary of state, έδωσε στον Ιάπωνα πρέσβη στην Ουάσιγκτον ένα σημείωμα, με το οποίο απαιτούσε την απόσυρση των Ιαπώνων από την Ινδονησία και την Κίνα. Ο στρατηγός Tojo παρουσίασε αυτό το σημείωμα στην κυβέρνηση του σαν τελεσίγραφο, αν και δεν ήταν. Στην πραγματικότητα ήταν η Ιαπωνία που είχε δώσει στην δύση ένα τελεσίγραφο, για την απόσυρση των οικονομικών μέτρων εναντίον της, μέχρι τις 15 Νοεμβρίου του '41, με αντάλλαγμα αόριστες υποσχέσεις για την απόσυρση των στρατευμάτων της από διάφορες περιοχές. Η επίθεση στο Περλ Χάρμπορ είχε ήδη σχεδιαστεί πριν από το σημείωμα του Hull που επιδόθηκε στις 26 Νοεμβρίου. Τα ιαπωνικά βομβαρδιστικά ήδη έκαναν δοκιμές πάνω από την Kagoshima, και ο ναύαρχος Yamamoto, αν και είχε ακόμα αμφιβολίες, είχε ετοιμάσει το σχέδιο με κάθε

¹⁴² Parker, op. cit. σελ. 78

λεπτομέρεια. Ήλπιζε ότι η επίθεση αυτή θα ανάγκαζε τους Αμερικανούς να κάτσουν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων.

Τα γεγονότα του '42 ανάγκασαν του Ιάπωνες να αναδιπλωθούν. Έτσι σε μια προσπάθεια να αποδείξουν την ευστάθεια των θέσεων που υποστήριζαν, συγκάλεσαν το 1943 στο Τόκιο αντιπρόσωπους από όλα τα μέρη της Great East Asian Co-Prosperty Sphere. Ανάμεσα στις υποσχέσεις που έδωσε η Ιαπωνία, κάποιες αφορούσαν και την σχετική ανεξαρτησία των υπόλοιπων κρατών. Επειδή γνώριζαν πλέον ότι δεν θα μπορούσαν να κτίσουν την αυτοκρατορία τους με στρατιωτικά μέσα μόνο, συνδύασαν τις υποσχέσεις για την εθνική απελευθέρωση από την αποικιοκρατική δύση με μια ιδιόμορφη αίσθηση ενότητας¹⁴³. Ωστόσο ήταν ήδη αργά. Στην Ιαπωνία δόθηκε μια μόνο μια καλή ευκαιρία για να απεμπλακεί από τον πόλεμο μετά από την ήττα της Γερμανίας, την οποία επέλεξε να μην εκμεταλλευτεί. Η τελευταία διπλωματική πράξη ήταν αυτή που υπογράφηκε στις 15 Αυγούστου του '45, και με την οποία η Ιαπωνία δήλωνε την ήττα της στον πόλεμο.

Με τις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις και τις κινήσεις τους θα ασχοληθούμε στο 7^ο κεφάλαιο. Ωστόσο εδώ θα πρέπει να αναφερθούμε στις διπλωματικές κινήσεις τους, οι οποίες ήταν πολύ περιορισμένες. Μέχρι το ξέσπασμα του πολέμου, μόνο η Βρετανία εξέφραζε ανοικτά τους προβληματισμούς της σχετικά με της εξάπλωση της Ιαπωνία στην ηπειρωτική Ασία, και αυτό επειδή έβλεπε τις κτήσεις της στην περιοχή να απειλούνται. Η συνεχιζόμενη εμπλοκή της Ιαπωνία στην Κίνα φάνταζε στα μάτια των Αμερικανών πολιτικών ως μια δυνητική απειλή για τον στόλο τους στον Ειρηνικό, ωστόσο χρειάστηκε οι Ιάπωνες να κινηθούν ενάντια στην Γαλλική Ινδοκίνα, για να αναγκαστούν οι ΗΠΑ να παραβιάσουν την εμπορική συμφωνία που είχαν με την Ιαπωνία και να της στερήσουν έτσι τη ροή των πολύτιμων πρώτων υλών, και αργότερα να προχωρήσουν στο εμπάργκο πετρελαίου. Επιπλέον, εκτός από το έγγραφο της ΚτΕ που δεν δικαιολογούσε τις επεκτατικές τάσεις της Ιαπωνίας, καμία άλλη διπλωματική πράξη δεν καταδίκαιζε τις ενέργειες της χώρας, ούτε και τις ιδιαίτερες ειδικεύσεις θηριωδίες στο Νατκινγ. Ίσως αυτή την αδιαφορία από την πλευρά των υπόλοιπων δυνάμεων να την εξέλαβε η Ιαπωνία ως σιωπηρή συγκατάθεση, λαμβάνοντας υπόψη το ιμπεριαλιστικό παρελθόν των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων.

¹⁴³ Buruma op. cit. σελ. 99

6.2 Εξωτερική νομιμοποίηση

Η Μαντζουρία ήταν η πρώτη περιοχή στην οποία εκδηλώθηκε ο ιαπωνικός ιμπεριαλισμός. Οι Ιάπωνες είχαν κάποια δικαιώματα στην περιοχή, η οποία όμως ανήκε στην Κίνα. Ίσως να μην ήταν στις προθέσεις των Ιαπώνων, ωστόσο τα γεγονότα τους πρόλαβαν. Η έκρηξη της βόμβας ειδώθηκε σαν ευκαιρία από τον τοπικό διοικητή, για να αναλάβει δράση, πράξη που υποστήριξαν κατώτερα στελέχη του στρατού στο Τόκυο. Η κυβέρνηση αναγκάστηκε να δεχθεί τα τετελεσμένα. Οι ΗΠΑ και η ΚτΕ καταδίκασαν την πράξη και αρνήθηκαν να αποδεχθούν την Μαντζουρία με το όνομα Manchukuo. Οι ΗΠΑ όμως δεν ήταν προετοιμασμένες να αναλάβουν κάποια δράση, και η ΚτΕ ήταν ανίσχυρη να κάνει κάτι από μόνη της. Το μόνο που κατάφερε να επιτύχει με τη στάση της ήταν η αποχώρηση της Ιαπωνία από τον οργανισμό το 1933. Έτσι η Ιαπωνία απομονώθηκε από τις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις, και άρχισε να αναπτύσσει ένα αίσθημα ξενοφοβίας. Οι Ιάπωνες θεωρούσαν ότι πλέον η Κίνα δεν ήταν βιώσιμη χώρα και για αυτό έπρεπε να προστατεύσουν τα συμφέροντα τους, με τον ισχυροποιηθούν στο νότο. Η Μαντζουρία ήταν πλέον αποικία της Ιαπωνίας, με την πολιτική της να εξαρτάται από τους επικεφαλής του στρατού του Kwantung.

Η κυβέρνηση της Κίνας συνέχιζε να θέτει ενστάσεις στην Κοινωνία των Εθνών, η οποία έστειλε εμπειρογνώμονες να ερευνήσουν τα ερείσματα της Ιαπωνικής πλευράς. Η επιτροπή, αν και εντυπωσιάστηκε από την κατάσταση που επικρατούσε εκεί σε σχέση με τις υπόλοιπες κινεζικές περιοχές, έφτασε στο συμπέρασμα ότι οι ισχυρισμοί της Ιαπωνίας ήταν ύποπτοι. Αυτό πυροδότησε ένα νέο γύρο προπαγάνδας, με τη δύση να συμμαχεί με τους Κινέζους, ξυπνώντας παράλληλα τις μνήμες του παρελθόντος, όπως την εις βάρος της Ιαπωνίας ειρήνη με τη Ρωσία το 1905, την άρνηση των δυτικών δυνάμεων να της επιτρέψουν να κατασκευάσει περισσότερα πολεμικά πλοία το 1921, και την μεταναστευτική πολιτική των ΗΠΑ. Στο τέλος, η Ιαπωνία αποχώρησε από την ΚτΕ, με τον απεσταλμένο της να εκφωνεί μια ομιλία στην οποία παραλλήλισε την Ιαπωνία με τον Ιησού Χριστό, που σταυρώθηκε από την κοινή γνώμη¹⁴⁴.

Στις αρχές τη δεκαετίας του '40, η Ιαπωνία κινείται προς την Γαλλική Ινδοκίνα με σκοπό να αποκλείσει την Κίνα, και να αποκτήσει πρόσβαση στο πλούσιο υπέδαφος της χώρας, καλύπτοντας αυτή της ενέργεια με μια νομιμοποιητική ρητορική,

¹⁴⁴ Buruma, op. cit. σελ. 76

μιλώντας για μια νέα εποχή για την Ανατολική Ασία και για τη δημιουργία της Great Asia Co-Prosperity Sphere. Αυτή θα ήταν η συνεισφορά της Ιαπωνίας σε ένα μετά εθνικό-κρατικό σύστημα περιφερειακών σφαιρών επιρροής, με την ίδια ως ηγέτη της Ασίας, της Αμερικής μέσω του δόγματος Μονρόε στην δική της ήπειρο, τη Γερμανία σαν ηγέτη της Ευρώπης, και τη Σοβιετική Ένωση ο κυρίαρχη δύναμη της κεντρικής Ευρασίας, ή ακόμα καλύτερα, διαμοιρασμένη ανάμεσα στην Ιαπωνία και τη Γερμανία¹⁴⁵. Ο σχεδιασμός αυτός βασιζόταν στην υπόθεση ότι όσοι πόροι ήταν απαραίτητοι στην κάθε πλευρά θα μπορούσαν να βρεθούν μέσα στη δική της σφαίρα επιρροής, υπόθεση που εκ των υστέρων αποδείχθηκε λανθασμένη. Ταυτόχρονα, οι ΗΠΑ εφάρμοζαν στον τομέα του εμπορίου την πολιτική των ανοικτών θηρών, που προϋπέθετε ίσες ευκαιρίες για τα εμπορεύματα, από όπου και να προέρχονταν, και ερχόταν σε αντίθεση με τη δημιουργία σφαιρών επιρροής.

Στον τομέα της εξωτερικής νομιμοποίησης η Ιαπωνία δεν ήταν ιδιαίτερα επιτυχημένη. Όλες οι ενέργειες καλύπτονταν μόνο από τη ρητορική της προστασίας της Ανατολικής Ασίας από τις δυτικές επιρροές και της απελευθέρωσης των αποικιοκρατούμενων επαρχιών από τους ευρωπαϊούς δυνάστες. Ωστόσο, η μέθοδος που επέλεξε η Ιαπωνία ήταν και αυτή ιμπεριαλιστική, και όπως και στην περίπτωση των ευρωπαϊκών κτήσεων, δεν μπορούσε από τη φύση της να τύχει κάποιας διεθνούς νομιμοποίησης.

¹⁴⁵ Totman, op. cit. σελ. 441

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ – ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΕΝΟΣ ΠΟΛΕΜΟΥ

7.1 Στρατιωτική Στρατηγική II - Η αντεπίθεση των συμμάχων

Στο σημείο αυτό θα σταθούμε λίγο περισσότερο στους αντίπαλους της Ιαπωνίας. Όπως είπαμε στην εισαγωγή, μια υψηλή στρατηγική δεν υπάρχει εν κενό, αλλά αναπτύσσεται λόγω της ύπαρξης κάποιου αντιπάλου. Στην περίπτωση της Μαντζουρίας η αντίπαλη θέληση κάμφθηκε πολύ εύκολα, και το ίδιο έγινε και με την εισβολή στην Κίνα, αν και ο πολιτικός στόχος της ολοκληρωτικής κατάληψης της χώρας δεν κατάφερε να επιτευχθεί πλήρως. Για τους λόγους αυτούς δεν ασχοληθήκαμε διεξοδικά με τις αντίπαλες θελήσεις. Ωστόσο, στην περίπτωση της Αμερικής και των συμμάχων της, τα πράγματα είναι διαφορετικά.

Οι ευρωπαϊκές δυνάμεις, αλλά και οι ΗΠΑ φάνηκαν να δείχνουν ανοχή στις ιμπεριαλιστικές τάσεις της Ιαπωνίας. Οι ενέργειες τους περιορίστηκαν στον να την καταδικάσουν μέσω της ΚτΕ, από την οποία η Ιαπωνία αποχώρησε. Ωστόσο τα γεγονότα του '41-'42 άλλαξαν δραματικά την κατάσταση. Οι Βρετανοί και οι Ολλανδοί είδαν τις αποικίες τους να απειλούνται και οι Αμερικάνοι είδαν τον στόλο τους να καταστρέφεται, και τους Ιάπωνες να κυριαρχούν στον Ειρηνικό. Ύστερα από την νίκη στην Ευρώπη, οι σύμμαχοι, με πρώτους τους Αμερικάνους στράφηκαν ενάντια στην Ιαπωνία. Τα συμφέροντα των δύο παρατάξεων ήταν συγκρουόμενα, επειδή οι Ιάπωνες ήθελαν να συνεχίσουν να είναι οι κυρίαρχοι του Ειρηνικού, και το αντίθετο επιδίωκαν οι ΗΠΑ¹⁴⁶. Το ίδιο ίσχυε και για τα νησιά που είχαν καταληφθεί από την Ιαπωνία κατά τη διάρκεια του πολέμου. Τέλος, οι ΗΠΑ εμφανίστηκαν ως ο προστάτης της Κίνας και των δημοκρατικών αξιών που αντιπροσώπευε ο Chiang, και της Αυστραλίας που κινδύνευε από τους Ιάπωνες. Οι μάχη του Midway, που αναλύθηκε στο τρίτο κεφάλαιο, θεωρείται από πολλούς ως το σημείο καμπής της ιμπεριαλιστικής Ιαπωνίας.

Οι ΗΠΑ είχαν τις δυνατότητες να εμπλακούν σε έναν διαρκή πόλεμο με την Ιαπωνία, έχοντας σχεδόν τον διπλάσιο πληθυσμό της, και 17 φορές το εθνικό της εισόδημα, παρήγαγαν πενταπλάσιο χάλυβα, επταπλάσιο άνθρακα και κατασκεύαζαν 80 φορές περισσότερα αυτοκινούμενα οχήματα. Το βιομηχανικό τους δυναμικό, ακόμα και σε μια κακή χρονιά, όπως ήταν το '38, ήταν επταπλάσιο της Ιαπωνίας¹⁴⁷. Ο Yamamoto, ο στρατηγικός εγκέφαλος των ναυτικών δυνάμεων, ένας από τους

¹⁴⁶ Hall, *op. cit.* σελ. 345

¹⁴⁷ Kennedy, *ό. π.* σελ. 398

ελάχιστους Ιάπωνες που γνώριζαν από πρώτο χέρι τις ΗΠΑ προειδοποίησε για τη σχετική αδυναμία του στόλου που διοικούσε. Υπολόγιζε ότι θα μπορούσαν να πολεμήσουν από έξι μήνες μέχρι έναν χρόνο, μέχρι οι πετρελαιοπηγές του Τέξας και τα εργοστάσια του Ντιτρόιτ να προμηθεύσουν τα μέσα για την αναπόφευκτη αντεπίθεση¹⁴⁸. Ωστόσο οι θέσεις τους δεν έτυχαν αποδοχής κατά το σχεδιασμό των επιχειρήσεων.

Για να νικήσουν την Ιαπωνία οι Αμερικανοί χρησιμοποίησαν αποκλεισμούς και βομβαρδισμούς για να μειώσουν την πολεμική της παραγωγή, σαν ένα προκαταρκτικό στάδιο της τελικής εισβολής. Η κατάκτηση των νησιών του Ειρηνικού τους προσέφερε λιμάνια για τα υποβρύχια, και βάσεις ανεφοδιασμού για τα αεροπλάνα που βρίσκονταν πλέον πιο κοντά στον στόχο τους. Το Σεπτέμβριο του 1943 το γενικό αρχηγείο του στρατού της Ιαπωνίας αποδέχθηκε την οριστική απώλεια των τελευταίων κτήσεων της, και αποφάσισε να μειώσει την αμυντική περίμετρο στη νοητή γραμμή που δημιουργούν οι νήσοι Bonins, Μαριάννες Καρολίνες, Δυτική νέα Γουινέα, και φτάνει ως τις Ολλανδικές ανατολικές Ινδίες και την Burma. Όταν οι Αμερικανοί επιτέθηκαν σε αυτή τη νέα περίμετρο που είχε δημιουργηθεί, το ιαπωνικό ναυτικό εμφανίστηκε σε δύο περιπτώσεις, για να προκαλέσει την αμερικανική πλέον κυριαρχία στον Ειρηνικό.

Στην πρώτη περίπτωση τον Ιούνιο του 1944, στη μάχη της θάλασσας των Φιλιππίνων οι Ιάπωνες προσπάθησαν να αποτρέψουν την κατάληψη της Saipan, στο σύμπλεγμα των Μαριάννων και στη δεύτερη στο κόλπο Leyte τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, ο ιαπωνικός στόλος προσπάθησε να σταματήσει την ανακατάληψη των Φιλιππίνων από τον ενωμένο στόλο του Mac Arthur Nimitz, που ερχόταν από τον κεντρικό Ειρηνικό. Η μάχη στη θάλασσα των Φιλιππίνων θεωρήθηκε από τους Ιάπωνες ως η σημαντικότερη για την περεταίρω εξέλιξη του πολέμου.

Τον Ιούνιο του 1944 οι ΗΠΑ εισέβαλαν στις Μαριάννες νήσους. Ύστερα από έναν τετραήμερο βομβαρδισμό, 20.000 άντρες αποβίβαστηκαν στην νήσο Saipan, όπου και συνάντησαν σθεναρή αντίσταση από τους ιάπωνες στρατιώτες που είχαν καταλάβει ισχυρές αμυντικές θέσεις. Και στη θάλασσα οι Ιάπωνες προσπάθησαν να εξουδετερώσουν τον αντίπαλο στόλο, μέσω αεροπορικών επιδρομών, τόσο από τα αεροπλανοφόρα όσο και από την στεριά, που όμως έγιναν γρήγορα αντιληπτά από τους Αμερικανούς, και καταρρίφθηκαν. Οι Ιάπωνες έχασαν περίπου 300 αεροπλάνα

¹⁴⁸ Keegan, ό. π. σελ. 620

εκείνη την ημέρα, η οποία έμεινε γνωστή με την περιπαικτική ονομασία «Marianas Turkey Shoot¹⁴⁹». Επιπλέον, οι Αμερικανοί κατάφεραν να βυθίσουν και δύο ιαπωνικά αεροπλανοφόρα. Την επόμενη μέρα η νίκη ολοκληρώθηκε με 200 αμερικανικά αεροσκάφη να επιτίθενται στον ιαπωνικό στόλο, καταστρέφοντας ένα μεγάλο μέρος του, με σχετικά μικρό κόστος. Ο πάλαι ισχυρός στόλος της Ιαπωνίας ήταν πλέον μόνο μια σκιά του εαυτού του. Εν τω μεταξύ, η μάχη στη Saipan συνεχίστηκε μέχρι τον Ιούλιο και έληξε με την μαζική αυτοκτονία των Ιαπώνων στρατιωτών και πολιτών.

Η απόφαση των ΗΠΑ να εισβάλουν στις Φιλιππίνες τον Οκτώβριο του 1944, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο σχεδιασμό του Mac Arthur, ο οποίος επέλεξε το Leyte, ένα από τα μικρότερα νησιά για την απόβασή του. Το ιαπωνικό ναυτικό αποφάσισε να αντισταθεί σε αυτή την εισβολή, παρά τις καταστροφές που είχε υποστεί στη θάλασσα των Φιλιππίνων, επειδή σε περίπτωση επικράτησης των Αμερικανών, θα διακοπτόταν οι θαλάσσιες διαδρομές που τους εξασφάλιζαν της ζωτικής σημασίας πρώτες ύλες.

Εκπόνησαν ένα περίπλοκο σχέδιο, σύμφωνα με το οποίο μια μικρή δύναμη θα δρούσε ως δόλωμα για να τραβήξει τα αμερικανικά αεροπλανοφόρα μακριά, και έτσι να επιτρέψει στις υπόλοιπες ιαπωνικές δυνάμεις να εμπλακούν με τον εναπομείναντα στόλο¹⁵⁰. Τα αεροπλάνα που θα απογειώνονταν από τις Φιλιππίνες θα προσέφεραν κάλυψη από τον αέρα. Η μάχη για τον κόλπο του Leyte ήταν η μεγαλύτερη ναυμαχία του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου¹⁵¹. Ωστόσο οι δυνάμεις των Ιαπώνων δεν ήταν επαρκείς για να φέρουν αυτό το σχέδιο εις πέρας, το οποίο πέτυχε εν μέρει, καταφέροντας να αποσπάσει ένα μέρος του αμερικανικού στόλου. Οι Ιάπωνες δέχθηκαν βαρύτατα πλήγματα από τα συμμαχικά υποβρύχια, αλλά και από τις ενισχύσεις που έφτασαν στην περιοχή. Στη ναυμαχία αυτή, οι Ιάπωνες έχασαν ένα από τα δύο μεγαλύτερα πλοία τους, το Musashi. Κατά την υπόλοιπη διάρκεια του πολέμου, το εναπομείναν Αυτοκρατορικό Ναυτικό είχε καταδικαστεί σε στασιμότητα, λόγω και της μεγάλης έλλειψης καυσίμων. Τέλος, όταν οι Αμερικανοί εισέβαλαν στην Okinawa τον Απρίλιο του '45, το τελευταίο μεγάλο πολεμικό πλοίο των Ιαπώνων, το Yamato, που ήταν ίσως το μεγαλύτερο πολεμικό πλοίο που κατασκευάστηκε ποτέ, ήταν το μόνο που είχε αρκετά καύσιμα για να φτάσει στην περιοχή, με μια μικρή

¹⁴⁹ Grant, op. cit. σελ.327

¹⁵⁰ Ibid, σελ. 328

¹⁵¹ Parker, op. cit. σελ.228

συνοδεία. Βυθίστηκε από τους Αμερικανούς, πριν προλάβει να συμπληρώσει μια ολόκληρη μέρα στη θάλασσα.

Η αποτυχία των Ιαπώνων να νικήσουν τους Αμερικανούς σε θάλασσα και αέρα τους έκανε αδύναμους για να υπερασπιστούν τις διασκορπισμένες κτήσεις τους, τις οποίες πλέον ανακαταλάμβαναν οι Αμερικανοί και από εκεί μπορούσαν να επιτεθούν στα ιαπωνικά νησιά, πρώτα στο Kyushu και έπειτα στην κυρίως χώρα (Honshu). Ωστόσο, ιάπωνες στρατιώτες βρίσκονταν εγκατεστημένοι σε σημεία κλειδιά, και ήταν πλήρως εξοπλισμένοι σε πυρομαχικά και προμηθείς, με αποτέλεσμα να επιφέρουν βαρείες απώλειες στα αμερικανικά στρατεύματα, πριν αυτά κατορθώσουν να αποκτήσουν τον πλήρη έλεγχο κάποιας περιοχής. Οι Ιάπωνες στρατιώτες, με σπάνιες εξαιρέσεις, προτιμούσαν τον θάνατο από την παράδοση. Στο Saipan, οι αμερικανοί στρατιώτες είδαν έναν ιάπωνα αξιωματικό να αποκεφαλίζει τους άντρες του με το ξίφος του, για να τους απαλλάξει από την ατίμωση της σύλληψης, και εκατοντάδες άμαχοι, μαζί με τις οικογένειες τους πηδούσαν από τα βράχια την στιγμή της ήττας. Η ιαπωνική πολεμική παράδοση, που προσεκτικά είχε εμφυτευθεί στους στρατιώτες και τους πολίτες, περίεγραφε την παράδοση ως πράξη ατιμωτική¹⁵².

Στις 19 Φεβρουαρίου του 1945 οι αμερικανοί πεζοναύτες εισβάλουν στην Iwo Jima, με σκοπό να εξασφαλίσουν χώρους προσγείωσης για τα συνοδευτικά μαχητικά αεροσκάφη, και για τα B-29 που θα επέστρεφαν από τους βομβαρδισμούς έχοντας υποστεί ζημιές, και την 1^η Απριλίου στην Okinawa. Οι δύο αυτές προσπάθειες ανακατάληψης εδάφους έδειξαν στις ΗΠΑ ότι η Ιαπωνία, αν και αποδυναμωμένη, και με το στόλο και την αεροπορία της κατεστραμμένα, δεν βρισκόταν κοντά στην παράδοση που επιζητούσαν. Αντίθετα ο λαός της, πιστεύοντας πάντα στον αυτοκράτορα, ήταν έτοιμος να πεθάνει στο σύνολο του για να προστατεύσει τις αξίες της κοινωνίας του.

Πιθανολογώντας σχετικά με τις προθέσεις των Αμερικανών, η Ιαπωνία ενίσχυσε την άμυνα του νησιού το χειμώνα του '44-'45. Ο στρατηγός Kuribayashi Tadamichi είχε μετατρέψει την Iwo Jima σε φρούριο, με πολλά χαρακώματα και καλά προστατευμένα σημεία, από τα οποία οι στρατιώτες του θα μπορούσαν να βάλουν κατά του αντιπάλου. Απορρίπτοντας τις τακτικές αυτοκτονίας, είχε διατάξει τους άντρες του να πολεμούν καλυμμένοι και να κρατήσουν όσο ήταν ανθρώπινως δυνατόν. Γνωρίζοντας τη δύναμη της άμυνας του νησιού, οι αμερικανοί επικεφαλής

¹⁵² Parker op. cit. σελ. 230

αποφάσισαν να εκτοξεύσουν βόμβες δηλητηριωδών αερίων από τα πλοία τους, στην προσπάθεια τους να ξετρυπώσουν τους Ιάπωνες. Ο πρόεδρος Ρούσβελτ αρνήθηκε να εγκρίνει αυτή την τακτική, όμως επέτρεψε τον βαρύ βομβαρδισμό του νησιού με συμβατικά όπλα, εβδομάδες πριν οι στρατιώτες του κάνουν απόβαση. Από την πρώτη στιγμή κιόλας, οι τελευταίοι καθηλώθηκαν στην παραλία, έχοντας να αντιμετωπίσουν πυρά που έφταναν σε αυτούς από τα υψηλά σημεία του νησιού. Στις 23 Φεβρουαρίου κατάφεραν να φτάσουν στην κορυφή του βουνού Suribachi, και να υψώσουν εκεί τη σημαία τους, και μια δεύτερη φορά για την κάμερα¹⁵³. Όμως οι επιχειρήσεις συνεχίστηκαν και τον Μάρτιο, καθώς πολλοί Ιάπωνες στρατιώτες συνέχιζαν να αντιστέκονται και να καταφεύγουν στα τούνελ. Τελικά 1000 πιάστηκαν αιχμάλωτοι, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν πολύ πληγωμένοι για να αυτοκτονήσουν μόνοι τους. Στην επιχείρηση αυτή, που διήρκεσε 6 εβδομάδες, οι Αμερικανοί έχασαν συνολικά περισσότερους από 28.500 άντρες¹⁵⁴.

Την πρώτη Απριλίου οι Αμερικανοί αποβιβάζονται στην Okinawa που είναι ο επόμενος κρίκος της αλυσίδας που προσπαθούσαν να δημιουργήσουν, και η κεντρική βάση για την εισβολή στην κυρίως χώρα. Εκεί ο Ιάπωνας επικεφαλής, στρατηγός Ushijima Mitsuru προσπάθησε να κρατήσει όσο περισσότερο μπορούσε, ενώ ταυτόχρονα οι Ιάπωνες που πραγματοποιούσαν αεροπορικές επιδρομές κατά του αμερικανικού στόλου, απογειωνόταν από τη Φορμόζα, και εκτελούσε κυρίως επιθέσεις αυτοκτονίας. Οι επιθέσεις αυτές ήταν αρκετά αποτελεσματικές, και στην Okinawa, ύστερα από τις νίκες των πρώτων ημερών ο αμερικανικός στρατός είχε και πάλι καθηλωθεί. Στην προσπάθεια τους να εκκαθαρίσουν το νησί, πολλές φορές έκαιγαν και σκότωναν, αδιαφορώντας για τον εάν στα θύματα τους συγκαταλέγονται και άμαχοι. Η μάχη έληξε στις 2 Ιουλίου, και οι Ιάπωνες στρατηγοί διέπραξαν τελετουργική αυτοκτονία, προτού τη λήξη της αντίστασης. Ύστερα από την τρίμηνη προσπάθεια, οι απώλειες των Αμερικανών σε αυτή την περίπτωση αριθμούσαν 38.400 στρατιώτες¹⁵⁵.

Τα δύο αυτά περιστατικά έδειξαν στους συμμάχους ότι όσο περισσότερο πλησίαζε η Ιαπωνία στην ήττα, τόσο πιο σκληρά αγωνίζονταν οι Ιάπωνες¹⁵⁶. Στην αρχή της εκστρατείας τους προχωρούσαν με γοργό ρυθμό, όμως όσο πλησίαζαν προς την

¹⁵³ Weinberg, op. cit. σελ. 858

¹⁵⁴ R. G. Grant, op. cit. σελ. 328

¹⁵⁵ Ibid. σελ. 329

¹⁵⁶ Parker op. cit. σελ. 232

κυρίως χώρα, τόσο αυξανόταν η αντίσταση¹⁵⁷. Ύστερα και από την πτώση της Okinawa οι ιαπωνικές ένοπλες δυνάμεις ξεκίνησαν να εκπαιδεύουν ακόμα πιο εντατικά περισσότερους πιλότους που θα έπαιρναν μέρος σε επιθέσεις αυτοκτονίας.

Το Μάιο του 1945 ο πρόεδρος Τρούμαν απαίτησε, μιλώντας εκ μέρους όλων των συμμάχων, την άνευ όρων παράδοση της Ιαπωνίας, και την αμέσως μετά αντικατάσταση του στρατιωτικού καθεστώτος της από ένα δημοκρατικό. Δεν δινόταν καμία εγγύηση για την προστασία του θρόνου, και καθώς ο θρόνος του αυτοκράτορα ήταν το ιερότερο σημείο του kokutai, ούτε ο τελευταίος ήταν πρόθυμος να αποδεχθεί μια τέτοια παράδοση, όπως αλώςτε και οι στρατηγοί του.

Τον Ιούνιο οι επικεφαλής των ΗΠΑ συμφώνησαν για τη στρατηγική τους για την τελική ήττα της Ιαπωνίας. Το Νοέμβριο της ίδιας χρονιάς 13 ή 14 μεραρχίες θα εισέβαλαν στο Kyushu, και το Μάρτιο του επόμενου έτους, άλλες 24, με μικρή συμμετοχή και των Βρετανών, θα εισέβαλαν στο Honshiu και θα επέβαλαν την άνευ όρων παράδοση της Ιαπωνίας. Ο Στάλιν είχε υποσχεθεί ότι θα συμμετείχε και εκείνος, και ο Κόκκινος Στρατός, που θα ήταν έτοιμος για δράση την 8^η Αυγούστου του '45, θα κρατούσε απασχολημένους του Ιάπωνες στη Μαντζουρία και την Κίνα. Η αμερικανική αεροπορία δήλωνε ότι θα μπορούσε να κερδίσει από μόνη της τον πόλεμο μέχρι τον Οκτώβρη του '45, με μαζικούς βομβαρδισμούς από τα B-29, ωστόσο ο στρατός και το ναυτικό παρέμεναν σκεπτικοί¹⁵⁸.

Τον Ιούνιο του '44, η χρήση των βομβαρδιστικών B-29, που είχαν διπλάσιο εύρος πτήσης από τα προηγούμενα B-17 επέτρεπε στους Αμερικανούς να ξεκινήσουν τους βομβαρδισμούς από τις βάσεις τους στην Κίνα. Στην αρχή παρουσίασαν αρκετά προβλήματα, και η απόδοση τους δεν ήταν ικανοποιητική, ακόμα και όταν απογειώνονταν από τις βάσεις στις Μαριάννες. Το Μάρτιο του '45 υιοθετήθηκε μια νέα τακτική, για να ξεπεραστούν τα έως τότε προβλήματα. Τα B-29 πετούσαν σε χαμηλό υψόμετρο, και κυρίως τη νύχτα, κουβαλώντας ένα μάζιμουμ φορτίο από εμπρηστικές βόμβες, και καθώς στις περισσότερες πόλεις της Ιαπωνίας τα κτίσματα ήταν ξύλινα οι εμπρηστικές αυτές επιθέσεις ήταν ιδιαίτερος αποτελεσματικές. Στις 9-10 Μαρτίου, μια τέτοια εναέρια επιδρομή από 279 βομβαρδιστικά κατάστρεψε το ένα τέταρτο του Τόκιο και σκότωσε περίπου 80.000 άτομα. Καθώς οι καταστροφές των πόλεων διαδέχονταν η μια την άλλη, οι άνθρωποι έβρισκαν καταφύγιο στην ύπαιθρο, με αποτέλεσμα η βιομηχανική παραγωγή να μειώνεται συνεχώς. Για να

¹⁵⁷ Weinberg, op. cit. σελ. 903

¹⁵⁸ Parker op. cit. σελ.233

αντιμετωπίσουν τις εμπρηστικές επιθέσεις, οι Ιάπωνες δημιουργούσαν αντιπυρικές ζώνες μέσα στις πόλεις, γκρεμίζοντας σειρές από κτήρια, και ενθαρρύνοντας τον πληθυσμό να εγκαταλείπει τις πόλεις και να βρίσκει καταλύματα στην ύπαιθρο¹⁵⁹. Οι Ιάπωνες δεν δέχονταν σε καμία περίπτωση την παράδοση, ακόμα και τη στιγμή που έβλεπαν πλέον καθαρά ότι ο πόλεμος είχε χαθεί. Χρειαζόταν ένα πραγματικά ισχυρό σοκ για να πεισθούν να εγκαταλείψουν τον αγώνα, ένα σοκ που ήρθε τον Αύγουστο του '45.

Εν τω μεταξύ, από τις αρχές της δεκαετίας του '40, είχαν αρχίσει οι έρευνες για τη δημιουργία της ατομικής βόμβας, αρχικά από τη Βρετανία και την Αμερική, και στη συνέχεια σε συνεργασία των δύο, πάντα όμως με άκρα μυστικότητα. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο αντιπρόεδρος Χάρι Τρούμαν ενημερώθηκε για το πρόγραμμα Μανχάταν στις 25 Απριλίου, δύο βδομάδες μετά την ανάληψη της προεδρίας ύστερα από τον ξαφνικό θάνατο του Ρούσβελτ¹⁶⁰.

Καθώς οι βομβαρδισμοί συνεχίζονταν, ο αυτοκράτορας βρέθηκε μέσα σε μια ήδη κατεστραμμένη χώρα. Ήταν εκείνη τη στιγμή που αποφάσισε να κάνει μια προσπάθεια για ειρήνευση, χωρίς όμως να θέσει σε κίνδυνο το θεϊκό του δικαίωμα να κυβερνά. Αρχικά στράφηκε στη Μόσχα, όμως ο Στάλιν δεν έδειξε να ενδιαφέρεται, καθώς οι προτάσεις του Hirohito είχαν φτάσει πολύ αργά. Ακόμα μια ευκαιρία για την απεμπλοκή από τον πόλεμο δόθηκε στην Ιαπωνία τον Μάιο του '45, ύστερα από τη συνθηκολόγηση της Γερμανίας, ωστόσο οι ηγέτες στο Τόκυο δεν έδραξαν αυτή την ευκαιρία.¹⁶¹ Παρόλα αυτά η Ιαπωνία, αν και με τη βιομηχανία της κατεστραμμένη και το λαό της εξαθλιωμένο, συνέχιζε την παραγωγή όπλων αυτοκτονίας για την τελική σύγκρουση με τη δύση.

Στη συνδιάσκεψη του Ποτσταμ τον Ιούλιο του '45, ο Τρούμαν είπε στο Στάλιν για το νέο του όπλο, που είχε ασυνήθιστη καταστρεπτική δύναμη. Ο Στάλιν ήξερε ήδη για αυτό από τους κατασκόπους του, έτσι χαμογέλασε και ευχήθηκε στην Αμερική καλή τύχη. Η διακήρυξη του Ποτσταμ απαιτούσε την άνευ όρων παράδοση, αλλά και πάλι δεν έκανε λόγο για τα προνόμια του αυτοκράτορα. Όσοι στρατιωτικοί στην Ιαπωνία την είδαν σαν μια καλή ευκαιρία για το τέλος του πολέμου, φοβήθηκαν μήπως κατηγορηθούν σαν προδότες και προτίμησαν να σιωπήσουν. Έτσι αυτή αγνοήθηκε και οι προετοιμασίες για την τελική μάχη συνεχίστηκαν. Από την άλλη

¹⁵⁹ Hara op. cit. σελ.256

¹⁶⁰ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική 1945-2002* (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2002), σελ. 48

¹⁶¹ Totman, op. cit. σελ.444

μεριά η προοπτική χρήσης της βόμβας φαινόταν όλο και πιο ελκυστική, καθώς από τη μια οι συμβατικές επιχειρήσεις θα είχαν μεγάλο κόστος σε ανθρώπινες ζωές – υπολογίζεται ένα εκατομμύριο αμερικανούς στρατιώτες – και από την άλλη ο πρόεδρος είχε τη συγκατάθεση του λαού του που ζητούσε εκδίκηση για το Περλ Χάρμπορ¹⁶².

Οι παραπάνω υπολογισμοί διέλυσαν κάθε αμφιβολία των ΗΠΑ που αναγκάστηκαν να χρησιμοποιήσουν το νέο τους όπλο, με σκοπό να πείσουν την Ιαπωνία να παραδοθεί, απειλώντας την με ολοκληρωτική καταστροφή¹⁶³. Ύστερα από πολλές σκέψεις, οι επικεφαλής αποφάσισαν να ρίξουν την βόμβα χωρίς προειδοποίηση ενάντια κάποιου στρατιωτικού στόχου, σε μια αραιοκατοικημένη περιοχή, επειδή αν είχαν ειδοποιηθεί, οι Ιάπωνες θα μπορούσαν να καταρρίψουν το σκάφος και η αποστολή να αποτύχει. Σκοπός τους ήταν να προκαλέσουν σοκ στους Ιάπωνες, και να τους αναγκάσουν να παραδοθούν. Η βόμβα θα έπεφτε μόλις οι καιρικές συνθήκες το επέτρεπαν, σε έναν από τους τέσσερεις πιθανούς στόχους. Επιπλέον βόμβες θα έπλητταν και τους υπόλοιπους, μόλις αυτές ήταν έτοιμες.

Την έκτη Αυγούστου η πρώτη ατομική βόμβα έπεσε στη Χιροσίμα, σκοτώνοντας αστραπιαία 100.000 άντρες, γυναίκες και παιδιά. Δύο μέρες μετά, τα σοβιετικά στρατεύματα εισέβαλαν στην Μαντζουρία. Τρεις μέρες μετά, έγινε και η δεύτερη επίθεση στο Ναγκασάκι. Ο αυτοκράτορας κλίθηκε και πάλι να έχει τον τελευταίο λόγο που θα έκλεινε και αυτό το μελανό κεφάλαιο της ιστορίας. Τα μέλη του συμβουλίου του, αφού το καθένα εξέθεσε τις θέσεις του, αποφάσισαν ότι αυτός που θα έπρεπε α λάβει την τελική απόφαση θα έπρεπε να είναι ο ίδιος ο αυτοκράτορας, ο οποίος εξέδωσε την ιερή κρίση, ότι οι όροι των συμμάχων θα έπρεπε να γίνουν δεκτοί.

Στις 15 Αυγούστου, εκατομμύρια Ιάπωνες, πολλοί από τους οποίους ετοιμάζονταν να αυτοκτονήσουν, ακούσαν για πρώτη φορά τη φωνή του αυτοκράτορα στο ραδιόφωνο. Πολλοί ίσα που μπορούσαν να καταλάβουν την επίσημη γλώσσα που χρησιμοποιούσε¹⁶⁴. Τα λόγια του θύμιζαν την προπαγάνδα των προηγούμενων ετών.

¹⁶² Keegan, ό. π. σελ. 626

¹⁶³ Πίσω από της ατομικής βόμβας υπάρχει η συλλογιστική ότι δεν έγινε μόνο για να προκαλέσει ένα μεγάλο σοκ στην Ιαπωνία, και να την αναγκάσει να παραδοθεί, αλλά ήταν μια κίνηση εντυπωσιασμού της Σοβιετικής Ένωσης. Η διάσταση αυτή δεν θα μας απασχολήσει εδώ.

¹⁶⁴ Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της ιαπωνικής γλώσσας είναι η ύπαρξη πολλών τύπων ευγένειας. Άλλος τύπος χρησιμοποιείται όταν μιλούμε προς ή για κάποιον ανώτερο μας, άλλος τύπος όταν ο ανώτερος μας απευθύνεται προς εμάς, άλλος τύπος χρησιμοποιείται μεταξύ φίλων, άλλος μεταξύ συναδέλφων και φυσικά υπάρχει και κάποιου τύπου αργκό. Οι περισσότεροι από τους Ιάπωνες, πολλοί από τους οποίους αγρότες, δεν είχαν ποτέ ως τότε κάποια επαφή με την πλέον επίσημη γλώσσα του παλατιού.

Δεν αποφάσισε την παράδοση της Ιαπωνίας μόνο για να σταματήσει την περαιτέρω χρήση αυτή της νέας βόμβας, αλλά για να «στρώσει το δρόμο για τη μεγάλη ειρήνη για όλες τις γενεές που θα έρθουν, με το να αντέξουν αυτό που δεν μπορεί να αντεχθεί, και με το υποφέρουν αυτό που δεν μπορεί να υποφερθεί¹⁶⁵». Ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος είχε τελειώσει. Ο επίλογος θα γραφόταν 15 μέρες αργότερα, όταν ο στρατηγός Douglas Mac Arthur έφτασε στο Atsugi στις 30 Αυγούστου του '45. Αυτή η άφιξη σήμαινε την αρχή μια νέας εποχής για την Ιαπωνία, μιας εποχής που δεν έμοιαζε σε τίποτα με το όραμα των στρατιωτικών του μεσοπολέμου.

7.2 Γιατί η Ιαπωνία έχασε τον πόλεμο

Η Ιαπωνία είχε εμπλακεί σε έναν πόλεμο που δεν μπορούσε να κερδίσει. Ακόμα και αν οι στρατιωτικοί που ουσιαστικά κυβερνούσαν τη χώρα ήταν ιδιοφυή άτομα και δεν έκαναν τα λάθη που έκαναν, η Αμερική θα ήταν και πάλι σε πλεονεκτική θέση, αφού μπορούσε να παράγει περισσότερα αεροπλάνα, πλοία και όλα τα απαραίτητα υλικά πιο γρήγορα και πιο αποτελεσματικά από τους Ιάπωνες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι οι σύμμαχοι πρώτα στράφηκαν κατά της Γερμανίας, που τη θεωρούσαν μεγαλύτερη απειλή, και μετά ασχολήθηκαν με την Ιαπωνία.

Το να διατηρεί τις δυνάμεις της στην Κίνα ήταν ήδη πολύ δύσκολο για την Ιαπωνία, πράγμα που έκανε αδύνατη την προσπάθεια να υπερασπίσουν τις θέσεις τους στη νοτιοδυτική Ασία και στον Ειρηνικό. Η Ιαπωνία είχε ανοίξει περισσότερα μέτωπα από όσα θα μπορούσε να υπερασπίσει. Οι αρχικές επιτυχίες του '41-'42 έδωσαν στους στρατιωτικούς την εντύπωση ότι θα μπορούσαν να συνεχίσουν να κατακτούν, και έτσι συνεχώς να ισχυροποιούν τις θέσεις τους. Όμως αυτό που δεν μπόρεσαν να δουν ήταν το μέγεθος του μετώπου που είχαν ανοίξει, και η ποιότητα των αντιπάλων τους. Στη χώρα είχαν εξαντληθεί τα καύσιμα, τα πολεμικά αεροσκάφη, και το φαγητό. Το μόνο που έμενε ήταν ο λαός, αλλά και αυτός ύστερα από τους βομβαρδισμούς, άρχισε να μειώνεται. Η Ιαπωνία είχε κινητοποιήσει και σχεδόν εξαντλήσει το σύνολο των πόρων της.

Η κατοχή και διατήρηση της Μαντζουρίας έγινε αποτελεσματικά, χωρίς να προκληθούν σοβαρές αντιδράσεις από τον υπόλοιπο κόσμο. Ωστόσο η συνέχεια της επεκτατικής της πολιτικής, και ιδίως η εμπλοκή στην Κίνα ήταν τα γεγονότα εκείνα

¹⁶⁵ Buruma, op. cit. σελ.105

που οδήγησαν στην τελική ήττα της χώρας το '45. Η Κίνα ήταν μια περιοχή από την οποία η Ιαπωνία δεν μπορούσε να υποχωρήσει, τόσο λόγου του στρατιωτικού καθεστώτος που της χώρας, όσο και για οικονομικούς και λόγους κύρους. Αυτό ανάγκασε την Ιαπωνία να εμπλακεί και με τις ΗΠΑ. Ωστόσο η κίνηση της να συμμαχήσει με τις δυνάμεις του Άξονα δεν βασιζόταν στην προσδοκία ότι έτσι θα μπορούσε να νικήσει την Αμερική, αλλά ήλπιζε να την πείσει να μην μπει στον πόλεμο. Οι ΗΠΑ από την πλευρά τους αναγκάστηκαν να σκληράνουν τη θέση τους για να κάνουν την Ιαπωνία να υποχωρήσει¹⁶⁶.

Ωστόσο σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η ήττα της Ιαπωνίας οφείλεται αποκλειστικά στα δικά της λάθη. Όπως εξηγήσαμε στο πρώτο κεφάλαιο, μια υψηλή στρατηγική δεν αναπτύσσεται εν κενό, και η υψηλή στρατηγική της Ιαπωνίας ήρθε σε αντίθεση με αυτή των ΗΠΑ. Η Ιαπωνία έκανε το λάθος να προκαλέσει έναν αντίπαλο τον οποίο δεν μπορούσε να νικήσει, αναγκάζοντας έτσι την Αμερική να μπει στον πόλεμο. Έχοντας σχεδόν όλους τους πόρους που χρειαζόταν για την διεξαγωγή του πολέμου στα εδάφη της, και με έναν προσεκτικό στρατηγικό σχεδιασμό που προέβλεπε την σταδιακή προσέγγιση της Ιαπωνίας, οι ΗΠΑ ήταν σε ιδιαίτερος πλεονεκτική θέση. Επιπλέον χρησιμοποίησαν με επιτυχία κάθε δυνατότητα που τους έδωσε η τεχνολογία, από τη χρήση των υποβρυχίων έως την ατομική βόμβα. Η υψηλή στρατηγική των ΗΠΑ σε αυτή την περίπτωση ήταν πιο αποτελεσματική από αυτή της Ιαπωνίας.

Η ικανότητα της αμερικανικής βιομηχανίας να ξεπεράσει την ιαπωνική παραγωγή πολεμικών σκαφών και αεροπλάνων απέδωσε στο μέτωπο¹⁶⁷. Στη συνέχεια, τα γεγονότα στην Iwo Jima και στην Okinawa έπεισαν την αμερικανική διοίκηση ότι μια επίθεση στα κυρίως ιαπωνικά νησιά θα είχε πολύ μεγάλο κόστος, τουλάχιστον ένα εκατομμύριο απώλειες, για να επιχειρηθεί και επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν άλλα μέσα.

Η πολιτική κατάσταση στην Ιαπωνία ήταν επίσης ένας από τους κύριους λόγους που οδήγησαν στην ήττα. Από το '35 και μετά οι ηγέτες της Ιαπωνίας είχαν αρχίσει να μπερδεύουν τους εθνικούς στρατιωτικούς στρατηγικούς σκοπούς με τις οικονομικές και ηθικές προεκτάσεις τους¹⁶⁸. Η κατάργηση των πολιτικών κομμάτων το '40, και η αποσιώπηση κάθε φωνής που μιλούσε για απεμπλοκή, επιδείνωσαν την

¹⁶⁶ Hall, op. cit. σελ. 346

¹⁶⁷ Keegan, ό. π. σελ. 622

¹⁶⁸ Hall, op. cit. σελ. 338

κατάσταση. Οι ΗΠΑ αποτελούσαν ανοησία, κατά την άποψη νηφάλιων στρατηγικών ιθυνόντων, όπως ο ναύαρχος Yamamoto, ιδιαίτερα όταν κατέστη σαφές ότι το μεγαλύτερο μέρος του ιαπωνικού στρατού θα παρέμενε στην Κίνα, αλλά και η μη σύγκρουση με τις ΗΠΑ μετά τον Ιούλιο του 1941, θα άφηνε την Ιαπωνία εκτεθειμένη στο δυτικό οικονομικό εκβιασμό, που αποτελούσε μια εξίσου ανυπόφορη σκέψη¹⁶⁹.

Ένα πρόβλημα που παρουσίασε η στρατιωτική στρατηγική της Ιαπωνίας ήταν η έλλειψη σωστού συντονισμού ανάμεσα στο στρατό και το ναυτικό. Έτσι, ενώ το ναυτικό προσανατολιζόταν σε έναν μελλοντικό πόλεμο, είτε με τη Μ Βρετανία, είτε με τις ΗΠΑ, τα μάτια του στρατού ήταν προσηλωμένα στην Ασιατική ήπειρο και στην απειλή από τη Σοβιετική Ένωση¹⁷⁰. Από τη στιγμή που ο στρατός είχε πολύ μεγαλύτερη επιρροή στην ιαπωνική πολιτική, και κυριαρχούσε επίσης, στο αυτοκρατορικό γενικό επιτελείο, συνήθως οι απόψεις του επικρατούσαν.

Ύστερα από την εμπλοκή με την Κίνα, κανένας Ιάπωνες ηγέτης δεν περίμενε έναν τόσο εκτεταμένο σε διάρκεια πόλεμο, οι αρχηγοί των πολιτικών κομμάτων ήπλιζαν σε μια νίκη που θα ερχόταν γρήγορα, όπως στη Μαντζουρία. Η επίθεση στις ΗΠΑ έβαλε την Ιαπωνία σε μια κατάσταση που μόνο η νίκη θα μπορούσε να ικανοποιήσει την εθνική τιμή, έτσι οι Ιάπωνες αφιερώθηκαν σε έναν σκοπό στον οποίο μια στρατιωτική νίκη ήταν αδύνατη¹⁷¹.

Αν θα θέλαμε να συνοψίσουμε με μια φράση του λόγους που οδήγησαν στην τελική ήττα της Ιαπωνίας, θα πρέπει να επιστρέψουμε περίπου 2500 χιλιάδες χρόνια πίσω και να εξετάσουμε το έργο του Θουκυδίδη. Ο «πατέρας» του κλάδου των διεθνών σχέσεων, μέσα από την εξιστόρηση των γεγονότων του πελοποννησιακού πολέμου, είχε καταφέρει να αναλύσει και την περίπτωση της Ιαπωνίας. Η Ιαπωνία δεν είχε κάνει τίποτα διαφορετικό, από το λάθος που έκαναν οι Αθηναίοι με την εκστρατεία τους στη Σικελία. Το λάθος της είναι ότι η υψηλή στρατηγική που ακολούθησε δεν κατάφερε να προσαρμόσει τους πολιτικούς της σκοπούς στα μέσα που διέθετε. Οι επιτυχίες της στην Μαντζουρία, στην Κίνα και στον Ειρηνικό, δημιούργησαν ένα αίσθημα ασφαλείας, και ταυτόχρονα μια επιθυμία περαιτέρω εξάπλωσης. Όμως οι διαθέσιμοι πόροι δεν ήταν αρκετοί για προώθηση αυτών σκοπών.

¹⁶⁹ Kennedy, ό. π. σελ. 398

¹⁷⁰ Ibid, ό. π. σελ.396

¹⁷¹ Hall, op. cit. σελ.339-40

Επίσης, σύμφωνα με τον Σουν Τσου, η Ιαπωνία δεν γνώριζε ούτε τον εαυτό της, ούτε τον αντίπαλο της, έτσι το αποτέλεσμα της μάχης ήταν προδιαγεγραμμένο¹⁷², καθώς σύμφωνα με τον κινέζο αναλυτή, μόνο η εις βάθος γνώση όλων των εμπλεκομένων παραγόντων, καθώς και η δυνατότητα άμεσης προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, είναι αναγκαίες προϋποθέσεις για την σωστή εκπόνηση μιας αποτελεσματικής υψηλής στρατηγικής.

Ύστερα από τις πρώτες ήττες, η κατάσταση έγινε μη αναστρέψιμη. Ο αντίπαλος της Ιαπωνίας ήταν πολύ πιο ισχυρός, πολύ πιο οργανωμένος και αποφασισμένος να επιβληθεί. Στη συνέχεια η Ιαπωνία ωθούμενη περισσότερο από τα συναισθήματα της, παρά από την προσπάθεια διάγνωσης του περιβάλλοντος και των συνθηκών, συνέχισε να εθελουφλεί μπροστά στην επερχόμενη ήττα, οδηγώντας τον λαό της σε όλο και χειρότερη θέση. Το μέγεθος αυτής της τραγωδίας αποδεικνύεται από το γεγονός ότι χρειάστηκε τελικά να γίνει χρήση ατομικών όπλων, για να καμφθεί η θέληση της. Τελικά η Ιαπωνία ηττήθηκε επειδή δεν μπόρεσε να συσχετίσει τα μέσα με τους σκοπούς και να αναπτύξει μια κατάλληλη υψηλή στρατηγική.

¹⁷² Βλ. Σουν Τσου, *Η τέχνη του πολέμου*, κεφάλαιο τρίτο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ – ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΜΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ

8.1 Σύγκριση με ιστορικά παραδείγματα: Η περίπτωση της Αθήνας στον πελοποννησιακό πόλεμο

Αν εξετάσουμε την υψηλή στρατηγική της Ιαπωνίας σε σχέση με αυτή της Αθήνας στον πελοποννησιακό πόλεμο θα βρούμε αρκετές ομοιότητες ανάμεσα στις δύο περιπτώσεις, κυρίως ως προς τις επιδιώξεις, και τους λόγους που οδήγησαν στην ήττα της κάθε πλευράς.

Στις αρχές της δεκαετίας του '30, η Ιαπωνία επέδειξε ιμπεριαλιστικές τάσεις. Στη συνέχεια προσπάθησε να δημιουργήσει ένα οικονομικό μπλοκ, στο οποίο θα κυριαρχούσε η ίδια. Σε αντιστοιχία η Αθήνα είχε δημιουργήσει ένα δικό της μπλοκ, την αθηναϊκής συμμαχίας, στην οποία είχε δεσπόζουσα θέση. Επιπλέον επέδειξε και αυτή ιμπεριαλιστικές τάσεις η ίδια, με τις κτήσεις στη Μ. Ασία, αλλά κυρίως με τη σικελική εκστρατεία. Οπότε, έχουμε δύο αυτοκρατορίες που στηρίζονται στις κτήσεις τόσο για τις πρώτες ύλες, όσο και για την οικονομική τους ευημερία.

Εκτός από την υπερεξάπλωση ως βασική αιτία που οδήγησε στην ήττα και στις δύο περιπτώσεις, μπορούμε να βρούμε και κάποιες επιπλέον ομοιότητες. Και τα δύο κράτη κινούνται με γνώμονα το εθνικό συμφέρον, λόγω του άναρχου χαρακτήρα του διεθνούς περιβάλλοντος μέσα στο οποίο δρουν¹⁷³. Ο Θουκυδίδης περιγράφει γλαφυρότερα από κάθε άλλον συγγραφέα την δύναμη που έχει το συμφέρον ως παράγοντας λήψεως αποφάσεων στις διεθνείς σχέσεις, στον διάλογο των Μηλιών με τους Αθηναίους¹⁷⁴. Αλλά όπως είδαμε και η Ιαπωνία πάνω από όλα προωθούσε τα συμφέροντα της, και όλες της οι κινήσεις προσπαθούσαν να τα εξυπηρετήσουν.

Όσο αφορά στις επιμέρους συνιστώσες της υψηλής στρατηγικής, εδώ υπάρχουν ομοιότητες, αλλά και διαφορές. Στη στρατιωτική στρατηγική, ο Περικλής επέλεξε την εξουθένωση σαν όπλο, αλλά οι επίγονοι του απέκλιναν από αυτή. Επιπλέον, η Αθήνα στηρίχθηκε κυρίως στο ναυτικό της, το οποίο χρησιμοποιούσε για τον ανεφοδιασμό και τις επιχειρήσεις της. Η καταστροφή του στους Αιγός ποταμούς, σήμαινε και το τέλος της αθηναϊκής ισχύος. Παρόμοια είναι και η κατάσταση στην Ιαπωνία, όταν οι ένοπλες δυνάμεις αποφασίζουν τη συνέχιση των εχθροπραξιών, και οι Αμερικανοί αποδεκατίζουν σταδιακά τον ιαπωνικό στόλο.

¹⁷³ Βλ. σχετικά Αρβανιτόπουλος ό.π., Πλατίας ό.π.

¹⁷⁴ Πλατίας, ό.π. σελ.44-46

Ο τομέας της οικονομίας φαίνεται να είχε απασχολήσει σε όλη του την έκταση, τόσο τους Ιάπωνες όσο και τους Αθηναίους. Ο Περικλής σε λόγο που εκφωνεί¹⁷⁵, φροντίζει να τονίσει ότι η Αθήνα μπορεί να αντέξει έναν πολυετή πόλεμο, λόγο των αποθεμάτων της σε χρυσάφι αλλά και του στόλου της που θα μπορούσε να την εφοδιάζει. Ανάλογα, η Ιαπωνία πιστεύει ότι μπορεί να κερδίσει τον πόλεμο στηριζόμενη μόνο στις πρώτες ύλες που υπάρχουν μέσα στη σφαίρα επιρροής της, και στον ανεφοδιασμό από τις νησιωτικές της κτήσεις.

Εξωτερική νομιμοποίηση δεν φαίνεται να υπάρχει σε καμία από τις δύο περιπτώσεις, καθώς κάτι τέτοιο θα ήταν αντίθετο με την πρόταξη του εθνικού συμφέροντος ως πηγή νομιμοποίησης των πράξεων. Η Αθήνα ωστόσο, σε αντίθεση με την Ιαπωνία, χρησιμοποιεί και διπλωματικά μέσα για να κάμψει την αντίπαλη θέληση, τόσο στις διαπραγματεύσεις της με τους Λακεδαιμόνιους, όσο και στις συμμαχίες που συνάπτει με άλλες πόλεις κράτη, όπως το Άργος και την Κέρκυρα.

Τέλος διαφορές υπάρχουν στο πολίτευμα των δύο εξεταζόμενων πλευρών. Από την μια η αθηναϊκή δημοκρατία και από την άλλη το ολοκληρωτικό καθεστώς της Ιαπωνίας. Ωστόσο η εσωτερική νομιμοποίηση και η κινητοποίηση του λαού υπήρξε αποτελεσματική και στις δύο περιπτώσεις. Ο Περικλής είχε πείσει τους συμπολίτες του να κλειστούν πίσω από τα τείχη της πόλη και να υπομένουν τις καταστροφές που προκαλούσε ο εχθρός, γνωρίζοντας ότι η Σπάρτη δεν είχε τη δυνατότητα να αντέξει για πολύ. Αλλά και στην Ιαπωνία, ο αυτοκράτορας λειτούργησε σαν ένα σύμβολο ενότητας, και ο λαός υπέμενε όλες τις κακουχίες προκειμένου να εκπληρωθεί το πεπρωμένο του έθνους.

Αν τις εξετάσουμε τώρα από την σκοπιά της υψηλής στρατηγικής συνολικά, θα δούμε ότι αυτή της Αθήνας ήταν ιδιαίτερα επιτυχημένη όσο βρισκόταν υπό την καθοδήγηση του Περικλή, που μπορούσε να εξασφαλίσει την νίκη αν είχε ακολουθηθεί πιστά¹⁷⁶. Ωστόσο οι συνεχιστές του απέκλιναν, και ανέπτυξαν απεριορίστους στόχους, χωρίς να διαθέτουν τα απαραίτητα μέσα. Αυτός ήταν ο κύριος λόγος που οδήγησε στην ήττα της Αθήνας.

Η υψηλή στρατηγική της Ιαπωνίας την περίοδο που την εξετάσαμε, παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες. Στην αρχή της είναι επιτυχημένη, και οι πολιτικοί στόχοι πραγματοποιούνται. Όμως μετά την άνοδο των στρατιωτικών στην εξουσία, και την κατάργηση των πολιτικών κομμάτων, και η Ιαπωνία με τη σειρά αποκτά

¹⁷⁵ Θουκυδίδου Ιστορία Β 13

¹⁷⁶ Πλατίας, ό.π. σελ.128

απεριορίστους στόχους που δεν μπορεί να τους επιτύχει με τα περιορισμένα μέσα που διαθέτει. Η κατάσταση αυτή οδηγεί τελικά τη χώρα στην ήττα.

Φυσικά θα ήταν λάθος μας να υποθέσουμε ότι η ήττα και στις δύο περιπτώσεις επήλθε αποκλειστικά από τα λάθη στην υψηλή στρατηγική της κάθε πλευράς. Εξίσου σημαντικό ρόλο έπαιξαν και οι αντίπαλες θελήσεις που χρησιμοποίησαν κάθε διαθέσιμο μέσο για να επιβληθούν. Είδαμε ότι η Αμερικανοί δεν δίστασαν να θυσιάσουν δεκάδες χιλιάδες ζωές προκειμένου να κάμψει την θέληση της Ιαπωνίας, και οι Σπαρτιάτες συμμάχησαν με τους πρώην εχθρούς τους, τους Πέρσες, για να νικήσουν τελικά την Αθήνα. Τα γεγονότα αυτά, από όποια πλευρά και να προέρχονται, μπορεί να φαίνονται ακραία, ωστόσο δικαιολογούνται στο όνομα της υψηλής στρατηγικής που είναι ταγμένη στην εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος.

Αυτές οι δύο τελευταίες έννοιες καθορίζουν την πορεία των κρατών εδώ και 2500 χρόνια. Όπως παρατηρεί ο Robert Gilpin στο βιβλίο του «Πόλεμος και αλλαγή» η φύση των διεθνών σχέσεων δεν έχει αλλάξει μέσα στο πέρασμα των αιώνων, και αν με κάποιο τρόπο ο Θουκυδίδης τοποθετείτο ανάμεσα μας, ελάχιστη δυσκολία θα είχε να κατανοήσει τον αγώνα για την ισχύ στην εποχή μας¹⁷⁷. Ήταν αναμενόμενο ότι η Ιαπωνία δεν θα μπορούσε να αποτελέσει την εξαίρεση στον κανόνα.

¹⁷⁷ Robert Gilpin, *Πόλεμος και αλλαγή στη διεθνή πολιτική* (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2004), σελ. 352

8.2 Γενικά Συμπεράσματα

Πριν αναπτύξουμε τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε μετά την έρευνα μας, θα θέλαμε να παραθέσουμε μια διαπίστωση. Η περίπτωση της Ιαπωνίας, αλλά κυρίως οι εξελίξεις μετά τον πόλεμο, θυμίζουν την πολιτική τον ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003. Το κτύπημα στους δίδυμους πύργους θα μπορούσε να παραλληλιστεί με το Περλ Χάρμπορ, και το ολοκληρωτικό καθεστώς της Ιαπωνίας με το αντίστοιχο καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν. Επίσης, και στις δύο περιπτώσεις, οι ΗΠΑ φρόντισαν να ισοπεδώσουν την αντίπαλη πλευρά, προτού της επιβάλουν ένα δημοκρατικό καθεστώς που οι ίδιες επέλεξαν, και προτού προσφερθούν να τις αναδομήσουν. Ωστόσο επειδή τα γεγονότα στο Ιράκ είναι σχετικά πρόσφατα, και η ένταση δεν έχει εκτονωθεί έως σήμερα, θα αρκésουμε μόνο σε αυτή την παράγραφο.

Εξετάζοντας την υψηλή στρατηγική της Ιαπωνίας την περίοδο 1931-1945, θα μπορούσαμε να εξάγου κάποια γενικά συμπεράσματα:

1^ο Η υψηλή στρατηγική της χώρας δεν ήταν επιτυχημένη στο σύνολο της.

Ιδιαίτερα με την έναρξη της μάχης του Ειρηνικού, η Ιαπωνία εξαπλώθηκε περισσότερο από ότι θα μπορούσε να αντέξει. Η απόφαση των στρατιωτικών να προχωρήσουν και σε άλλες καταλήψεις νησιών, ώστε να πλησιάσουν την Αυστραλία ήταν αυτή που καταδίκασε την Ιαπωνία. Έως τότε, υπήρχε ένα σχέδιο που προέβλεπε τη δημιουργία μιας αμυντικής ζώνης, και την προσπάθεια εκβιασμού των ΗΠΑ ώστε να υποχωρήσουν, και να μην εμπλακούν στις υποθέσεις της Ιαπωνίας. Οπότε η υψηλή στρατηγική που λειτουργούσε αποτελεσματικά μέχρι το 1942 περίπου συντονίζοντας μέσα και στόχους, εγκαταλείφθηκε για μια καινούρια που αναζητούσε την παραπέρα επέκταση με κάθε τρόπο.

2^ο Η υψηλή στρατηγική της Ιαπωνίας ήταν εν μέρει αποτελεσματική.

Οι τομείς της οικονομίας και της εσωτερικής νομιμοποίησης έφτασαν στο έπακρο των δυνατοτήτων τους. Το κράτος έβρισκε συνεχώς νέους τρόπους να αντλεί πόρους, ακόμα και στην περίπτωση που το σύνολο σχεδόν των εισαγωγών της Ιαπωνίας σε πρώτες ύλες ήταν μηδενικό. Το μόνο μειονέκτημα της οικονομικής πολιτικής ήταν ότι δεν είχε σχεδιαστεί σε βάθος χρόνου, και κάποιες φορές έκανε αισιόδοξους υπολογισμούς. Ωστόσο το γεγονός ότι η Ιαπωνία δεν παραδινόταν και συνέχιζε να πολεμάει ακόμα και όταν όλοι σχεδόν οι πόροι της είχαν εξαντληθεί δείχνει και τις αντοχές της οικονομίας της. Επιπλέον, ο λαός είχε πεισθεί να ανέχεται τα δεινά του πολέμου, χωρίς να αντιδρά. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ακόμα και προς το τέλος του πολέμου, οι κάτοικοι της χώρας έκαναν προσπάθειες να αυξήσουν την

στρατιωτική παραγωγή, και δέχονταν ακόμα και να πεθάνουν στο σύνολο τους, αν η πατρίδα τους ζητούσε κάτι τέτοιο.

3^ο Η Ιαπωνία δεν ηττήθηκε λόγω των ατομικών εκρήξεων.

Είναι ευρέως διαδεδομένη η άποψη ότι οι ΗΠΑ κέρδισαν τον πόλεμο, επειδή χρησιμοποίησαν τα ατομικά τους όπλα. Ωστόσο, η άποψη αυτή είναι λανθασμένη. Τα ατομικά όπλα λειτούργησαν απλώς σαν καταλύτης, που επέσπευσε αυτό που θα γινόταν έτσι κι αλλιώς. Όπως είδαμε, μέχρι το καλοκαίρι του '44, η Ιαπωνία είχε εξαντλήσει στην μάχη της με του Αμερικανούς το σύνολο σχεδόν των πόρων της, είχε χάσει τον ισχυρό στόλο της, είχε τις υποδομές της κατεστραμμένες, και βρισκόταν ουσιαστικά στο έλεος των ΗΠΑ, που είχαν τη δυνατότητα να συνεχίσουν επ' άπειρων σχεδόν τις επιχειρήσεις. Η νίκη της Αμερικής ήταν προδιαγεγραμμένη, ωστόσο λόγω της ψυχολογίας των Ιαπώνων που τους απαγόρευε την παράδοση, αυτή θα στοίχιζε εκατοντάδες χιλιάδες αμερικανούς στρατιώτες. Τα ατομικά όπλα χρησιμοποιήθηκαν για να αποτρέψουν αυτή την πιθανότητα.

4^ο Η Ιαπωνία προέταξε στον ευρωπαϊκό ιμπεριαλισμό τον δικό της.

Από την μια μεριά κατηγορούσε τις ευρωπαϊκές δυνάμεις για τις αποικίες που είχαν δημιουργήσει στην Ανατολική Ασία, και από την άλλη πρόβαινε σε ανάκτηση αυτών των περιοχών, υπό τη δική της ηγεμονία. Με την δικαιολογία ότι θα τις απελευθέρωνε από τους λευκούς δυνάστες, τις έθετε υπό το δικό της καθεστώς, εγκαθιστώντας κυβερνήσεις που η ίδια κινούσε σαν να ήταν μαριονέτες. Επιπλέον εκμεταλλευόταν στο έπακρο τους φυσικούς πόρους αυτών των περιοχών, καθώς και τους λαούς που κατοικούσαν εκεί.

5^ο Την περίοδο 31-45 έχουμε την εμφάνιση ενός είδους ιαπωνικού φονταμενταλισμού.

Η Ιαπωνία ήταν μια χώρα, που ύστερα από μια απομόνωση αιώνων είχε αναγκαστεί να ανοίξει τα σύνορα της. Αν και στην αρχή επωφελήθηκε, βελτιώνοντας την παραγωγή και αυξάνοντας τον εμπόριο της, στη συνέχεια άρχισε να νιώθει ότι η Δύση την καταπιέζει. Ταυτόχρονα το παρελθόν της είχε αφήσει σαν κληρονομιά την παράδοση των ευγενών πολεμιστών σαμουράι, καθώς και ένα αίσθημα ανωτερότητας σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο. Τα στοιχεία αυτά σε συνδυασμό με την κρατική προπαγάνδα μετουσιώθηκαν σε ένα σιωπηρό κίνημα που ζητούσε την αποβολή κάθε ξένου στοιχείου από την χώρα, και την επιστροφή στις αξίες του παρελθόντος. Αυτό το σύστημα αξιών εκμεταλλεύθηκαν στο έπακρο οι ηθίνοντες για να προωθήσουν τους πολεμικούς στόχους τους, αν και τις περισσότερες φορές ήταν και οι ίδιοι κοινωνοί του.

6° Η υπόσταση του αυτοκράτορα είναι θεϊκή

Είδαμε σε όλη τη διάρκεια της περιόδου τον κεντρικό ρόλο που έπαιζε η μορφή του αυτοκράτορα. Ο αυτοκρατορικός θεσμός, που επιβλήθηκε μαζί με το άνοιγμα των συνόρων, ήταν ο συνεκτικός θεσμός του έθνους σε όλη τη διάρκεια του πολέμου. Στον θεσμό αυτό, εκτός από την κοσμική, είχε δοθεί και μια θεϊκή υπόσταση, γεγονός που έκανε τον αυτοκράτορα να φαντάζει σαν τον επί γης Θεό στα μάτια των υπηκόων του. Ο θεσμός αυτός ήταν τόσο σημαντικός, που η διασφάλιση της συνέχειας ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για να παραδοθεί η Ιαπωνία, ακόμα και την στιγμή που όλες οι υποδομές της είχαν καταστραφεί, και ο πληθυσμός εξοντωνόταν από τις Αμερικανικές επιθέσεις.

7° Ο δρόμος του πολεμιστή (Bushido) οδηγεί στο θάνατο

Η φιλοσοφία των σαμουράι (bushido) με την οποία η κυβέρνηση είχε φροντίσει να διαποτήσσει όλα τα στρώματα του στρατού και του λαού, ήταν το τελευταίο όπλο που χρησιμοποίησε η Ιαπωνία, σε μια απεγνωσμένη προσπάθεια να αντισταθεί στην Αμερική. Ξεγυμνωμένη από υποδομές και πόρους, έθεσε στην υπηρεσία του σκοπού της το σύνολο του πληθυσμού. Η αυτοθυσία είχε γίνει πλέον εθνικό καθήκον, και η ατίμωση που ερχόταν με την παράδοση, πρόσταζε την μέχρι θανάτου μάχη ή την αυτοκτονία.

8° Οι κερασιές θα ανθήσουν και πάλι

Αν βρεθεί κάποιος την άνοιξη στο Τόκυο θα δει ένα μοναδικό θέαμα. Οι αγριοκερασιές που είναι φυτεμένες στα πεζοδρόμια έχουν ανθήσει και με το ελαφρό αεράκι, τα άνθη τους δημιουργούν μια βροχή από πέταλα. Οι Ιάπωνες γιορτάζουν αυτό το γεγονός με το να συγκεντρώνονται σε μικρές ομάδες που κοιτάζουν τα άνθη. Hanami ονομάζουν το έθιμο αυτό, που αν και είναι απλοϊκό στη σύλληψη του, κρύβει μέσα του ένα μήνυμα ελπίδας. Οι κερασιές θα ανθήσουν και πάλι! Το τέλος του πολέμου βρήκε την Ιαπωνία κατεστραμμένη, και επιπλέον να διοικηταί από αυτούς που αγωνιζόταν να εκδιώξει σε όλη τη διάρκεια του. Παρά την ειρωνεία του γεγονότος, η ιστορία χάρισε στην Ιαπωνία ένα λαμπρό μέλλον. Θα θέλαμε να κλείσουμε αυτή την εργασία με την ευχή ότι οι κερασιές δεν θα πάνε ποτέ ξανά να ανθίζουν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΕΙΑ

Ελληνική

- Αθανάσιος Πλατιάς, *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη*, Αθήνα: Εστία, 1999
- Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Ο αγώνας για την ελληνική ανεξαρτησία*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 1996
- Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική 6^{ος}-11^{ος} αιώνας*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2000
- Δημήτρης Κώνστα – Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, *Διεθνείς Σχέσεις, συνέχεια και μεταβολή, Τόμος Α*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 1997
- Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική 1945-2002*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2002

Ξενόγλωσση

- Ian Buruma, *Inventing Japan*, London: Phoenix, 2005
- John Whitney Hall, *Japan from Prehistory to Modern Times*, Tokyo: Charles E. Tuttle Company, 1987
- Conrad Totman, *A Hisotry of Japan*, Oxford: Blackwell Publishing, 2005
- R. A. C. Parker, *The second world war, a short history*, Oxford: Oxford University Press, 2001
- R. G. Grant, *Battle*, London: Dorling Kindersley Ltd, 2005
- Erich Pauer, Nakamura Takafusa, Ortrude Kerde, Regine Mathias, Anke Scherer, Silke-Susann Otto, Okazaki Tetsuji, Ito Osamu, *Japan's War Economy*, London: Routledge, 1999
- Mark Harrison, Stephen Broadberry, Peter Howlett, Hugh Rockoff, Werner Abelshausen, Vera Zamagni, Akira Hara, Mark Harrison, *The economics of World War II*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998
- Ivan Morris, *The nobility of Failure*, London: Martin Secker & Warburg Ltd, 1975
- Hsu Long-hsuen, Chang Ming-kai, *The history of the Sino-Japanese War*, Taipei: Chung Wu Publishing Co., 1972
- Gerhard L. Weinberg, *A world at arms*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994

- Ryosuke Ishii, *A history of political institutions in Japan*, Tokyo: Tokyo University Press, 1980
- Chalmers Johnson, *MITI and the Japanese miracle*, Stanford: Stanford University Press, 1982
- Akira Iriye, *Power and cukture: The Japanese-American war 1941-1945*, Harvard: Harvard University Press, 1981
- G. B. Sansom, *The western world and Japan*, Tokyo: Charles E. Tuttle Co., 1987

Κείμενα μεταφρασμένα στα ελληνικά

- Paul Kennedy, *Η άνοδος και η πτώση των μεγάλων δυνάμεων*, Αθήνα: Αξιοτέλλης, 1990
- John Keegan, *Η ιστορία του πολέμου*, Αθήνα: Νέα Σύνορα, 1997
- Robert Gilpin, *Πόλεμος και αλλαγή στη διεθνή πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2004
- Σουν Τσου, *Η τέχνη του πολέμου*

Πεζογραφία μεταφρασμένη στα ελληνικά

- Λευκάδιος Χερν, *Η χώρα των χρυσανθέμων*, Αθήνα: Κέδρος Α.Ε., 1998